

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

**PSYCHOLOGICKÁ PROBLEMATIKA SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE
OBĚTÍ TRESTNÝCH ČINŮ**

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF SECONDARY VICTIMIZATION

Autor práce: Rostislav Bezděk

Vedoucí práce: PhDr. Ilona Gillernová, CSc.

duben 2008

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 14. 4. 2008

Rostislav Bezděk

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval paní docentce Iloně Gillernové za odborné vedení, cenné rady a pomoc při zpracování mé diplomové práce.

Abstrakt:

Psychologická problematika sekundární viktimizace obětí trestných činů

Tato přehledová studie kategorizuje a zpřehledňuje v odborné literatuře poměrně roztříštěné psychologické poznatky týkající se sekundární viktimizace obětí trestných činů a současně je doplněna zkušenostmi z policejní praxe autora. Právě policie bývá nejčastěji zmiňovaným zdrojem sekundární viktimizace, z tohoto důvodu je práce zaměřena z větší části na psychologickou problematiku přípravného trestního řízení ve vztahu k sekundární viktimizaci, a to jak na její projevy v celém jeho průběhu, tak i samostatně v jednotlivých úkonech trestního řízení. Práce je doplněna přehledem možností pomoci obětem trestné činnosti, a to ze strany laiků, státu i neziskových organizací.

Abstract:

Psychological aspects of secondary victimization

This overview study attempts to categorize and summarize psychological aspects of secondary victimization, a topic that has not been dealt with comprehensively in scientific literature so far. The author adds personal experience from his professional career with the police. It is the police that is most commonly labeled as the source of secondary victimization. This paper focuses mainly on the psychological aspects of the pre-trial stage of criminal proceedings and its connection to secondary victimization, paying attention to the manifestation of secondary victimization during the whole process as well as during the particular operations of criminal proceedings. This work includes a list of intervention options and outlines various possibilities of helping victims of criminal offenses by all the concerned parties, i.e. laymen, the state as well as non-governmental organizations.

OBSAH:

1. ÚVOD	1
2. VIKTIMOLOGIE	3
2.1. HISTORIE	3
2.2. PŘEDMĚT ZÁJMU	3
2.3. ZÁKLADNÍ POJMY	4
2.3.1. Oběť trestného činu – poškozený	4
2.3.2. Viktimizace	5
2.3.3. Rány	5
2.4. VIKTIMOLOGICKÉ VÝZKUMY KRIMINALITY	7
2.4.1. Míra viktimizace v ČR	7
2.4.2. Příčiny nespokojenosti s prací policie	9
2.4.3. Oznámení vs. neoznámení trestného činu	10
2.5. PSYCHOLOGIE OBĚTI	12
2.5.1. Dopad trestného činu na oběť	12
2.5.2. Proces vyrovnání se s traumatem	13
2.5.3. Posttraumatická stresová porucha (PTSP)	14
3. SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE	17
3.1. VYMEZENÍ POJMU SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE, JEJÍ ZDROJE A PŘÍČINY	17
3.2. SPOLEČNÉ FORMY SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE OKOLÍM	23
3.2.1. Ignorování faktu trestného činu	23
3.2.2. Vinění oběti	24
3.2.3. Laické předsudky a mýty o obětech	27
3.3. RIZIKA SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE SPOLEČNÁ PRO CELÉ TRESTNÍ ŘÍZENÍ	31
3.3.1. Nedostatek informací	31
3.3.2. Opakování výpovědi	33
3.3.3. Posuzování věrohodnosti	34
3.3.4. Redukce na zdroj informací	37
3.3.5. Délka trestního řízení	39
3.3.6. Naléhání na oběť k podání výpovědi	39

3.3.7.	<i>Opakovaný kontakt s pachatelem a ovlivňování poškozeného</i>	41
3.4.	SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE VE VZTAHU K JEDNOTLIVÝM ÚKONŮM TR. ŘÍZENÍ	42
3.4.1.	<i>Přijetí oznámení</i>	42
3.4.2.	<i>Prostředí u policie</i>	49
3.4.3.	<i>Výslech zneužitého nebo týraného dítěte</i>	51
3.4.4.	<i>Úkony trestního řízení s obětí znásilnění</i>	55
3.4.5.	<i>Rekognice</i>	58
3.4.6.	<i>Veřejné hlavní líčení</i>	60
4.	MOŽNOSTI POMOCI OBĚTEM	64
4.1.	LAICKÁ POMOC	64
4.2.	PŘÍPRAVA POLICISTŮ PRO PRÁCI S OBĚTÍ TRESTNÉHO ČINU	66
4.3.	POMOC OBĚTEM ZE STRANY STÁTU A STÁTNÍCH ORGÁNŮ	68
4.4.	NEZISKOVÉ ORGANIZACE PRO POMOC OBĚTEM.....	71
4.4.1.	<i>V ČR</i>	71
4.4.2.	<i>V zahraničí</i>	75
5.	ZÁVĚR	79
6.	POUŽITÁ LITERATURA	80

1. ÚVOD

Cílem této práce je vytvořit přehledovou studii na téma psychologická problematika sekundární viktimizace obětí trestných činů. Toto téma jsem zvolil jednak pro jeho aktuálnost a přitom poměrně malou zpracovanost, jednak protože s oběťmi trestných činů mám bohatou osobní zkušenost jako policista s osmiletou praxí dílem u služby kriminální policie a dílem u pořádkové služby Policie České republiky. Zde jsem postupně zastával funkce, v rámci nichž jsem měl příležitost setkávat se s oběťmi trestných činů bezprostředně po spáchání trestného činu, na policejní služebně při jejich následném oznámení a protokolaci, dále v průběhu šetření jimi oznámených trestných činů policií, až po případné hlavní líčení u soudu. Při zpracování této práce tedy aplikuji jednak poznatky získané studiem psychologie na FF Univerzity Karlovy spolu s využitím uvedené odborné české a zahraniční literatury (v citacích překlad autora) a jednak poznatky získané z praxe policisty. Cílem, který si v této práci kladu, je v literatuře poměrně roztříštěnou problematiku sekundární viktimizace stručně zasadit do kontextu, následně ji především zpřehlednit a kategorizovat, teoretické poznatky doplnit zkušenostmi z praxe spolu s uvedením případných perspektiv v jednotlivých oblastech a na závěr zpřehlednit možnosti pomoci obětem ve vztahu k minimalizaci rizik sekundární viktimizace. Jednotlivá témata pro ilustraci prokládám případy z vlastní praxe (tam, kde není uvedeno jinak) i autentickými příběhy obětí. V práci se snažím zaměřit na psychologický kontext problému, tedy ho co nejvíce zasadit do vztahu k chování a prožívání obětí a dalších zúčastněných osob, nicméně pro jeho náležité pochopení se mnohdy nelze vyhnout problematice práva, jakkoli se snažím jí minimalizovat.

Význam tohoto tématu by se dal uvést takto:

„Oběť má pro vyšetřování trestného činu a obecně prevenci kriminality naprosto zásadní význam. Včasné oznámení trestného činu a aktivní účast poškozeného ve vyšetřování jsou jedny ze základních podmínek pro dopadení a následné potrestání pachatele. Aby však mohla oběť plnit svoji roli, je třeba odpovídat aktivně na její potřeby a minimalizovat působení sekundární viktimizace“ (Zbořilová, 2006, s. 167).

Přesto, jakým je sekundární viktimizace problémem, a jaké může mít na psychiku obětí neblahé důsledky, není jí v literatuře věnováno mnoho prostoru a ani osvěta veřejnosti

není taková, jakou by si tato problematika zaslouhovala. Protože policie je nejčastěji zmiňovaným zdrojem sekundární viktimizace a současně s touto oblastí mám nejvíce praktických zkušeností, bude tato práce zaměřena převážnou částí právě na psychologické aspekty sekundární viktimizace přípravným trestním řízením, tedy ve vztahu k policii.

Následující kapitoly jsou členěny takto: po úvodu následuje kapitola věnující se začlenění tématu do kontextu viktimologie, ve které jsou kromě základních údajů k viktimologii jako vědě uvedeny některé statistické údaje k oběti a stručně popsána problematika psychologie oběti. Následuje samotná kapitola zabývající se sekundární viktimizací, ve které po vymezení pojmu a základních společných informací jsou jinak v literatuře roztroušené podoby sekundární viktimizace roztrženy do tří podkapitol dle těchto kritérií – formy sekundární viktimizace, které mohou pocházet z celého sociálního okolí, dále ty, které se vyskytují pouze v trestním řízení, ale mohou být v celém jeho průběhu, a nakonec formy sekundární viktimizace, které se vztahují k jednotlivým úkonům trestního řízení. Závěr práce je věnován přehledu možností pomoci obětem trestného činu.

2. VIKTIMOLOGIE

2.1. Historie

Problematikou sekundární viktimizace se zabývá viktimologie. Lze ji definovat jako *„součást kriminologické vědy zabývající se obětí trestného činu, její rolí v genezi a průběhu trestného činu a při jeho odhalování a objasňování, způsoby pomoci oběti po trestném činu a způsoby jak zabránit viktimizaci potenciálních obětí“* (Musil, Válková, 2004, s. 141). Název pochází z latinského *victima* = oběť.

Jedná se o relativně mladou disciplínu, její vznik se uvádí po 2. sv. válce jako reakce na do té doby spíše pachatelům a zločinu věnující se zájem ze strany kriminologů a od té doby se jako věda neustále rozvíjí. Patřila v celosvětovém měřítku k nejzanedbávanějším oblastem trestní politiky (Kuchta, J. et al., 2002, s. 107).

Termín „viktimologie“ vytvořil a poprvé použil advokát a učitel Benjamin Mendelsohn v roce 1940, který spolu s německým kriminologem von Hentigem a Ellenbergerem provedli první studie vztahu mezi pachatelem a obětí (Roberts, 1990, p. 24). Teprve tehdy se začíná oběť systematicky problematizovat a zkoumat.

„Prakticky až ve třicátých letech 20. století se začínají objevovat kritické názory na účet zajištění práv obětí trestných činů a jednání s nimi v době po spáchání trestného činu, a to jak z hlediska právních, tak i psychologických souvislostí. Právníci, psychologové, kriminologové i další odborníci spojují své úsilí a pod názvem viktimologie uvádějí v život novou oblast odborného zkoumání, která si klade mimo jiné za cíl dosáhnout faktické změny ve prospěch obětí trestných činů“ (Čírtková, L., 2004, s. 111-112).

2.2. Předmět zájmu

Viktimologie sleduje šest základních skupin jevů a zákonitostí k těmto jevům se vztahujících (Zbořilová, 2006, s. 135):

- oběť s jejími biologickými, psychickými a sociálními vlastnostmi,
- vztahy mezi pachatelem a obětí,
- proces viktimizace a zejména roli, kterou v něm hraje oběť,
- roli oběti v procesu odhalování, vyšetřování a soudního projednávání věci,

- pomoc obětem, způsoby jejich odškodnění a rehabilitace,
- ochranu občanů před viktimizací.

„V rámci viktimologie jako vědecké disciplíny se pozornost odborníků zaměřuje na velké množství různých problémů, ve kterých se prolínají právní, psychologické, sociologické, kriminologické a další aspekty“ (Čírtková, L., 2004, s. 112).

Relativně samostatným oborem je kriminalistická viktimologie, která se zajímá o oběť jako zdroj informací o trestném činu potřebných pro jeho odhalení a objasnění, jako původce a nositele stop.

2.3. Základní pojmy

2.3.1. Oběť trestného činu – poškozený

Oběti trestných činů bývají v odborné literatuře děleny do tří kategorií:

1. primární – oběti samotné
2. sekundární – osoby blízké oběti, které její újmu prožívají jako újmu vlastní
3. terciární – blízké sociální okolí oběti

Pro účely této práce budu obětí myslet oběť primární, pokud nebude uvedeno jinak. Existuje množství typologií primární oběti (dle reakce na trestný čin, dle interakce mezi obětí a pachatelem, míry vlastního zavinění oběti aj.), v této práci bude používán základní dělení podle zažitého trestného činu odpovídající kategoriím deliktů používaným v kriminologii: oběti přímého fyzického násilí, oběti sexuálního násilí, oběti domácího násilí, oběti majetkových trestných činů a oběti podvodů.

V této práci bude v určitých kontextech dále používáno pro oběť trestného činu i pojem „poškozený“, což je termín používaný orgány činnými v trestním řízení (Policie ČR, státní zastupitelství, soudy – dále jen OČTŘ). Postavení poškozeného upravuje mj. § 43 trestního řádu, ve kterém je poškozený definován jako ten, „komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda“ (Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). Mezi pojmy poškozený a oběť jsou uváděny jisté rozdíly, které však pro tuto práci jsou nepodstatné, proto budou používány promiskue.

2.3.2. Viktimizace

Viktimizace je proces zraňování a poškozování jedince. Podílí se na něm (Heretik, 2004): 1. jednání pachatele; 2. chování oběti; 3. reakce sociálního okolí; 4. způsob přijetí role oběti.

Obecně se rozlišují 3 fáze viktimizace:

- primární - je poškození oběti samotným trestným činem, tedy újma způsobená pachatelem.
- sekundární - je poškození oběti trestného činu, která nevzniká jako přímý následek kriminálního jednání, ale jako odezva institucí a jednotlivců na oběť. V mnoha případech těmi, kteří způsobují sekundární viktimizaci, jsou ti, na které se oběti obracejí pro pomoc. Obecně toto špatné zacházení zahrnuje např. neposkytování informované pomoci, vinění oběti nebo necitlivé zacházení s ní a přezírání pocitů obětí – blíže v následující kapitole. V některých zahraničních zdrojích se pojem secondary victimization užívá pro označení negativního vlivu zločinu na osoby, které nejsou jeho přímým cílem, ale mají vztah k oběti, tj. např. pozůstalí po oběti vraždy, rodina, přátelé poškozeného apod. V této práci se sekundární viktimizací rozumí první z uvedených interpretací.
- terciární – uvádí se dva možné významy této fáze (Zbořilová, 2006, s. 139):
 1. dlouhodobé poškození oběti, kdy ani po delším čase nenastává adaptace a návrat do běžného života, přestože došlo k nápravě a odškodnění; příčiny jsou pravděpodobně v osobnostním založení oběti
 2. proces, ve kterém jsou poškozeny další, původně nezúčastněné osoby, např. pozůstalí (odpovídá jedné ze zahraničních interpretací sekundární viktimizace - viz předchozí odstavec).

2.3.3. Rány

V návaznosti na primární a sekundární viktimizaci se rozlišují tzv. primární a sekundární rány.

Primární rány jsou újmy způsobené primární viktimizací, a to újmy na životě nebo zdraví, finanční nebo majetkové ztráty, následné škody v podobě nákladů na léčení, uvedení věcí do původního stavu nebo ušlý zisk, ale v neposlední řadě i emocionální

zranění (Zbořilová, 2006, s. 138). Emocionální rány jsou těžko postižitelné, mohou být značně ničivé a mít rozmanitou podobu (např. nespavost, úzkostné stavy, fobie, plačtivost aj.), přičemž nemusí souviset s mírou fyzické nebo majetkové újmy a „*nefungují vždy podle jednoduchých racionálních hledisek*“ (Čírtková, 2004, s. 117).

Sekundární rány jsou výlučně psychologického rázu a má se za to, že mohou zraňovat krutějším způsobem než rány primární (Čírtková, 2004). Čírtková (2004) dále uvádí trojici pocitů, kterými jsou sekundární rány tvořeny:

- pocit nedůstojnosti – pocit ponížení a ztráty lidské důstojnosti je průvodním jevem především u poškozených mravnostními delikty, jako je např. znásilnění či sexuální zneužívání, a to jako důsledek možného necitlivě vedeného výslechu, netaktním a necitlivým přístupem osob, které s obětí přicházejí do styku v rámci trestního řízení. Stejný pocit však může vyvolávat nevhodná reakce okolí nebo medií. Jedná se především o vinění oběti – viz kapitola 3.2.2.
- pocit izolace – empirické výzkumy opakovaně potvrdily všeobecnou tendenci většiny lidí vyhýbat se kontaktům s poškozenými a oběťmi trestných činů – viz kapitola 3.2.1.
- pocit nespravedlnosti – souvisí s nesouladem představy poškozeného o průběhu trestního řízení a jeho průběhem reálným. Tento pocit nejčastěji vyvolávají okolnosti, jako např. vyšetřování pachatele na svobodě, shovívavé tresty nebo podmíněné odsouzení, nedostatek informací, délka celého trestního řízení, příp. odkládané soudní jednání, nedostatečná ochrana soukromí poškozeného a samotné procesní role poškozeného v přípravném řízení i před soudem a dále ochrana společenských práv oběti. Tento pocit dále posiluje vědomí, že pachateli trestného činu je věnována mnohem větší pozornost ze strany státu co se týče zachovávání jeho zákonných práv, možnostem resocializace, polehčujícím okolnostem apod., což poškozenému přirozeně může přijít absurdní v porovnání s následky trestného činu tak, jak je na sobě poškozený sám vnímá. Poškozený je v celém průběhu trestního řízení odkázán prakticky sám na sebe a své sociální okolí, zatímco např. pachatel v zákonem stanovených případech má státem nařízeného a státem hrazeného obhájce. V současné době neexistuje oficiální instituce, která by zajišťovala reintegraci poškozeného zpět do normálního života, zatímco o pachatele je v těchto případech ze strany státu dobře postaráno (sic s nejistými výsledky).

2.4. Viktimologické výzkumy kriminality

Zdrojem dat o míře kriminality bývají policejní statistiky. Ty se však mimo údajů o spáchaných trestných činech zaměřují na shromažďování informací o pachatelích trestných činů, přičemž údaje o obětech jsou opomíjeny (navíc kdo si jednou zkusil vyplnit formulář o trestném činu, ze kterých tyto statistiky vychází, stěží bude někdy v této souvislosti hovořit o jeho reliabilitě, a tedy i validitě). Policejní statistiky rovněž neobsahují údaje o neoznámených trestných činech, tzv. latentní kriminalitě. Viktimologické výzkumy již postihují nejen zmíněnou latentní kriminalitu, a tedy skutečnou úroveň viktimizace v populaci, ale rovněž pro nás zajímavé údaje o obětech, jako jsou důvody k oznámení či neoznámení skutku policii, důvěra v policii, příčiny nespokojenosti s prací policie apod.

Vůbec bychom však v ČR nenašli konkrétní empirická data o míře sekundární viktimizace - na toto téma zcela chybí výzkumy. Zde jsme odkázáni pouze na některé dílčí sondy či zprávy z neziskových organizací na pomoc obětem trestných činů, nejčastěji Bílého kruhu bezpečí (dále BKB), které si však samy nedělají ambice na metodologickou správnost. Ve vztahu k sekundární viktimizaci se z nich dozvídáme, že u klientů porady BKB je častým jevem, zvláště u obětí znásilnění, sexuálního zneužívání, ale i domácího násilí, a to ze strany policie, soudů, znalců i nejbližšího okolí. Obavy ze sekundární viktimizace jsou dokonce hlavním motivem pro neoznámení trestného činu v případech znásilnění (Čírtková, 2007, s. 21)

2.4.1. Míra viktimizace v ČR

Pro ilustraci množství lidí, jichž se téma viktimizace (potažmo případné sekundární viktimizace) týká, uvádím následující údaje. Nejnovější výzkum provedený Institutem pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP) v roce 2007 zjišťuje následující míry viktimizace v ČR takto (Martinková, 2007): v rozmezí pětiletého období (2002 – 2006) se obětí krádeže osobní věci /kterou měl jedinec při sobě nebo na sobě/ stal více jak každý třetí občan naší republiky (35,8 %). Obětí krádeže věci z auta se stal téměř každý třetí majitel tohoto dopravního prostředku v ČR (30,8 %). 40,4 % majitelů/uživatelů rodinných rekreačních chat/chalup bylo obětmi vloupání do těchto objektů. Více jak každý čtvrtý majitel/uživatel jízdního kola v naší republice se stal obětí jeho krádeže (26,4 %). Zhruba každý desátý majitel/uživatel automobilu byl obětí krádeže tohoto dopravního prostředku

(9,4 %). Více jak každý desátý občan ČR se stal obětí vloupání do obydlí (13,1 %) a více jak každý desátý občan byl obětí fyzického napadení/vyhrožování fyzickým násilím (13,7 %). Také více jak každý desátý majitel motocyklu, mopedu, skútru se stal v ČR obětí jeho krádeže (12,0 %). Okolo čtyř procent respondentů, potažmo obyvatel ČR, se stalo obětmi loupežného přepadení a zhruba totéž množství jedinců bylo obětmi sexuálního deliktu.

Tabulka č. 1:

Počty obětí sledovaných deliktů mezi respondenty z ČR během pěti let (2002-2006). Oběti vypovídaly o posledním deliktu, pokud k incidentu došlo v uvedených letech vícekrát. N=3082, z nich majitelé/uživatelé aut n=2361^{a/}, majitelé/uživatelé motocyklů apod. n=460^{b/}, majitelé/uživatelé jízdních kol n=2444^{c/}, majitelé/uživatelé chat/chalup n=690^{d/}.

Delikty:	Abs.	% obětí z 3082 respondentů (nebo z majitelů/uživatelů dopravních prostředků, chat/ chalup)
Krádež auta	221	9,4 ^{a/}
Krádež věci z auta	728	30,8 ^{a/}
Krádež mopedu, skútru, motocyklu	55	12,0 ^{b/}
Krádež jízdního kola	644	26,4 ^{c/}
Vloupání do chat/chalup	279	40,4 ^{d/}
Vloupání do obydlí	403	13,1
Loupežné přepadení	132	4,3
Krádež osobního majetku	1104	35,8
Sexuální delikty	142	4,6
Fyzické napadení/vyhrožování	423	13,7

Některé oběti výše uvedených 10 deliktů byly viktimizovány těmito incidenty i vícekrát. Během období jednoho roku (období listopad 2005-listopad 2006) opakovanou viktimizaci tím samým deliktem (vícekrát než jednou) nejčastěji zažily oběti sexuálně motivovaných incidentů, a to více jak polovina z nich (56,3 %, 36 osob), dále více jak čtvrtina obětí krádeže věcí z aut (27,9 %, 77 osob) a vloupání do chaty/chalupy (28,2 %, 22 osob). Opakované poškození stejným deliktem během jednoho roku pak zažila také téměř čtvrtina obětí vloupání do obydlí (23,4 %, 29 osob) a pětina obětí krádeže osobního majetku (20,2 %, 111 osob). Opakovanou viktimizaci rovněž zažila zhruba desetina obětí krádeže auta a krádeže kola (v prvním případě 11,9 % /8 osob/, v druhém 11,8 % /26 osob/).

Obdobné výsledky zjistil i výzkum provedený v roce 2003/2004 (STEM/MARK, Výzkum spokojenosti veřejnosti s Policií ČR) - zkušenost s trestnými činy přímo či zprostředkovaně měla během období 12 měsíců více než polovina občanů. Třetina občanů

ČR se stala obětí některého z trestných činů osobně, další čtvrtina má podobnou zkušenost zprostředkovanou svými blízkými.

2.4.2. Příčiny nespokojenosti s prací policie

Sekundární viktimizace, resp. její různé podoby, bývá jednou z hlavních příčin nespokojenosti s prací policie. Mezi nejčastější důvody nespokojenosti s prací police v Mezinárodním výzkumu obětí trestné činnosti v Praze v roce 2000 (Martinková, 2002) patřil názor respondentů, že policie neměla zájem. Tento důvod nejčastěji vyjádřily oběti sexuálních deliktů a napadení/vyhrožování, dále oběti vloupání a oběti krádeží věcí z aut. Dále mezi nejčastější důvody nespokojenosti patřilo přesvědčení dotázaných jedinců, že policie neudělala vše, co bylo v jejích silách. Nejčastěji tento důvod z dalších možných vybraly oběti napadení/vyhrožování, oběti loupežného přepadení, oběti vloupání do obydlí, ale i oběti krádeže věcí z aut (k této položce nutno podotknout, zda a jak objektivně je laik schopen posoudit, jestli policie udělala vše, co je v jejích silách, resp. jestli její síly jsou takové, jak si oběti představují, a zda spíše nebyla zanedbána informovanost oběti ze strany policie).

Obdobné výsledky byly i u dalšího výzkumu (Martinková, 2007), kdy nejnižší míru spokojenosti s prací policistů po nahlášení deliktu (bylo sledováno u šesti zkoumaných incidentů) uváděly oběti sexuálně motivovaných deliktů (25,8 %). Dále bylo s prací policie spokojeno 34,9 % obětí loupežného přepadení, které se na policii obrátily a 42,0 % takovýchto obětí krádeže věcí z auta. S prací police byla pak spokojena zhruba polovina obětí vloupání do obydlí (51,1 %), obětí vloupání do chat/chalup (53,4 %) a obětí fyzického napadení/vyhrožování tělesným násilím (47,3 %), které policii o spáchání deliktu informovaly. Příčiny nespokojenosti byly následující:

Tabulka č. 2:

Důvody nespokojenosti respondentů z ČR s **prací policistů**, když jim nahlásili poslední delikt, kterého se stali obětmi během sledovaného období pěti let (2002 - 2006). N= 3082; z nich majitelé/uživatelé aut n=2361, majitelé chat/chalup n=690. /Oběti mohly uvést více odpovědí./

	Důvody nespokojenosti obětí s prací policistů										počet obětí, kt. delikt policii ohlásily a byly s její prací nespokojeny	% nespokojených obětí s prací policie z obětí, které delikt policii ohlásily
	neudělali vše, co mohli	nezajímalo je to	nezatklí a ani nenalezli pachatele	nenasli můj majetek	nedosta- tečně mne infor- movali	nechova- li se ke mně dobře	dorazili pozdě	jiné	neví, bez odpovědi			
Delikt:	abs. %	abs. %	abs. %	abs. %	abs. %	abs. %	abs. %	abs. %	abs. %	abs. %	%	
krádež věci z auta	83 37,9	43 19,6	145 66,2	138 63,0	28 12,8	21 9,6	31 14,2	4 1,8	1 0,5	219 100	47,6	
vloupání do obydlí	61 49,2	13 10,5	87 70,2	76 61,3	22 17,7	11 8,9	16 12,9	3 2,4	0 0	124 100	40,1	
vloupání do chaty, chalupy	52 54,7	17 17,9	69 72,6	58 61,1	19 20,0	12 12,6	15 15,8	5 5,2	0 0	95 100	40,6	
loupežné přepadení	23 47,9	13 27,1	32 66,7	22 45,8	8 16,7	11 22,9	9 18,8	0 0	0 0	48 100	55,8	
sexuální delikty	6 33,3	6 33,3	5 27,8	2 11,1	2 11,1	10 55,6	1 5,6	3 16,7	0 0	18 100	58,1	
fyz.napadení/vyhrožování	33 70,2	16 34,0	15 31,9	2 4,3	5 10,6	16 34,0	5 10,6	4 8,5	0 0	47 100	42,0	

Pro účely této práce jsou z dat v tabulce zajímavé především poměrně vysoké četnosti odpovědí „nezajímalo je to“ a „nechovali se ke mně dobře“, a to především u násilných trestných činů (spodní část tabulky).

Výzkum agentury Stem/Mark (2003/2004) zjistil následující: *„Policii nahlásily trestný čin tři pětiny lidí z těch, kteří s ním přišli během uplynulého roku do styku. Necelá polovina z nich pak byla spokojena s postupem policie nebo s vyřízením nahlášené události. Spokojenost jak s postupem, tak i vyřízením současně, zaznamenáváme pouze u necelých dvou pětín postižených občanů. Ze zkoumaných aspektů práce policie na ohlášeném případu (rychlost reakce, ochota pomoci, profesionalita přístupu a dostatek informací) jsou lidé nejvíce spokojeni s ochotou policistů pomoci. Nejméně jsou naopak spokojeni s tím, jak je policie informuje o svém postupu“.*

Wemmers (1996, p. 21) uvádí výsledky mezinárodního výzkumu, kdy v jednotlivých zemích (z celkem 19-ti) se spokojenost s prací policie výrazně liší: nejméně spokojeni v Polsku (16%), Itálii (41%) a Španělsku (47%), nejvíce spokojeni v Austrálii (77%), Kanadě a Švédsku (75%).

Několik zahraničních výzkumů (Velká Británie, USA, Kanada) zjistilo, že oběti, jejichž trestný čin byl objasněn a pachatel odsouzen, byly výrazně více spokojeny s prací policie (89%) než s prací soudce (58,5%) a ještě méně s prací státního zástupce (55,5%). Obdobný výzkum v Nizozemí (mezi obyvateli, ne pouze oběťmi) ukázal pozitivnější pohled na policii než na soudce: 79,8% respondentů souhlasilo s tvrzením, že policie pomáhá lidem, zatímco pouze 41,9% cítilo totéž u soudců, dále 62,4% cítilo, že policie řeší problémy, zatímco u soudců to bylo jen 38,3% a 60% cítilo, že policie přispívá ke snížení kriminality, kdežto totéž si myslelo o soudcích jen 27,7% respondentů, přičemž oběti byly méně spokojeny jak s policií, tak se soudy, než respondenti, kteří nebyli oběťmi (Wemmers, 1996, p. 21, Erez, Tontodonato, 1992, p. 396). V zahraničí (USA) jsou oběťmi nejčastěji zmiňované důvody pro nenahlášení tr. činu policii „nic s tím nezmůžou“ a přesvědčení, že „policie nechce být obtěžována“ (Greenberg, Frieze, Hymer, 1987). S tímto tématem úzce souvisí problematika následující podkapitoly 2.4.3.

2.4.3. Oznámení vs. neoznámení trestného činu

Při rozhodování zda trestný čin oznámit či neoznámit hraje sekundární viktimizace důležitou roli, neboť předchozí případně zprostředkovaná zkušenost s policií je jedním ze

zásadních kritérií, podle kterého se oběť rozhoduje. Z principu je oznámení o trestném činu pro policii zásadní pro jeho šetření, v praxi je však oblast sekundární viktimizace při oznamování značně problematická – blíže v samostatné podkapitole 3.4.1.

Výzkum obětí (Martinková, 2007) uvádí míru nahlášení deliktu policii poškozenými osobami od nejnižší po nejvyšší: u sexuálně motivovaných deliktů (nahlásilo je jen 21,8 % obětí), fyzického napadení/vyhrožování fyzickým násilím (26,5 %), ale také u krádeže osobního majetku (38,7 %). Častěji se potom policie dozvíдалa od obětí o krádežích jízdních kol (64,3 %), krádežích věcí z aut (63,2 %) a o loupežných přepadeních (65,2 %). Nejvyšší míra „nahlášenosti“ deliktu policii poškozenými osobami byla zjištěna u krádeží motocyklu, skútru, mopedu (89,1 %), dále u krádeží automobilu (87,8 %) a v poněkud menší míře potom u vloupání do chat/chalup (83,9 %) a vloupání do obydlí (76,7 %). Čím oběti považovaly delikty, které proti nim byly spáchány za subjektivně závažnější, tím častěji je policii oznamovaly.

Válková (1999) uvádí obecné vzorce platné pro oznamování: míry oznamování se významně liší podle druhu trestného činu, oběti spíše oznamují delikty, při nichž utrpí fyzické zranění nebo značnou hmotnou škodu (zde přihlíží i k tomu, zda jsou pojištěni), více oznamují delikty, u nichž je reálná šance na dopadení pachatele, více oznamují dokonané skutky než pokusy o ně a spíše oznamují násilné skutky než drobné krádeže.

Howitt (2006, p. 53) popisuje výzkum Greenberga a Beache (2004), ze kterého vyplývá, že rozhodovací proces obětí majetkových trestných činů o tom, zda čin policii oznámit či neoznámit, zahrnuje tři mechanismy určené:

- odměnou/náklady – v zásadě platí, jestli případný užitek z podstoupení procesu trestního oznámení a případného soudního líčení jako svědek stojí za škodu způsobenou trestným činem; pokud je hodnota způsobené škody nízká, potom s menší pravděpodobností skutek oznámí policii,
- emocemi – čím více citově oběť skutek prožívá, tím více se bývá na něj zaměřena její pozornost a s větší pravděpodobností skutek oznámí; zločiny, které vzbuzují strach nebo zlost, vyvolávají tendenci hledat ochranu právního systému oznámením skutku,
- sociálně – rozhodnutí oznámit čin je ovlivněno důležitými osobami ze sociálního okolí oběti, které oběti radí nebo ji informují o tom co dělat.

Greenberg et al. (1987) uvádí důvody pro oznámení činu policii: kromě redukce pocitu bezpráví při odhalení a potrestání pachatele a vymožení kompenzace po něm a v případě jeho nedopadení získání kompenzace od pojišťovny nebo od státu, úspěšná akce policie může obnovit oběti pocit kontroly a učinit oběť méně zranitelnou vůči budoucí viktimizaci. „Zvýšený pocit bezpečí může pramenit z přesvědčení, že potrestání pachatele odradí další potenciální pachatele, a že policie bude více dohlížet na oběť a její majetek po oznámení trestného činu“ (Greenberg, Frieze, Hymer, 1987, p. 308).

Možné pozitivní přínosy účasti oběti na trestním řízení na její psychiku zmiňují i jiní autoři. Herman (2003, p. 160) mj. uvádí, že touto účastí oběť získá pocit, že ochraňuje ostatní tím, že pomůže zabránit pachateli v opakování činu, může poskytnout oběti veřejné uznání jejího utrpení, náhradu škody a někdy i omluvu. Rovněž uznání a zásah OČTŘ může obnovit víru oběti ve společnost, která nemůže být napravena dokud si pachatel užívá beztrestnosti. Ahrens et al. (2007) zmiňuje výzkumy Pennebaker, dle kterých samotné svěření se někomu o trestném činu (nikoli nutně oznámení policii) má pozitivní účinek na psychiku, zvláště pokud je prohlášení učiněno písemně. Tento pozitivní efekt je přisuzován kognitivnímu a emocionálnímu zpracování traumatu, které vede k asimilaci a zmírnění úzkosti.

Oběti, které se rozhodnou zločin neoznámit, můžou zažívat negativní následky: nenalezení retributivní spravedlnosti může snížit status oběti a vést ke zraňujícím negativním reakcím ze sociálního okolí (Montada, 1994 podle Orth, 2002, p. 323).

2.5. Psychologie oběti

2.5.1. Dopad trestného činu na oběť

Dopad trestného činu na oběť je vždy individuální. Čírtková (2007) uvádí tři hlavní faktory, na kterých záleží eventuální vznik vážných následků v podobě posttraumatické stresové poruchy:

- previktimní osobnost - osobnostní založení jedince vždy určuje subjektivní význam všech prožívaných situací;
- okolnosti trestného činu - klíčovou roli hraje míra násilí činu, míra ponížení oběti, hodnocení vlastního chování v průběhu činu a chování ostatních na místě incidentu;

- reakce okolí - ještě v době po činu existují vhodné časové úseky, ve kterých lze utlumit devastující dopad traumatizujících a škodlivých okolností činu; existují zvláště citlivé postviktimitizační úseky, ve kterých je oběť zvláště vnímavá pro signály z vnějšku, např. otevřené a skryté reakce a komentáře policistů, justičních pracovníků, médií aj. lidí ve svém okolí, kdy tyto signály později použije pro přidělení traumatické události svůj osobní smysl; mezi tyto úseky patří např. interval těsně po trestném činu (obvykle se uvádí 48 hodin), první kontakt s profesionály (s policisty, lékaři apod.), návrat z nemocnice, do zaměstnání aj. Uvádí se, že zatímco pozitivní reakce okolí mají malý efekt na zotavení (u obětí znásilnění), negativní reakce sociálního okolí mají na zotavení extrémně zhoubný dopad (Ahrens et al., 2007, p. 38).

2.5.2. Proces vyrovnání se s traumatem

Proces prožívání újmy zpravidla prochází třemi fázemi (Čírtková, 2007, s. 28-31, Zbořilová, 2006, s. 142-143):

1. fáze šoku: nastává bezprostředně po spáchání trestného činu, zpravidla se uvádějí dvě možné reakce, a to tzv. expresivní vzorec chování, kdy silné emoce protékají do vnějšího projevu oběti, nebo tzv. kontrolovaný vzorec chování, při němž jsou emoce zablokovány (mechanismem disociace) a neodráží se ve vnějším chování;
2. fáze hojení: oběť zpracovává trauma a začleňuje ho do své osobní historie, dochází k střídání dvou poloh v čase – prožitkové navracení k traumatické události, tzv. intruse (hovoří o ni, znovu prožívá silné emoce strachu, zloby a smutku) a naopak odmítá o traumatu hovořit, stahuje se do sebe a snaží se popřít své přirozené pocity, tzv. vyhýbání se, což způsobuje časté výkyvy v náladách a v chování, v této fázi jsou však náhlá vzednutí i utišení emocí průkazem přirozeně postupující adaptace na prožitou krizi. Typické jsou projevy popírání, deprese a sebeobviňování jako výsledek zpracovávání zážitku, především zpracování viny;
3. fáze zhojení či konečné adaptace: dochází ke konečnému zpracování traumatu, k psychické restrukturalizaci oběti a k integraci traumatu do její životní historie, vzpomínky ztrácejí bezprostřední emocionální náboj; událost není zapomenuta, ale nepůsobí již tolik rušivě, zůstává trvalou součástí osobnosti oběti, pokud ne, negativní následky se projeví v podobě posttraumatické stresové poruchy nebo jiných vážných psychických obtíží.

Bezprostředně po činu může oběť prožívat akutní reakci na stres. Ta je zařazena v Mezinárodní klasifikaci nemocí MKN-10 (ICD-10) v kapitole F43.0 (Mezinárodní klasifikaci nemocí, 2000), která u nás vstoupila v platnost v r. 1993, a ve které je popsána takto:

„Jedná se o přechodnou poruchu významné závažnosti, která vzniká u jedince bez jakékoli zjevné psychické poruchy jako odpověď na výjimečný fyzický nebo duševní stres a která obvykle odeznívá během několika hodin nebo dnů. Stresorem může být zdrcující traumatický zážitek, zahrnující vážné ohrožení bezpečnosti nebo somatické integrity jedince nebo blízkých osob (např. živelná pohroma, úraz, ozbrojený konflikt, přepadení, znásilnění), a/nebo neobvykle náhlá a ohrožující změna v sociálním postavení a/nebo v mezilidských vztazích jedince, např. ztráta mnoha blízkých osob nebo požár v domácnosti. Riziko rozvoje poruchy je větší, je-li též přítomno fyzické vyčerpání nebo organické faktory (např. ve stáří).

Individuální vulnerabilita a schopnost zvládat stres ovlivňují výskyt a závažnost akutních reakcí na stres, což dosvědčuje to, že ne u všech exponovaných mimořádnému stresu se porucha vyvine. Symptomy ukazují velkou variabilitu, ale typicky zahrnují úvodní stav “ustrnutí” se zúžením vědomí a pozornosti, neschopnost chápat podněty a dezorientaci. Na tento stav může navazovat další stažení se (odklon od situace a prostředí v rozsahu až dissociativního stuporu – viz F44.2) nebo agitace a hyperaktivita (útěková reakce nebo fuga). Obvykle jsou přítomny vegetativní příznaky panické úzkosti (tachykardie, pocení, zčervenání). Symptomy se obvykle objeví během několika minut po dopadu stresujícího podnětu nebo události a mizí během 2 – 3 dnů (často během několika hodin). Na toto období může být částečná nebo úplná amnézie (viz F44.0)“.

Právě akutní stresová reakce bývá uváděna jako silný prediktor pozdějšího vzniku posttraumatické stresové poruchy (Brewin et al., 1999).

2.5.3. Posttraumatická stresová porucha (PTSP)

Často zmiňovaný následek viktimizace je riziko vzniku posttraumatické stresové poruchy (post-traumatic stress disorder – PTSD), a to především v případech závažných trestných činů jako je např. znásilnění, kdy extrémní násilí je pro oběti traumatizující a můžou mít velké potíže vyrovnat se s psychologickými následky traumatu. Je zařazena v

Mezinárodní klasifikaci nemocí MKN-10 v kapitole F43.1 (Mezinárodní klasifikaci nemocí, 2000), ve které je popsána takto:

„Vzniká jako zpožděná a/nebo vleklá odezva na stresovou událost nebo situaci (krátce nebo dlouho trvající) neobvykle hrozivého nebo katastrofického rázu, která pravděpodobně téměř u každého vyvolá pronikavou tíseň (např. přírodní nebo člověkem způsobená katastrofa, boj, vážné neštěstí, přítomnost u násilné smrti jiných osob, být obětí mučení, terorizmu, znásilnění nebo jiného zločinu). Pokud jsou přítomny predisponující faktory, jako např. osobnostní rysy (např. kompulzivní, astenické) nebo neurotické onemocnění v dřívější anamnéze, mohou snižovat práh pro rozvinutí syndromu nebo zhoršovat jeho průběh, ale nejsou ani nezbytné, ani nestačí k vysvětlení jeho výskytu. Typickými příznaky jsou epizody opakovaného ožívání traumatu v dotírajících vzpomínkách (psychotické reminiscence) nebo ve snech, které se objevují na pozadí stálého pocitu “necitlivosti” a emočního otupění, stranění se od lidí, nereagování na okolí, anhedonie a vyhýbání se činností a situacím, které připomínají prožité trauma. Obvyklé jsou strach a vyhýbání se věcem, které postiženému trauma připomínají. Vzácně může dojít k akutním dramatickým výbuchům strachu, paniky nebo agrese, spuštěným podněty, které náhle vyvolají vzpomínku a nebo znovuvybavení traumatu nebo původní reakce na ně. Obvyklé jsou vegetativní hyperaktivace se zvýšenou dráždivostí, přehnané úlekové reakce a nespavost. Ke shora uvedeným symptomům se obvykle přidružují úzkost a deprese, jsou časté i suicidální myšlenky. Komplikujícím činitelem může být užívání drog a nadměrné pití alkoholu. Příznaky začínají po traumatu, po období latence, které může trvat od několika týdnů až do několika měsíců (ale jen zřídka víc než 6 měsíců). Průběh je kolísavý, ve většině případů lze očekávat uzdravení. U malé části pacientů může nastat chronický průběh, trvající mnoho let, a přechod k trvalé změně osobnosti (viz F62.0)“.

Čírtková (2004) uvádí přehled nejdůležitějších diagnostických vodítek zachycující typické příznaky a projevy postižených jedinců:

1. existence traumatické události;
2. znovuprožívání traumatické události – spontánně se vybavující nutkavé vzpomínky na krizovou situaci, opakující se tíživé sny- noční můry, náhlé pocity nebo impulzivní hnutí, jakoby krize znovu nastala, intenzivní psychická bolest při setkání s okolnostmi symbolizujícími nebo připomínajícími původní krizi;

3. nápadné vyhýbání se podnětům souvisejícím s traumatickou událostí – úsilí obejít činnosti nebo situace evokující vzpomínky na krizi, neschopnost rozpomenout se na důležité momenty krizového děje – zamčení paměti, nápadná ztráta zájmu o činnosti, které dříve osoba považovala za důležité a významné, pocit izolace a odcizení vůči ostatním, pocit ztráty životních perspektiv, neschopnost autenticky prožívat city;
4. přetrvávání příznaku zvýšené aktivační hladiny – poruchy spánku (potíže s usínáním, časté probouzení), zvýšená podrážděnost a ataky hněvu nebo vzteku, zhoršená schopnost soustředit se, poruchy koncentrace, hypervigilance, nepřiměřená reakce v neočekávaných situacích, silné fyziologické reakce při konfrontaci s událostmi symbolizujícími nebo připomínajícími původní krizi;
5. doba přetrvávání příznaků přesahující jeden měsíc.

Čírtková (2004) uvádí průměrný výskyt posttraumatické stresové poruchy na hladině 40% z celkového počtu těch, kteří prožili událost, jenž by u jedince vyvolala pronikavou tíseň, což jak podotýká je však jen orientační údaj, neboť záleží na mnoha okolnostech včetně charakteristik krizového děje, psychickém a zdravotním stavu jedince nebo to, zda se zrovna potýká i s jinými problémy. Četnost výskytu PTSP se ve výzkumech liší, pro představu uvedu výsledky jednoho výzkumu obětí v USA (Kilpatrick, Acierno, 2003). V něm uvádí mj., že muži bývají fyzicky napadeni častěji než ženy a méně sexuálně než ženy, přičemž celkový výskyt PTSP jako reakce na sexuální útok se pohybuje od 30 do 80 % v závislosti na typu viktimizace; výskyt PTSP jako reakce na fyzický útok se pohybuje od 23 do 39 %. U žen se PTSP vyvine ve stejné míře u sexuálních i fyzických útoků, zatímco u mužů zřídka na fyzický útok, ale pravidelně jako reakce na závažný sexuální útok jako je znásilnění. Výskyt PTSP je větší u žen než u mužů, riziko vzniku PTSP zvyšuje dokonané znásilnění, vnímané ohrožení života v průběhu útoku a zranění způsobené útokem.

Výzkum PTSP u obětí znásilnění ve vztahu k sekundární viktimizaci (Campbell et al., 1999) ukázal jako nejvíce rizikovou skupinu ohroženou PTSP: oběti znásilnění ze strany jim známého pachatele, které však nedostaly poradenskou pomoc a současně měly negativní zkušenost se zaměstnanci trestního systému.

3. SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE

3.1. Vymezení pojmu sekundární viktimizace, její zdroje a příčiny

Čírtková (2004, s. 117) definuje sekundární viktimizaci jako újmu „vznikající v důsledku reakcí formálních instancí sociální kontroly nebo neformálního sociálního okolí“. Zbořilová (2006, s. 138) uvádí: „Sekundární viktimizace vzniká jako důsledek zkušenosti oběti s reakcí okolí na to, co se jí přihodilo“. Musil a Válková (2004, s. 147) uvádí: „K sekundární viktimizaci dochází tehdy, jestliže je oběti po ukončeném trestném činu způsobena další újma“.

Tyto i jiné v literatuře uvedené definice mají vždy společného jmenovatele, a to reakci okolí po spáchaném trestném činu, která způsobuje újmu. Jak tedy vidno, v podstatě není omezen zdroj, který může tuto újmu způsobovat, zdroji sekundární viktimizace se tedy může stát v podstatě kdokoli, kdo přichází s obětí do styku, a to jak z titulu formální instituce, tak z privátní sféry poškozeného.

Např. Musil a Válková (2004, s. 147) obecně uvádí 3 zdroje sekundární viktimizace z hlediska subjektů, kteří se jí dopouští:

- a) pachatel,
- b) sociální prostředí,
- c) orgány činné v trestním řízení.

Čírtková (2007, s. 17) za typické zdroje považuje:

- a) orgány činné v trestním řízení,
- b) média,
- c) okolí oběti.

Právě orgány činné v trestním řízení a samotná procedura trestního řízení jsou v literatuře uváděny jako zdroj sekundární viktimizace nejčastěji. Zde však nutno oddělit dvě věci (Čírtková, 2007, s. 16):

- přirozený a nezbytný stres plynoucí z kontaktu poškozeného s OČTŘ, ze samotného faktu, že se musí rozpomínat na emocionálně nabitě události a referovat o citlivých prožitcích cizím lidem nemůže být považován za sekundární

viktimizaci; navíc stres ve výzkumech nebyl potvrzen jako její prediktor (Orth, 2002);

- za sekundární viktimizaci se považuje další nadbytečné zraňování oběti, které se vloudí do procedur.

V této souvislosti Čírtková (tamtéž) zmiňuje pojmy Luhmanna, a to procedurální a distributivní spravedlnost, přičemž procedurální se vztahuje na procesy, kterými se dospívá k určitému rozhodnutí ve věci, tedy zda proces byl férový, důstojný, že např. byla oběti věnována dostatečná pozornost apod., kdežto distributivní zahrnuje postoje k vlastnímu konečnému rozhodnutí ve věci, např. k rozsudku v trestní věci. Větší důležitost lidé připisují spravedlnosti procedurální, porušení její férovosti je pro ně zásadnější zdroj nespokojenosti než souhlas či nesouhlas s konečným rozhodnutím (např. Orth, 2002). Výrost a Slaměník (1998, s. 110) jako jedno z vysvětlení tohoto poznatku popisují model hodnoty skupiny, resp. vztahový model spravedlnosti Linda a Tylera vycházející z teorie sociální identity, kdy korektní přístup jednak indikuje pozitivní a respektovanou pozici člena ve skupině (zatímco neférový přístup okrajovost a nedostatek respektu), tedy přináší zprávu, zda je oceňovaným (a tedy hodnotným) členem skupiny, a jednak mu indikuje, zda může být jako člen skupiny hrdý na svoje členství.

Dalším často zmiňovaným zdrojem sekundární viktimizace bývá rodina, přátelé či osoby jinak blízké a rovněž osoby z okolí oběti, jako sousedé, obyvatelé těžce vesnice apod.

Jako další institucionální zdroj sekundární viktimizace (kromě trestního řízení) bývají zmiňováni lékaři a pracovníci zdravotnického personálu vůbec, dále pracovníci sociálních institucí a dokonce i krizoví poradci.

Dá se zobecnit, že sekundární viktimizace pocházející z uvedených tří skupin zdrojů, tedy OČTŘ, blízké okolí oběti a další instituce, má částečně společnou podobu, resp. formu, což souvisí s jejími příčinami. Čírtková (2007, s. 17) rozlišuje příčiny sekundární viktimizace na:

- strukturální, vyplývající z formálních předpisů,
- sociálně psychologické, jako jsou falešné mýty a stereotypy o obětech,
- individuální, jako jsou postoje a kognitivní schémata jednotlivců, kteří profesionálně nebo privátně přicházejí do kontaktu s oběťmi.

Individuální a psychologické příčiny se projevují ve všech třech uvedených skupinách, strukturální příčiny se projevují takřka výhradně v trestním řízení. Uvedené příčiny a jim odpovídající projevy a formy se v procesu trestního řízení vzájemně prolínají a v různých fázích, resp. úkonech trestního řízení, mohou do popředí vystupovat více příčiny strukturální, ale jindy zase naopak více příčiny sociálně psychologické nebo individuální. Faktem je, že jsou policisté ve vztahu k příčinám sekundární viktimizace mnohdy jen „občany v uniformě“ a podléhají stejným mýtům a stereotypům a zauímají stejné chybné postoje k obětem, jako obyčejní lidé, což se bohužel projevuje v jejich chování. Totéž platí i u lékařů a zdravotnického personálu, zde bývají navíc jako projevy sekundární viktimizace zmiňovány např. v souvislosti s oběťmi znásilnění nedostatečné poskytování informací ohledně psychického a fyzického dopadu trestného činu na oběť a následné péče, neprovedení určitých vyšetření nebo nevysvětlení jaká vyšetření byla provedena, nepoučení např. o rizicích přenosu viru HIV a jiných pohlavně přenosných nemocech a testech na ně, o rizicích otěhotnění (např. Campbell et al., 1999, p. 848) aj. a opět podléhání stereotypům, a to převážně v případech sexuálních deliktů.

Zajímavý zahraniční výzkum (Campbell, 2005) výjimečně provedený současně na obětech znásilnění (n=81), policistech, kteří je vyslyšeli, a lékařích a zdravotních sestrách, kteří je ošetřovali, ukázal, že se dopouští chování, které je považováno za sekundární viktimizaci (u policie odrazování od oznámení, neochota ho přijmout, otázky týkající se předchozího sexuálního života oběti, způsobu oblečení, obrany oběti apod.; u lékařů dotazy na předchozí sexuální život, vztah k pachateli aj.), přičemž co se týče četností projevů tohoto chování, na tomto se odpovědi obětí i personálu shodovaly, což prakticky validizuje obdobné průzkumy mezi oběťmi, ale ze strany personálu byl významně podceňován dopad jeho chování na oběť. Když oběti uváděly, že zažívaly různé podoby „distressu“ v důsledku vyšetření, policisté a lékaři (s výjimkou sester) konzistentně uváděli, že takové emoce oběti nezažívaly. Po kontaktu s policií oběti uváděly špatný pocit ze sebe (87%), sebeobviňování (73%), deprese (71%), zahanbení (89%) a zklamání (91%) a 80% obětí se zdráhalo hledat další pomoc, obdobné pocity byly po kontaktu se zdravotnickým zařízením.

Samostatným zdrojem sekundární viktimizace mohou být média, a to především nevhodné nebo obtěžující vyšetřování, filmování, fotografování nebo rozhovory s médií s obětí v nevhodnou dobu, filmování nebo fotografování hrůzných scén. Toto se zatím ČR

netýká tak, jako třeba USA, kde se jednotlivé kanály předhánějí, kdo bude první u oběti. Může následovat hledání „špíny“ na oběť, rozhovory se sousedy, spolužáky, dětskou obětí, zveřejnění jména a dalších údajů oběti jako např. minulosti oběti. To může oběti vadit, zvláště pokud jsou zveřejněná fakta nepravdivá, pokud jsou zveřejněny osobní informace o oběti nebo pokud je oběť prezentována jako nerozumná. Výzkum na švýcarských obětech (Maercker and Mehr, 2006) prokázal spíše negativní reakce obětí na mediální zprávy o jejich případech – 66 % pociťovalo smutek a 48 % strach, pouze minimum účastníků pociťovalo pozitivní reakce; ve 2/3 případů byly zprávy považovány za více méně přesné, v případě nepřesností byly reakce signifikantně negativnější. Mediální zprávy mohou způsobovat retraumatizaci a rovněž byla prokázána korelace ($r = 0.48$) mezi negativními reakcemi na tyto zprávy a úrovní posttraumatické stresové poruchy.

Dalším převážně v zahraniční literatuře zmiňovaným zdrojem můžou být duchovní tým, že se mohou pokoušet vést oběti na stezku odpuštění nebo přizpůsobení dříve, než jsou připraveny nebo si samy přejí.

Jako psychologický základ sekundární viktimizace bývá uváděn nezájem o ochranu důstojnosti a nezájem o následující potřeby oběti a jejich zbytečná frustrace (Čírtková, 2007, s. 19):

1. potřeba informací – málokdo z obětí je dostatečně informován o tom, co ho čeká a co je od něj očekáváno v trestním řízení, jakým způsobem se vyrovnat s následky trestného činu, kde hledat další pomoc, popř. jak uplatnit možnost peněžité pomoci od státu – k prevenci tohoto druhu sekundární viktimizace stačí ze strany policie, která bývá obětí vnímána jako kompetentní osoba i pro rady přesahující rámec trestního řízení a zároveň bývá první, s kým se oběť setkává, srozumitelně a dobře informovat oběť o bodech, které ukládá zákon, a na otázky, na které policista nemusí znát odpověď, odkázat na místa, kde oběť požadované informace získá;
2. potřeba důvěry – oběť ačkoli chápe svou povinnost podat svědectví o trestném činu, těžce nese případné pochybování o pravdivosti její výpovědi nebo jen doplňující otázky, které vnímá jako projev nedůvěry;
3. potřeba bezpečí – pocit bezpečí je narušený, oběť má strach z opakované viktimizace.

Jak bylo naznačeno v úvodu, tato práce je svým obsahem zaměřena především na sekundární viktimizaci v trestním řízení, a to především v jeho přípravné fázi (před soudním řízením), tedy ze strany policie. Tomu bude odpovídat i členění následujících podkapitol, kdy vzhledem k popsanému prolínání příčin a zdrojů v procesu trestního řízení a jeho úkonů je zvolena forma členění podle projevů, jaké může sekundární viktimizace nabýt, resp. jaké bývají jako sekundární viktimizace označovány. Protože se však dle mého názoru problematika sekundární viktimizace může vztahovat nejen na oblast trestných činů, ale stejně tak i přestupků (hranice mezi nimi je někdy jen velmi tenká, ba co víc, přestupky např. proti občanskému soužití mohou být pro poškozeného mnohem psychicky náročnější než např. trestný čin - kapesní krádež občanského průkazu), ačkoli bude v následujících oddílech používáno termínu oběť trestného činu, bude tímto přiměřeně myšlena i oběť přestupku.

Považuji za nutné dále zmínit problematiku sociálního vnímání, konkrétně stereotypu policie jako celku a s tím souvisejícího rozporu mezi jeho očekáváním a skutečnou podobou, o kterém odborná literatura ve vztahu k sekundární viktimizaci nehovoří, nicméně dle mého názoru s ní souvisí. Stereotyp definuje sociální psychologie jako „soubor charakteristik, o kterých se předpokládá, že vystihují určitou vymezenou skupinu či kategorii lidí... Stereotypy jsou sdílené, tj. víc lidí v daném společenství se shodne v tom, které vlastnosti má určitá skupina lidí“ (Baumgartner, 1997, s. 110). Stereotyp zahrnuje přemýšlení o člověku ne jako o individuu, ale jako o členu skupiny, čímž se přenáší to, co (si myslíme) že víme o skupině, na naše očekávání o individuu (Gilovich, Keltner, Nisbett, 2006, p. 432). Policie jako skupina je jasně ohraničená, jako identifikační znak (kategoriální informace) zde slouží kromě samotné příslušnosti k policii i navenek působící symboly jako uniforma, značení vozidel, hesla jako „pomáhat a chránit“ apod. a lidmi jsou většinou policisté vnímání nikoli jako obyčejní lidé pracující u policie, ale jako policisté, jako jasně oddělená skupina od ostatních lidí. Taková jsou i od policie jako celku očekávání, přičemž však na formování stereotypu policistů a policie jako celku se u lidí, kteří nemají žádnou větší vlastní zkušenost s policisty, značným dílem podílí mediální obraz prezentovaný mj. televizními filmy a seriály. Ten však bývá značně zkreslený, postupy zjednodušené, v seriálu vše funguje bezvadně a hlavně rychle a se šťastným objasněním koncem. Pro jednu oblast se dokonce vžil termín „CSI effect“ (crime scene investigation = vyšetřování místa činu), kdy dokonalé postupy vyšetřovatelů

– techniků v seriálech vzbuzují u diváků podobná očekávání v reálném světě. V důsledku toho se pak často v praxi setkávají policisté s překvapením a zklamáním poškozených a oznamovatelů z postupů rozdílných od jejich stereotypu policie jako celku.

Příkladem může být situace rozčarování oběti pokusu znásilnění, resp. omezování osobní svobody, kdy poškozená i později na místě činu přítomná její kamarádka neskřývaly překvapení nad tím, že na místo činu ihned po oznámení nepřišel tým specialistů a detektivů kriminální služby, ale dvoučlenná uniformovaná hlídka nezkušených a z „velkého případu“ roztržitých policistů, kteří na místě působili poněkud rozpačitě. To vnímaly, jako že jim není věnovaná dostatečná pozornost, kdy však (pomineme-li jisté chyby policistů), příjezd hlídky na místo jako první je standardní a nutný postup k bezprostřednímu zákroku proti pachateli, zajištění místa činu, zjištění svědků apod. a až ti volají výjezd kriminalistů, což se i stalo.

Jiným příkladem byla situace, kdy na oddělení přišla žena se svým manželem, kterému neznámý pachatel v metru z opasku kalhot ukradl zavěšený telefon v hodnotě cca 1000,- Kč, přičemž až hystericky trvala na tom, aby byl telefon „okamžitě zaměřen, protože viděla v televizi, že to jde“. Pokusy vysvětlit, že na to lze získat povolení soudce jen v případě závažných trestných činů (únosy, vraždy, vydírání apod.), byly marné i ze strany všech nadřízených, které si nechala přivolat, ale i ze strany mobilního operátora.

Oba případy mají společné zklamání (mnohdy i vztek) poškozeného z postupu, které by leckdy mohlo být zaměňováno za sekundární viktimizaci, ačkoli ze strany policie nedošlo ani k pochybení nebo porušení nějakého nařízeného postupu, ale ani se nedá říci, že by tento postup byl sám o sobě špatný, popř. že by byl jiný postup technicky možný. Příčinu vidím tedy v příliš idealizovaném stereotypu než v strukturální příčině jak ji popisuje Čírtková (viz výše), což by bylo v případě, když by se formální postup jevil ve vztahu k oběti jako chybný nebo nevhodný.

Na rozdíl od některých jiných skupin může dle mého názoru nastat u člověka změna stereotypu policie již po jediném reálném setkání s policistou, který tomuto stereotypu v zásadních vlastnostech neodpovídá. „Změna stereotypu může nejpravděpodobněji nastat tehdy, je-li protichůdný důkaz jednoznačný a jasně se vztahuje k prototypnímu členovi stereotypní skupiny“ (Rothbart a Lewis, 1998 podle Hewstone, Stroebe, 2006). Protože v podstatě každý policista je svým způsobem prototypní člen policie, pokud se chová např. neochotně a neprofesionálně, jedná se o dostatečně protichůdný důkaz ke stereotypu policisty jako např. profesionála vždy ochotného pomoci a dojde k deziluzi. Pokud se původní stereotyp potvrdí, jedná se o samozřejmý standard, o kterém není třeba hovořit, pokud se však nepotvrdí nebo je přímo v rozporu, lidé mají tendenci nenechat si to pro sebe, ale vypravěčskou licencí vylepšenou historkou ovlivňují veřejné mínění.

Samozřejmě vliv stereotypu se může v interakci uplatňovat i ze strany policisty k obětem. Nejčastěji bývá zmiňován vliv stereotypů ve vztahu k etnikům (v zahraniční

literatuře) a k obětem znásilnění (podrobně v kapitole 3.2.3). Rovněž se v jednání s obětí může silně uplatňovat vliv prvního dojmu, jaký oběť vyvolá v policistovi, ale i osobní postoje a případné antipatie policisty k obětem např. pod vlivem alkoholu, zanedbaným, handicapovaným, cizincům, důchodcům, vlezlým nebo přechytralým lidem apod., či naopak sympatie policistů např. k atraktivním ženám, tedy spíše než interakce v rolích policista – poškozený se může uplatňovat interakce člověk – člověk.

3.2. Společné formy sekundární viktimizace okolím

V této podkapitole budou uvedeny nejčastěji zmiňované chyby v chování sociálního okolí, kterých se lidé pravidelně dopouštějí nezávisle na roli, jakou vůči obětem zastávají (tedy společně jak širokému okolí, tak neznalým policistům) a rovněž zde budou uvedeny mýty a předsudky o obětech.

3.2.1. Ignorování faktu trestného činu

Jedná se o chybnou strategii chování okolí vůči oběti, kdy okolí „komunikuje s obětí, jako by se nic nestalo, vyhýbá se hovoru o bolavých místech a vybízí ji k tomu, aby na kritický incident konečně zapomněla. Tato strategie blokuje přirozené mechanismy vyrovnávání se s traumatem (tj. kognitivní restrukturalizaci kritického děje a jeho zpracování do přijatelné vzpomínky)“ (Čírtková, 2007, s. 27). Jak dále Čírtková (2007) uvádí, tato strategie souvisí se dvěma mýty, a to že:

- oběť musí na vše zapomenout, proto je třeba se k ní chovat, jako by se nic nestalo (naopak nikdy zcela nezapomene na trestný čin a na návrat do všedního života nemůže pasivně čekat);
- oběť je nemocný člověk, kterého vyléčí odpočinek, klid a vhodné léky (naopak do zhojení musí investovat svou vlastní mentální energii).

V mnoha kulturách je dokonce vyvíjen silný sociální tlak na oběť, aby o činu mlčela, a to v případech znásilnění, které je vnímáno jako zneuctění celé rodiny (Herman, 2003, p. 160).

Aniž by se jednalo o záměr, okolí si mnohdy nevědomě drží odstup od oběti, jakoby by bálo nakazit trestným činem nebo neštěstím. Jiným problémem je, že ani přátelé neví zcela přesně, jak s obětí o činu hovořit, resp. nevědí, jak se k ní po činu chovat obecně. Lidé nemají zkušenosti, bojí se, že by mohli říci něco špatně, tak raději nehovoří vůbec,

především v závažných případech, kdy dojde ke smrti, je těžké najít odvahu a hovořit s pozůstalými. Lidé zřejmě zvažují svou kompetentnost pomoci – váhají, jaká pomoc by byla nejprospěšnější nebo zda není někdo kompetentnější, může se uplatnit i strach ze sociálního omylu nebo vliv rozptýlené odpovědnosti, tedy vlivy podobné těm, které popisuje sociální psychologie u „bystander effectu“ (např. Slaměník, 1997, s 350).

Následující příběh ilustruje tuto problematiku, ačkoli se netýká přímo obětí trestného činu, přesto následky byly pro pozůstalé podobné:

Dívka ve věku 17 let po obdržení sms zprávy o rozchodu s přítelem vzala ve 2 hod. v noci spícímu otci klíče, z trezoru v garáži rodinného domu mu vzala legálně drženou pistoli a na místě se zastřelila, otec ji našel ráno při odchodu do práce s prostřelenou hlavou. Oba rodiče nesli tragédii velmi těžce, matka se zhroutila a byla v péči psychiatra. Okolí zpočátku nevědělo, jak se k nim chovat, nevěděli, zda chtějí být sami nebo jestli je mají navštívit, počáteční strach a odstup byl po dvou týdnech překonán partou přátel z volejbalového kroužku, kteří je navštívili doma, protože ani přes jejich podněty odmítali jít ven mezi lidi. Matka je ráda přijala a uvítala možnost s někým mluvit o dceři, jaká byla, jak jim chybí. Otec cítil silnou vinu za to, že se mu dcera zastřelila jeho pistolí, vyčítal si, že ji měl lépe zabezpečit apod., navíc byly tyto výčitky podporovány i příbuzenstvem. Půl roku léčby byl manželce oporou, snažil se ji dostat mezi lidi, poté, co se vzchopila a vrátila do práce, zhroutil se on, propadl alkoholu, odmítal odbornou pomoc, ačkoli se zcela uzavřel i vůči přátelům a příbuzným, dokonce se říkalo, že chodí v noci sám po lese, později se rozvedli.

3.2.2. Vinění oběti

Vinění oběti znamená činění ji zodpovědnou za to, co se jí přihodilo. Když lidé viní oběť, připisují příčinu utrpení oběti jejímu chování a charakteristikám, místo připisování příčiny pachateli nebo situačním faktorům. Samozřejmě existuje jistá objektivní míra „zavinění“ oběti (spíše bych nazval příčinění nebo podíl) a některé typologie oběti, např. Holystova (Musil, Válková, 2004), jsou na tomto kritériu přímo založeny. Zde je však myšleno vinění oběti nad rámec objektivity, zveličování podílu oběti na spáchaném skutku, hledání viny tam, kde svou roli nesehrála, a především mýty, předsudky a stereotypy, které se zavinění týkají.

Vinění oběti je zvláště zřejmé u obětí znásilnění. Říká se, že znásilnění je jediný zločin, jehož oběť musí prokázat svou nevinu. Je uváděno několik kognitivních stereotypů - mýtů o znásilnění (podrobněji viz kapitola 3.2.3) z větší části založených na vinění oběti, které jsou zakořeněny v myslích veřejnosti, a kterým nezasvěcení lidé věří. Čírtková (2004) uvádí, že „tento stereotyp má svoji psychologickou funkci. Umožňuje totiž utišit svědomí lidí kolem. Jestliže oběť může alespoň částečně a třeba i nepřímou za to, co se

přihodilo, nemusí se slušný člověk trápit soucitem s ní a prožívat bolest ze ztrát a újmy, která oběť postihla. Navíc si může uchránit iluzi, že svět je celkem spravedlivé místo a 'špatné věci se stávají pouze špatným lidem' “.

Podle teorie „víry ve spravedlivý svět“ (The belief in a just world theory - BJW) mají lidé ve větší či menší míře potřebu věřit, že svět, ve kterém žijí, je spravedlivé místo, kde každý člověk dostává co si zaslouží (např. Lerner, 1977). Pokud by lidé nevěřili ve spravedlivý svět, bylo by pro ně těžké sledovat dlouhodobé cíle. Protože víra ve spravedlivý svět je tak adaptivní, lidé jsou velmi neochotní se této víry vzdát (O'Brien, 2007, p. 121). Lidé cítí potřebu ochránit svou víru ve spravedlivý svět, i když jsou konfrontováni s nespravedlivou situací, která se přihodila jim samotným nebo jiným lidem, což vede ke kognitivní reorganizaci kdykoli, když není možné eliminovat nespravedlnost situace (Correia, Vala, 2003). Míra víry ve spravedlivý svět se interindividuálně liší, následkem čehož se přímo úměrně liší i motivace obnovit spravedlnost skrze sekundární viktimizaci: výzkumy potvrzují, že lidé s vyšší úrovní víry ve spravedlivý svět spíše soudí nevinnou oběť jako více vyzývavou, více devalvují její újmu, činí ji více zodpovědnou za své chování, událost vnímají jako více zaslouženou a situaci jako více spravedlivou než lidé s nižší úrovní víry ve spravedlivý svět (Correia, Vala, Aguiar, 2001). Oběť může být viněna mnoha způsoby, např. skrze oblečení (odhalující blůza, krátká sukně), skrze chování (pití, flirtování) nebo její osobnost (je lhářka, chtěla upoutat pozornost apod.) (Bollmer, 1998). Míru, s jakou lidé viní oběť, ovlivňují její charakteristiky. Lidé budou s větší pravděpodobností vinit seriózně vypadající oběti než neseriózně vypadající, např. panna nebo vdaná žena může být jako oběť znásilnění viněna s větší pravděpodobností než rozvedená žena, protože její osud se zdá více nespravedlivý a vyvolá u lidí potřebu obnovit jejich smysl pro spravedlnost skrze vinění oběti. Jiný faktor, který může ovlivnit to, zda bude oběť viněna, jsou např. negativní emoce z události, která s obětí nesouvisí, jako třeba vztek nebo rozrušení, a tyto mohou být stejně jako do jiných oblastí přeneseny i na oběť, kde získají podobu právě vinění (O'Brien, 2007, p. 121).

O'Brien (2007, p.122) uvádí několik možností, jak omezit vinění oběti: pokud lidé mají jednoduché a bezprostřední řešení jak zmírnit utrpení oběti, méně pravděpodobně oběť viní – pomoc oběti umožňuje lidem odvrátit ohrožení jejich víry ve spravedlivý svět; pokud však jednou člověk nabude přesvědčení, že oběť je za své utrpení zodpovědná, je

těžší ho přimět k tomu jí pomoci; lidé rovněž méně obětí viní, pokud jsou schopni vžít se do postavení oběti, proto je dobré povzbuzovat je k empatii a soucitu s obětí; mnoho lidí cítí, že vinění oběti není spravedlivé, mnoho jich tak koná nevědomě – pokud se dá lidem na vědomí, že vinění oběti je sociálně neakceptovatelné, může je to od něho odradit.

Právě posledně zmiňovaný způsob se jeví jako nejúčinnější cesta k prevenci sekundární viktimizace ve vztahu k vinění oběti – dostatečná osvěta především v řadách profesionálů musí být samozřejmostí. Každý policista absolvující základní odbornou přípravu by měl mít povědomí o tomto fenoménu, jeho podstatě, o nutnosti se takového chování vyvarovat a možnostech, jak toho dosáhnout.

Šikl a Kouřilová (1996) uvádí jiné vysvětlení: „*Člověk se potřebuje cítit bezpečně, tzn. mít pocit kontroly nad průběhem událostí, proto když hodnotí nějakou událost se závažnými (nepříjemnými) následky, již se přímo neúčastnil, má tendenci minimalizovat ve svých soudech vliv náhody na výsledek*“. Podle Walsterové (1966, podle Šikl a Kouřilová, 1996) čím objektivně závažnější následky hodnocený čin má, tím větší zodpovědnost za to, co se stalo, je přisouzena jejímu aktérovi, byť jej způsobil neúmyslně. Uvědomění závažných následků v člověku vyvolává obrannou potřebu víry v to, že průběh takové situace je kontrolovatelný (a nikoliv náhodný; tudíž aktérem zaviněný), a proto, pokud by se v ní v budoucnu ocitnul, může ji díky svým předpokládaným kvalitám kdykoliv úspěšně zvládnout. Naopak připuštění si možnosti, že událost měla náhodný charakter, znamená připustit si, že se v budoucnu může stát komukoliv.

S tématem úzce souvisí i problematika sebeobviňování, která může mít různé podoby „kdyby“, jako např. kdyby oběť nebyla tam kde byla, nešla sama, šla jindy, jinudy apod. K tomuto Čírtková (2007, s. 127) uvádí: „*Téměř každá oběť se v různých fázích viktimizace zabývá otázkou, proč se trestný čin přihodil právě jí. Snaží se najít racionální vysvětlení události, která uspokojivé logické zdůvodnění ani nemá. Oběť pak sahá k různým obranným mechanismům. V rámci pochodů atribuce se uchyluje k sebeobviňování*“. Zde se však vysvětlení fenoménu sebeobviňování atribucí jako obranným mechanismem jeví poněkud nešťastné, neboť „*egodefensivní atribuce jsou vymezeny jako tendence k připisování si zásluh za úspěchy a odmítání osobní odpovědnosti za neúspěchy při autoatribuci vlastního výkonu (tedy internální atribuce úspěchů a externální atribuce neúspěchů), co člověku umožňuje zvýrazňovat své dobré charakteristiky a zastírat nedostatky*“ (Šikl, Kouřilová, 1996).

Janoff-Bulman (podle Davis, Taylor, Titus, 1997, p. 168) uvádí, že oběti touží po pocitu kontroly, aby se ujistily, že se jim zločin znovu nepříhoda. To, že si řeknou, že k újmě přišly v důsledku chování, které mohly změnit, jim alespoň v jejich myslích dovolí vrátit pocit kontroly. Tento typ vinění nazvala Janoff-Bulman „behavioral self-blame“. Rozlišila ho od „characterological self-blame“, které vidí příčinu viktimizace ve vlastním charakteru, a které považuje za psychologicky škodlivé, zatímco behavioral self-blame vidí jako usnadňující zdravé přeprocování důsledku viktimizace.

3.2.3. Laické předsudky a mýty o obětech

Laické předsudky, falešné stereotypy, apriorní hypotézy či mýty o obětech zásadním způsobem přispívají k sekundární viktimizaci, neboť jsou východiskem pro jednání s obětí, a to jak v soukromých situacích, tak v situacích úředních. V této kapitole budou stručně uvedeny mýty, které platí pro oběti obecně, dále mýty o obětech znásilnění a mýty o obětech domácího násilí.

O obětech obecně jsou uváděny tyto mýty (Čírtková, 2007, s. 40-41):

- mýtus o pomstychtivosti obětí – spíše než touha po pomstě oběti dominuje narušená potřeba bezpečí a s ní související strach z pachatele,
- mýtus o neexistenci spravedlivého trestu pro pachatele – neplatí představa, že pro oběť je každý trest pro pachatele nízký a nedostatečný, a že nemůže být s trestem nikdy spokojena, spíše touží o narovnání újmy a obnovu původního stavu věcí; větší roli hraje chování pachatele při projednávání případu, postoj k trestu hraje větší roli tam, kde jsou způsobené škody nenapravitelné, např. u pozůstalých,
- mýtus o predestinované oběti – představa o existenci jedinců, kteří by zločin přivolávali nebo přitahovali, se nepotvrdila.

Nejmarkantnější a rovněž nejčastěji zmiňované jsou mýty o obětech znásilnění. Čírtková (2004, s. 199) jako nejběžnější stereotyp uvádí mýtus o tzv. skutečném znásilnění v podobě zákeřného přepadení úchylným pachatelem, kdy jiná podoba znásilnění nebývá veřejností akceptována. Tzv. „rape myth“ vycházejí z práce Burta z r. 1980 a lze je definovat jako postoje a přesvědčení, které jsou falešné, ale lidé se jich široce a vytrvale drží, kdy tyto slouží k popření a ospravedlnění mužské agrese vůči ženám (Lonsway, Fitzgerald, 1994, podle Buddie, Miller, 2001). Většinou souvisí s přesouváním viny na oběť, a tedy její potenciální sekundární viktimizací. Tyto mýty lze

rozdělit do tří témat (Koss et al., 1994 podle Buddie, Miller, 2001): masochismus oběti (např. užívají si to/chtějí to), účast oběti (např. říkají si o to/chtějí to) a výmysl oběti (lžou, přehánějí). V rámci pomoci obětem znásilnění a osvěty veřejnosti jsou na webových stránkách různých zahraničních organizací na pomoc obětem uváděny nejrozšířenější mýty (za všechny např. Sexual Assault: Myths and facts, 2007):

- primární motiv pro znásilnění je sexuální, je to zločin z vášně - faktem je, že hlavním motivem je agrese a moc, touha dominovat a degradovat oběť za použití sexu jako zbraně;
- ženy jsou sexuálně napadány, protože si „o to říkají“ - pokus společnosti shodit tíhu viny z útočníka na oběť; to, že se žena stane obětí, nemá žádnou spojitost s jejím oblečením nebo provokativními manýry, příp. že byla příliš nápadná nebo nebyla dostatečně opatrná;
- sexuální útok se nemůže přihodit seriózním lidem - faktem je, že jakákoli žena se může stát objektem sexuálního útoku nezávisle na jejím věku, zjevu, sociálním statutu nebo rase;
- ženy se mohou vyhnout sexuálnímu útoku tím, že se brání - mýtus; ženy tím zvyšují riziko zranění nebo své smrti. Každý případ je individuální a žena instinktivně musí udělat to, co jí pomůže přežít. Dokonce i když se poddá, neznamena to její souhlas, ale jen fakt, že chce přežít;
- většina žen si vlastně znásilnění užívá - ženy si užívají souhlasný pohlavní styk, ale nikdy ne znásilnění. Ač ženy může ve svých fantaziích vzrušovat představa, že jsou znásilněny, pořád je to představa, kterou kontrolují ony samy. Při skutečném sexuálnímu útoku nekontrolují ani události, ani své tělo. Hlavním pocitem je strach o život, ponížení a degradace;
- sexuálně napadány bývají jen mladé a krásné ženy - objekty sex. útoků jsou ženy od několika měsíců věku do 90 let bez rozdílů v jejich vzhledu; faktorem, který hraje při výběru oběti roli, je její zranitelnost a dostupnost. Připisování sex. útoku atraktivnosti ženy souvisí s mýtem, že znásilnění je sexuální akt, a je to jen další pokus přemístit vinu na oběť;
- hodně žen oznamuje znásilnění, aby ochránily svou reputaci nebo se pomstily milenci - falešná oznámení jsou vzácná. Většina žen nebude dobrovolně otvírat na veřejnost detaily o sexuálnímu útoku pokud se opravdu nepříhoda;

- sexuální útoky se odehrávají v tmavých alejích nebo opuštěných místech - útok se může odehrát kdekoli a kdykoli. Překvapivě mnoho útoků se odehraje na místech, která jsou považována za bezpečná, jako doma, v autě, kanceláři. Ženy mají tendenci se stereotypně vyhýbat nebezpečným místům, faktem ale zůstává, že většina útoků se odehrává na „bezpečných“ místech;
- ženy nemohou být znásilněny manželem - znásilnění manželem je v současné době trestné ve většině zemí stejně jako znásilnění cizím mužem.

Jinde jsou uváděny další (List of Rape Myth, 2005):

- ženy často činí falešná oznámení o znásilnění - ze statistik FBI vyplývá, že pouze 2 % z oznámených znásilnění je falešných, což odpovídá četnosti falešných oznámení u jiných závažných tr. činů; nízký počet pravomocně odsouzených pachatelů je výsledkem složitosti dokazování a nedostatku důkazů,
- znásilňovače lze poznat podle toho, jak vypadá – znásilňovače ve skutečnosti nelze identifikovat podle vzhledu,
- znásilňovači bývají pro oběť cizí a neznámí – ve vysokém procentu případů je pachatel oběti známý (čísla se různí, od 60-ti do 70-ti %)
- znásilňovači jsou nemocní nebo šílení lidé – pouze malé procento je diagnostikováno jako duševně chorých,
- oběti, které byly skutečně znásilněny, se chovají hystericky – oběti prožívají široké spektrum emocí, každá reaguje jinak,
- ženy, které jsou opilé, jsou svolné k jakékoli sexuální aktivitě – fakt, že žena pila, neznamena souhlas,
- žena nemůže být znásilněna proti její vůli, pokud opravdu chce, může se mu ubránit- faktem je, že i pokud není použito přímo zbraně, samotná výhružka použitím násilí oběť zcela ochromí, zvláště když bývá žena ta slabší,
- znásilnění je spontánní impulzivní akt – většina znásilnění je pečlivě plánována, znásilňovač útočí opakovaně, obvykle ve stejné oblasti a stejným způsobem.

Dále bych k problematice mýtů o znásilněných už jen odkázal na odbornou literaturu, např. Edward a Macleod (1999) zpracovali podrobný a vyčerpávající přehled dosavadních poznatků, ve kterém mj. u jednotlivých nejčastějších mýtů poskytují seznam výzkumů, které je vyvracejí.

Čírtková (2007, s. 40-41) dále uvádí mýty a předsudky o obětech domácího násilí:

- mýtus, že domácí násilí je soukromá věc, do které se nemají cizí lidi ani stát plést – pravdou je, že násilí nelze tolerovat ať jde o násilí mezi blízkými nebo cizími osobami,
- mýtus o sociálně slabých rodinách- je mylná představa, že domácí násilí se vyskytuje pouze v rodinách na okraji společnosti – nesouvisí ani s materiálním blahobytem rodiny, ani se vzděláním partnerů,
- mýtus černobílého vnímání aktérů domácího násilí – představa, že pachatel je výlučně negativního charakteru a oběť je vzorná, je mylná, oba mají i opačné stránky a na okolí tedy můžou působit zcela opačně – pachatel jako vážený člověk a oběť s mnoha chybami,
- mýtus o fatálnosti domácího násilí – nemusí nutně znamenat, že osoby, které zažily u svých rodičů domácí násilí, musí automaticky toto chování kopírovat ve vlastním partnerském vztahu,
- mýtus o typickém pachateli – zakořeněná představa, že pachatel je primitivní, vzteklá a impulzivní osoba, nenormální, duševně nápadné nebo choré individuum, je mylná, pravdou je, že mívá často dvojí tvář – násilnický je pouze doma k partnerovi, zatímco navenek vystupuje jako solidní a seriózní osoba,
- mýtus o typické oběti – do pozice týrané oběti nemusejí sklouznout pouze pasivní, závislé a nesamostatné „puťky“, ale ženy nezávislé na vzdělání, společenském úspěchu apod.,
- mýtus o vině oběti – o tom, že oběť provokuje, že je chyba v komunikaci apod.; otázka, proč je oběť bita, by neměla hrát roli - ať je příčina jakákoli, nikdo nemá právo týrat partnera násilím,
- mýtus o příčinném vlivu alkoholu – alkohol ani drogy nejsou skutečnou příčinou domácího násilí, fungují spíše jako omluva, resp. výmluva pro násilné chování, domácí násilí komplikují, ale nevysvětlují příčiny.

3.3. Rizika sekundární viktimizace společná pro celé trestní řízení

3.3.1. Nedostatek informací

Nedostatek informací poskytovaných oběti je nejčastěji zmiňovaný problém v souvislosti se sekundární viktimizací ve vztahu k trestnímu řízení, protože právě potřeba informací jako dominující potřeba oběti bývá často frustrována. Rozlišil bych následující skupiny informací, které bývají v odborné literatuře zmiňovány:

1. potřeba obecných informací o trestním řízení

Ze zákona (trestní řád) mají policisté (a další OČTŘ) povinnost poučit poškozeného (jakož i jiné účastníky trestního řízení) o jeho právech a povinnostech, což se zpravidla děje při prvotním oznámení trestného činu.

K problematice poučení Koubková (1995, s. 53) uvádí: *„Význam náležitého poučení oběti (chápano v nejširším slova smyslu) pro celkovou atmosféru a výsledek vyšetřování je dosud značně opomíjen. Poškozená je formálně a ve značné rychlosti seznámena právnickým jazykem se svými nejdůležitějšími právy, deliktu specifické a oběti srozumitelné vysvětlení obsahu jednotlivých ustanovení je naprostou výjimkou.“*

Tato slova nezbyvá než potvrdit - v praxi je většinou poučení omezeno na předložení dvoustránkového předtisku ve formátu A4 k podpisu, na kterém jsou malým písmem vybrané paragrafy z trestního řádu. Vzhledem k tomu, že to bývá jeden z obvykle tří tiskopisů předložených k podpisu před odchodem poškozeného a jeho kopie se poškozenému obvykle dává jen na vyžádání (většina poškozených ani nemá zájem poučení číst, protože jsou pro ně tyto právní formulace nesrozumitelné), toto přirozeně nemůže saturovat potřebu poškozeného po informacích. Následují dotazy, nejčastěji typu „co se teď bude s věcí dít?“, „jak myslíte, že to dopadne?“, „co mám teď dělat?“, které jsou v různé kvalitě zodpovídaný protokolujícím policistou v závislosti na jeho ochotě, času, zkušenostem, odbornosti, syndromu vyhoření, motivaci a náladě. Nutno říci, že policisté zde nezřídka dávají průchod své (většinou opodstatněné) „naučené bezmocnosti“, a případné nerealistické představy oběti o dalším průběhu trestního řízení se zde setkávají s realitou. Z praxe mohu potvrdit, že policisté si v jistých případech „ulevují“ oběti od své vlastní frustrace rádobou vysvětlením, jak se věci ve skutečnosti mají, a to se silně skeptickým nádechem. Za všechny příklad z vlastní praxe:

Muž ve středním věku z okna svého bytu zpozoroval mladíka, kterak se mu vloupal do auta. Když se ho pokusil zadržet, mladík se dal na útěk a následující honičku pomohla ukončit až okolo projíždějící hlídka policie. Pro poškozeného to byl silně adrenalinový zážitek a náležitě hrdý, že si „chytil svého pachatele“ očekával, že ho „zavřeme“. Kromě poučení, že ve věci ze zákona bude vedeno tzv. zkrácené přípravné řízení, kde prakticky nelze uložit pachateli nepodmíněný trest, což už samo o sobě bylo pro poškozeného rozčarováním, policisté si k poučení o možnostech náhrady škody (poškození zámků, palubní desky, zničené autorádio, které pachatel zahodil) neodpustili poznámky o beznadějnosti ji vymáhat, protože „co si na feťákovi vezmete, když nic nemá.., dají mu splátkový kalendář, ale stejně platit nebude“ apod.

To samozřejmě může mít reálný základ vyplývající ze zkušeností policistů, nicméně takto skeptické poučení zbytečně likviduje naděje a šance poškozeného na dosažení spravedlnosti, ať jsou jakékoli.

Jako inspirace k řešení problému nedostatku obecných informací o průběhu trestního řízení může posloužit Velká Británie – naprosto vyčerpávající informace poskytuje virtuální průvodce trestním řízením na vládních www stránkách Criminal Justice System: www.cjsonline.gov.uk. Mimo jiné je zde kompletně popsána procedura trestního řízení a vysvětlen smysl jednotlivých úkonů, vše v multimediální podobě, a to zvláště pro oběť, pro svědka, ale i pro obviněného a odsouzeného. V ČR podobné informace na svých stránkách poskytuje např. Bílý kruh bezpečí, sic v poněkud méně atraktivní podobě.

2. potřeba informací o průběhu konkrétního trestního řízení

K tomu uvádí Protivinský a Jelínek (2000): „*Viktimologické práce ukazují na důležitost, kterou oběti přisuzují tomu být informovány o případu. ... Jde o požadavek nezbytný pro uplatnění procesních práv poškozeného. Škála informací může být různorodá: Například zda a z jakého skutku byla určitá osoba obviněna, zda je ve vazbě, zda byla propuštěna z vazby, zda a kdy bude podána obžaloba, proč obžaloba nebyla podána, kdy bude nařízeno jednání u soudu, zda poškozený bude předvolán jako svědek k soudnímu jednání, zda byl pachatel odsouzen, k jakému trestu, zda a kdy byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody apod.*“.

Vyrozumívat poškozeného o jistých opatřeních v průběhu tr. řízení mají OČTŘ povinnost ze zákona, v praxi je však komunikace s ním většinou omezena jen na oficiální korespondenci formou doporučených dopisů po měsíci šetření, při postoupení věci apod. Pokud tedy poškozený není včas vyrozuměn, je to důvod ke stížnosti. Rozšíření povinnosti vyrozumívat o dalších úkonech je vždy záležitostí úpravy normativních aktů, proto se zde těmito možnostmi nebudu blíže zabývat. Dalším důležitým, avšak zřídka

využívaným (zřejmě právě kvůli jeho neznalosti) právem poškozeného je právo nahlížet do trestního spisu a činit si z něho kopie.

3. potřeba informací o dalších možnostech pomoci

Zde je především zdůrazňována potřeba informovat ze strany policie o možnosti se obrátit na neziskové organizace na pomoc obětem a poskytnutí odpovídajících kontaktů. V některých zemích, jako např. ve Velké Británii, se jedná o povinnost policistů při oznámení, která je zakotvená předpisem, kdy přímo do protokolu o trestním oznámení se vyplní kolonka, zda byla oběť o možnostech další pomoci poučena a rovněž policie poskytne kontaktní informace na oběť organizaci Victim Support – viz kapitola 4.4.2. U Policie ČR komunikace nad rámec povinností bývá iniciativou konkrétních policistů stejně tak povědomí o neziskových organizacích. Jistou dobu byly policistům rozdány brožurky Ministerstva vnitra se seznamem organizací na podporu lidem v krizových situacích určené na rozdání obětem, to byla však veškerá oficiální opatření v této věci.

Moderní policejní sbor by ale měl iniciativu informovat a ochotu poradit učinit samozřejmostí, stejně jako je to standardem v soukromé sféře. Otázka „chcete se ještě na něco zeptat?“ nebo „mohu vám ještě s něčím poradit?“ (osobně jsem nikdy neslyšel) by se měla stát součástí firemní kultury. Mnohdy spíše než formálně přesné informace oběť trestného činu uspokojí informace empaticky podané, sice realistické, ale bez zbytečné skepse.

3.3.2. Opakování výpovědi

V průběhu trestního řízení od jeho započetí přijetím oznámení až po zakončení případným rozsudkem o vině či nevině musí poškozený i svědci několikrát opakovat svoji výpověď do protokolu i mimo protokol. To může v závažnějších případech způsobovat opakovanou traumatizaci. V zásadě lze rozlišit dvě oblasti opakování výpovědi, a to:

- protokolární, kdy oběti jsou zpravidla protokolárně vyslýchány při prověřování trestného činu, poté znovu ve fázi vyšetřování po zahájení trestního stíhání a nakonec ústně před soudem při hlavním líčení, čemuž však nelze až na zákonné výjimky zabránit, neboť tento postup vyplývá ze zákona,
- tzv. „vytěžování“ na místě činu, které předchází protokolaci (v případech loupežných přepadení, napadení apod.), které provádí hlídka Policie ČR první

přítomná na místě činu (zpravidla pohotovostní motorizovaná jednotka tísňového volání nebo hlídka městské policie), dále hlídka nebo pomocný technik místního nebo obvodního oddělení Policie ČR (pro zajištění místa činu a zjištění svědků), po níž může následovat ještě další „dovytěžování“ ze strany přivolaného výjezdu SKPV (Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR). Tito přijíždí na místo činu v tomto pořadí, mezi sebou se snaží předat maximum informací a opakovaně se neptat poškozeného na to samé, protože poškozený to bere tak, že „už to policii říkal“ a opakování ho znervózňuje.

V rámci poučení je vedle právnické stránky věci vhodné i objasnění technických náležitostí trestního řízení, protože poškození (zvláště v případě znásilnění) nemajíce vědomosti o organizačních součástech policie ani procesních zásadách průběhu jednotlivých stadií trestního řízení, pociťují opakované výslechy k téže věci jako projev nedůvěry (Koubková, 1995, s. 53).

Toto opakované vrácení se k traumatu může být pro poškozeného závažnou příčinou sekundární viktimizace zvláště tam, kde jsou oběťmi děti, např. po předchozím sexuální zneužívání – podrobně v kapitole 3.4.3.

3.3.3. Posuzování věrohodnosti

Ve vztahu k problematice posuzování věrohodnosti lze rozlišit dvě oblasti, a to jednak pochybování o pravdivosti výpovědi oběti (resp. svědka) ze strany OČTŘ dávané najevo více či méně explicitně v průběhu úkonů i mimo ně (které zvláště vyvstává u obětí znásilnění v souvislosti s předsudky a mýty – viz kapitola 3.2.3 a 3.4.4), a jednak oficiální znalecké posuzování věrohodnosti svědka.

V prvotní fázi po oznámení trestného činu, provádí Policie ČR tzv. prověřování tohoto oznámení. Jednou z povinností vyplývajících z trestního řádu je kromě šetření ke zjištění pachatele i šetření k tomu, zda se trestný čin vůbec stal. Není výjimkou, že na Policii ČR jsou oznamovány zcela fiktivní události nebo častěji události podstatným způsobem zkreslené, a to z důvodu čistě instrumentálních za účelem zisku (pojišťovací podvody) nebo za účelem přivodit trestní stíhání jiné osobě (zpravidla pro další využití v občansko právních sporech nebo rozvodovém řízení). Jak uvádí Kuchta a kol. (2002, s. 112): „V

trestním řízení (poškozený) vystupuje jako svědek. Jelikož bývá přímo zainteresován na výsledku trestního řízení, je třeba hodnotit jeho svědectví s určitou rezervou“ .

Někdy poškození ve vědomé či podvědomé snaze vypadat v lepším světle uvedou ve svém jinak pravdivém oznámení některé skutečnosti, které se při pozdějším prošetřování ukážou jako lživé či zkreslené.

Mladá žena obviňující svého partnera z rozprodání jejího majetku po zastavárnách uvádí do oznámení, že ona v životě nebyla v zastavárně a nikdy by tam nešla něco zastavit, protože je to pod její úroveň – v pozdějším šetření Policie ČR zajistila několik zástavních smluv na jméno poškozené nejen na její majetek, ale dokonce na majetek podezřelého. V tomto případě poškozená odcházela od policie nejen s usnesením o odložení věci, ale i s pořádkovou pokutou.

Takováto odhalená nepravdivá tvrzení zpochybňují celé oznámení a přirozeně mají později vliv na rozhodnutí celé věci v neprospěch poškozeného (v případě prokázání, že oznamovatel uvedl záměrně nepravdivé údaje při oznámení mu hrozí pořádková pokuta do 50.000,- Kč nebo i trestní stíhání), ač se část jeho oznámení mohla zakládat na pravdě. Důraz se proto klade na poučení oznamovatele, které podepisuje na první straně jakéhokoli podání vysvětlení a zní mj. takto:

Podle § 158 odst. 2 tr. řádu vás upozorňuji na odpovědnost za uvedení vědomě nepravdivých údajů, zejména na trestný čin křivé obvinění podle § 174 tr. zákona, pomluva podle § 206 tr. zákona, poškozování cizích práv podle § 209 tr. zákona, nadřizování podle § 166 trestního zákona a přestupek křivé vysvětlení podle § 47a odstavec 1 zákona číslo 200/1990 Sb.

Jak ale uvádí Koubková (1995, s. 53), zbytečné zdůrazňování a upozorňování na trestní následky křivé výpovědi mnohé oběti (znásilnění) ve své psychické situaci pociťují nadměru těžce.

Především déle sloužící policisté přistupují k oznámením a výpovědím poškozených vědomě či nevědomě kriticky a s určitou skepsí (někdy až paranoiou, která je ostatně uváděna jako profesní deformace policistů), která pochopitelně může být poškozenými vnímána negativně jako projev nedůvěry. Protože odhalování lži pomocí pozorování neverbálního chování (použitím populárních vodítek jako je uhýbání pohledem, ošívání apod.) je i u zkušených policistů nejenom nespolehlivé, ale může být i kontraproduktivní (Mann, Vrij, Bull, 2004, též Mark, Ekman, 2004), spíše lze spoléhat na podrobné dotazování a hledání případných rozporů a nesrovnalostí ve výpovědi. Poškozený však zpravidla neočekává, že se bude o jeho výpovědi pochybovat, a že mu mohou být kladeny otázky, které mu nemusejí být příjemné. Toto se však děje jen u trestných činů, kde jsou ve

výpovědi oznamovatele zjevné rozpory nebo u trestných činů, o jejichž spáchání nenasvědčují i jiné okolnosti (svědci, zranění, poškozené věci, stopy na místě činu, kamerový záznam) a vzniknou pochybnosti o skutkovém ději.

Musil (1995, s. 44) k této problematice výstižně uvádí: „...nelze vyšetřovateli zazlívát, jestliže při výskytu podezřelých skutečností, při rozporech ve výpovědi, při pozdním oznámení apod. vytyčí jako jednu z možných vyšetřovacích verzí také verzi o inscenaci. Je však třeba myslet na to, že tato verze může být mylná, a že její neodůvodněné zveřejnění ať již před obětí, před třetími osobami, nebo dokonce v médiích, může mít pro oběť fatální následky. Proto je bezpodmínečně nutná absolutní zdrženlivost při zveřejňování této verze. Je-li samozřejmým požadavkem presumpce neviny pachatele, pak ještě samozřejmější by měl být příkaz nedávat najevo nic, co by ohrozilo psychiku a dobrou pověst oběti.“ Dále uvádí (s. 45): „Podezření z inscenace ze strany oběti nesmí být nejen veřejně sdělováno, ale nemělo by být předestíráno ani oběti samotné, protože již samotný fakt vyslovení tohoto podezření oběť traumatizuje. Vyslovit takovou verzi lze až při velmi vysokém stupni podezření.“

Zdrojem sekundární viktimizace může rovněž být zpochybňování duševního zdraví nebo zpochybňování věrohodnosti výpovědi a jeho následný přezkum expertem. V praxi je zpochybnění věrohodnosti svědka (ve většině případů současně poškozeného) obligatorní strategií obhajoby.

V případě potřeby tzv. obecnou a specifickou věrohodnost výpovědi zpravidla posuzuje soudní znalec z oboru psychologie a výsledný odborný posudek poté slouží jako jeden z důkazů při soudu. Rozhodující roli mívá především u sexuálních trestných činů, zvláště u těch, které byly spáchány na dětech, ale obecně u takových, kde dokazování není doloženo dalšími důkazy, neboť ve věci nebývají svědci, věc je oznámena s časovým odstupem i několika let apod. a soud má posuzovat tvrzení proti tvrzení. Problémem pro poškozeného ani nemusí být samotný fakt, že je jeho věrohodnost ověřována, ale to, že výsledky jsou kromě veřejného soudního líčení následně zveřejněny ve sdělovacích prostředcích, jak tomu nezdávka bývá u mediálně sledovaných případů – viz kapitola 3.4.6.

Soudce musí dodržovat ústavní zásady jako presumpce neviny pachatele a rovněž zásadu *in dubio pro reo* (pochybnosti ve prospěch obžalovaného). Zvláště v případě sexuálních trestných činů na oběti leží nemalé a mnohdy i hlavní a jediné břímě dokazování, a tedy dle toho i výslech při hlavním líčení v soudní síni probíhá, neboť zde

stojí proti sobě dvě tvrzení. Na sekundární viktimizaci v procesu trestního řízení se tedy podílí i složitost rovnováhy mezi právy oběti a zároveň útočníka, trpí tím jedna ze základních potřeb oběti, a to potřeba důvěry.

Přestože OČTŘ mají povinnost prověřit pravdivost oznámení, lze tohoto dostat i bez další újmy poškozeného necitlivým zacházením. Především je vhodné poškozenému vysvětlit nutnost a důležitost zjištění všech okolností trestného činu, ujistit ho, že se nejedná o nedůvěru v něj, ale o získání nezbytných informací pro vyšetřování. Poškozený by neměl cítit nedůvěru, je nutné mít na paměti, že oběť trestný čin nespáchala. Když jsou pochybnosti o skutkovém ději a je třeba se ptát na osobní věci nebo rozpory v jeho výpovědi, je vhodné vysvětlit důvody těchto otázek, protože pro oběť bývá překvapivé a nepříjemné, že o „tom co se stalo může někdo pochybovat, když je to tak jasné“.

3.3.4. Redukce na zdroj informací

Z pohledu policie a soudu se poškozený stává v podstatě nositelem informací důležitých pro objasnění případu a dle toho je tak s ním i zacházeno. Postavení oběti (takřka totožné v celém evropském právu) popisuje McBarnett (1983, podle Walklate, 1989, p. 127) takto: „*Civilní řízení má podobu oběť vs. pachatel, ale trestní řízení má podobu stát vs. pachatel. Trestný čin není spáchán proti poškozené osobě, ale je proti státu. Stát není arbitrem v řízení mezi obětí a pachatelem; stát je oběť... Pokud oběti cítí, že nikdo nedbá jejich utrpení, je to zčásti proto, protože institucionálně se o ně nikdo nestará.*“

Walklate (1989) poukazuje na skutečnost, že v procesu trestního řízení se oběť stává pouze svědkem, který má zákonnou povinnost svědčit (a v případě odmítnutí svědeckví, lživé výpovědi či jiného maření řízení může být postižen), což podezřelý může odmítnout nebo může beztrestně lhát, a rovněž může být oběma stranami řízení (žalobce a obhájce podezřelého) dotazován na nejrůznější skutečnosti ohledně jeho historie nebo charakteru, přičemž obhajoba bývá vedena ve snaze vyprovokovat nebo vzbudit vinu na straně oběti, následkem čehož je zkušenost oběti se soudním procesem frustrující a těžko srozumitelná.

Zahraniční studie naznačují, že rozhořčení obětí se spíše týká procedury trestního řízení, zvláště neúčasti oběti na rozhodovacím procesu, než domnělé nespravedlnosti rozsudku. Například možnost vyslovit svůj názor, případně absence této možnosti, ohledně vnímání situace a její spravedlnosti podmiňuje, jak spravedlivě jedinci posuzují

situaci, přičemž na tom, zda jsou výsledky dobré nebo špatné, spravedlivé nebo nespravedlivé, v tomto kontextu nezleží (Hewstone, Stroebe, 2006). Jak však upozorňuje Orth (2002, p. 323): „*Sekundární viktimizace nemůže být brána jako ospravedlnění pro zanedbání pravidel procedurální spravedlnosti obžalovaného, dokonce i když se střetávají s procedurální spravedlností pro oběť*“. Tyto poznatky o vyřazení oběti z trestního řízení vedly v USA k přijetí legislativního aktu platného ve většině členských států – k tzv. „prohlášení o dopadu na oběť“ (victim impact statement – VIS). Toto prohlášení vytvořené obětí o dopadu trestného činu na její život je adresováno soudci k uvážení při rozhodování o trestu a obvykle obsahuje popis finanční, sociální, psychologické nebo fyzické újmy oběti následkem trestného činu. V některých jurisdikcích také obsahuje prohlášení o pocitech oběti k pachateli a navrhovanou dispoziční s ním, tzv. „prohlášení názoru oběti“ (victim statement of opinion). Při jeho sepsávání by však měla být oběť poučena o reálné podobě procesu a předpokládaných rozsudků, aby se zabránilo přehnaným očekáváním oběti od VIS a tak případnému většímu zklamání a tedy další sekundární viktimizaci (Erez, Tontodonato, 1992). Obdoba VIS existuje i ve Velké Británii, tzv. Victim Personal Statements (Supporting the needs., 2008). Tato a jiné možnosti participace na procesu trestního řízení mají jednoznačně pozitivní vliv na oběti a jejich spokojenost se systémem (Herman, 2003, p. 163).

Trendem v posledních letech u Policie ČR je důraz na administrativu, kdy prioritou je každý skutek pečlivě zaprotokolovat, a to co nelépe. Bohužel v důsledku tohoto se kontakt s poškozeným redukuje převážně na zadokumentování výsledku a jiných úkonů, nově nastupující policisté se soustředí především na formální správnost úkonů prováděných s poškozeným, ale obvyklé lidské popovídání s poškozenými se vytrácí, jednak protože se to na policejní škole neučí, jednak že na to zpravidla nebývá čas. Přitom pro mnohé oběti, především starší občany, je protokol, který po oznámení obdrží, až druhořadou záležitostí. Je důležité, aby se policie nezajímala pouze o nezbytné byrokratické formality (neprodlené sepsání protokolu o výsledku apod.), ale aby policisté projeвили i lidský a empatický přístup, poskytli rady apod.

3.3.5. Délka trestního řízení

Poškozený trpí délkou trestního řízení, zpravidla se neorientuje v jednotlivých stádiích trestního řízení a důvodech, které vedou k jejich průtahům. Zatímco např. podezřelá osoba je rok v celostátním pátrání nebo pouze nepřebírá předvolání, vypracování odborného vyjádření z expertizy na ruční písmo v současnosti trvá 8-12 měsíců z důvodu přetíženosti pracoviště apod., poškozený tuto dobu přirozeně vnímá jako že se nic neděje.

To souvisí s předchozím oddílem o informovanosti poškozeného - ačkoli mnohdy délka řízení nelze při nejlepší vůli ovlivnit, je vhodné o tomto informovat poškozeného a pokusit se mu vysvětlit důvody. Samozřejmě ne vždy existují objektivní důvody pro průtahy v řízení, mnohdy se jedná o liknavost ze strany OČTŘ – v takových případech je na místě stížnost k příslušným nadřízeným orgánům.

3.3.6. Naléhání na oběť k podání výpovědi

Jako další možný zdroj traumatizace oběti v trestním řízení bývá uváděn přílišný tlak a naléhání na oběť k podání svědeckví v situacích, kdy oběť sama si nepřeje, aby jako svědek figurovala (Musil, 1995, Weiss, 2005). Tento negativní vztah oběti k výpovědi může být motivován řadou důvodů, z nichž nejčastější jsou:

1. blízký vztah oběti k pachateli a z toho vyplývající přání, aby nedošlo k jeho trestnímu postihu – oběť dospěje k závěru, že trestní postih pachatele je pro ni nevýhodný. Z tohoto důvodu zákonodárce v některých případech uznává individuální zájem oběti za natolik závažný, že mu dává přednost před celospolečenským zájmem na postihu trestných činů – konkrétně § 163a tr. řádu vyžaduje jako předpoklad stíhání u vyjmenovaných trestných činů výslovný souhlas poškozeného se stíháním pachatele, který se nachází v blízkém vztahu k poškozenému a dále § 100 tr. řádu, poučení před výslechem zní:

Podle § 100 odst. 2 tr. řádu máte právo odepřít výpověď, jestliže byste způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu nebo druhu a nebo jiným osobám v poměru rodinném nebo jiném, jejichž újmy byste právem pociťoval jako újmu vlastní.

Dle Musila (1995, s. 45) je chybou vedoucí k sekundární viktimizaci, pokud se policisté, vyšetřovatelé, státní zástupci a soudci domnívají, že zájem státu na stíhání deliktů je vždy apriorně silnější než zájem obětí, ačkoli jsou splněny

předpoklady pro postup podle zmíněných zákonných institutů, a proto vyvíjejí na poškozené určitý tlak (přemlouváním), aby udělili souhlas ke stíhání nebo vypovídali jako svědci.

2. nezájem samotné oběti na tom, aby vyšly najevo některé další skutečnosti, které ji samu mohou kompromitovat (protože jsou nemorální, nepatřičné, nežádoucí apod.) nebo vystavit nebezpečí postihu – Musil (1995, s. 46) uvádí jako příklady: oběť sama se dopustila trestného činu nebo osoby jí blízké, oběť byla okradena homosexuálním partnerem, prostitutkou, delikty v souvislosti s manželskou nevěrou oběti; Weiss (2005, s. 54) uvádí příklady v případě dětské oběti sexuálního zneužívání: požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků, předchozí sexuální aktivity, souhlas se sexuálním obtěžováním nebo uvedení pachatele v omyl uvedením vyššího než skutečného věku apod.

Jak dále uvádí Musil (1995, s. 46), pro případ ohrožení trestním postihem má oběť možnost odmítnout výpověď dle § 100 odst. 2 tr. řádu jak bylo výše uvedeno. V případě kompromitujících skutečností však musí OČTŘ trvat na pravdivé výpovědi, neboť společenský zájem na ní je silnější než zájem nekompromitovat oběť. Je však nutné respektovat ustanovení § 52 tr. řádu:

Při provádění úkonů trestního řízení se musí jednat s osobami na úkonu zúčastněnými tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel trestního řízení; vždy je nutno šetřit jejich osobnosti a jejich ústavou zaručených práv.

Především v počátcích vyšetřování je těžké posoudit relevanci jednotlivých zjišťovaných skutečností, i když jsou např. z intimní sféry. Každopádně je však třeba zabránit skandalizaci a znevažování obětí, ať už ze strany obviněného nebo jeho obhajobou, poskytováním informací sdělovacím prostředkům popř. přítomností veřejnosti při řízení před soudem – viz. kapitola 3.4.6 (tamtéž).

3. strach z pachatele, obava ze msty – vynucování výpovědi ze strany OČTŘ představuje pro oběť značnou psychickou zátěž a staví ji do obtížně řešitelného dilematu, protože až na výjimky není policie schopna zajistit bezpečnost oběti. V úvahu připadá jednak institut utajeného svědka, který však pochopitelně nemá smysl v případě, že se oběť a pachatel znají, a jednak vzetí obviněného do vazby, k čemuž však musí být splněny zákonem stanovené podmínky (Musil, 1995, s. 47). Ani v případě vazby to však neřeší obavu oběti z pomsty po návratu z výkonu trestu. Z tohoto důvodu se jeví jako nejvhodnější objasnit oběti reálná bezpečnostní

rizika a možnosti její ochrany a nechat ji zvážit, zda v případě reálné hrozby není namístě upustit od jejího svědectví.

3.3.7. Opakovaný kontakt s pachatelem a ovlivňování poškozeného

Musil a Válková (2004, s. 147) uvádí pachatele jako samostatný subjekt sekundární viktimizace. Pokud je pachatel vyšetřován na svobodě, může se pokusit ovlivňovat poškozeného jako svědka, a to např. výhružkami, skrytými hrozbami, urážkami či přímo fyzickým napadením. Není výjimkou, že na poškozeného, resp. svědka je vyvíjen nátlak prostřednictvím advokáta podezřelého, ať už formou nabídek kompenzace za změnu výpovědi nebo zastavení stíhání nebo formou přímých výhrůžek. Sice se jedná rovněž o následné zraňování oběti, a proto ho uvádíme, tyto případy však můžou zakládat až podezření ze spáchání samostatného trestného činu a jako takové by se měly řešit.

Ve většině případů pachatel není stíhán vazebně, vazba se zvažuje u závažných trestných činů, rozhoduje o ní soudce a pro její uvalení musí být splněny zákonem stanovené důvody. Oběti se obracejí na policii v naději na pomoc a bezpečí, avšak pokud není schválena vazba pachatele nebo ze zákonného důvodu nepřipadá v úvahu, fyzicky toto většinou není schopna policie dlouhodobě zajistit. Ani dobře míněné rady se většinou nesetkávají s úspěchem, oběť většinou již má zváženy a vyzkoušeny všechny jiné možnosti své ochrany a policii bere jako poslední naději, za kterou přichází často s nekonkrétní žádostí o pomoc a ochranu.

Mladá žena, původně jen oběť stalkingu, byla v průběhu dvou týdnů dvakrát fyzicky napadena na různých místech svým bývalým přítelem, posílal jí urážlivé smsky a zjevně ji potkával ne náhodou. Policisté v civilu ji na několik dní poskytli ochranu spočívající v doprovodu do a ze zaměstnání, není však možno v těchto případech zajistit fyzickou ochranu na delší dobu, pokud není schválena vazba.

I když kontakt poškozeného s pachatelem nemusí být přímo nebezpečný, bývá vždy pocíťován jako nepříjemný s tendencí se mu vyhnout.

3.4. Sekundární viktimizace ve vztahu k jednotlivým úkonům trestního řízení

3.4.1. Přijetí oznámení

Společenskou nebezpečnost sekundární viktimizace ve vztahu k přijetí oznámení můžeme ilustrovat citátem z výsledku oběti- sexuálně napadené ženy: „...věc jsem vůbec nechtěla hlásit, protože moje kamarádka měla v podobné věci špatnou zkušenost s policií, ale rozhodla jsem se, až když jsem viděla v televizi reportáž o napadení dítěte...“

První kontakt s policií je při oznámení trestného činu a u případů s neznámým pachatelem, které se nepodaří objasnit, je to i osobní kontakt v dané věci poslední. Pro pocity poškozeného je první dojem z kontaktu zásadní a je jedním z nejčastějších oblastí kritiky policie, proto se tomuto tématu budu věnovat obsáhleji než jiným.

Jak uvádí Koubková (1995, s. 52): „První důležité kontakty, vědomé i nevědomé vzájemné odhady, sympatie i výhrady mezi obětí a ‘zástupcem státu’ se tvoří již při oznámení činu. Oběť (znásilnění), která je ještě většinou pod vlivem trestného útoku v silném psychickém napětí, očekává od policie podporu, důvěru a soucit.“ Na širší souvislost upozorňuje Musil (1995, s. 48): *Byrokratická lhostejnost, nebo dokonce nechuť zabývat se záležitostmi nejen zraňuje oběť, ale vede i k širším společenským důsledkům, totiž k negativnímu vztahu mezi občanem a státními orgány ... Oběť si zasluhuje určitý soucit, empatii, byť třeba ve střízlivé formě. Úřední procedury nevylučují projevení elementárního porozumění, solidarity a duševní podpory*“. K úkolům policie v ideálním stavu uvádí Stehlík (2001): „Mezi jejich hlavní úkoly nemůže patřit pouze snaha zabránit trestné činnosti, odhalit a objasnit trestné činy a přestupky, ale také připravenost poskytnout kvalifikovanou prvotní psychologickou, právní a morální pomoc obětem této činnosti. V případě potřeby by policisté měli poskytnout i první zdravotnickou pomoc a ochranu obětem a zejména eliminovat možnost jejich druhotného psychického zranění vlastním necitlivým chováním. Na tento náročný úkol není však policejní sbor dostatečně odborně připraven. Výsledkem je mnohdy neschopnost policisty, zvažujícího zejména kriminalistickou a právní stránku věci, vcítit se do prožívání oběti a poskytnout jí nejen profesionální, ale i lidskou pomoc a porozumění, které ve své situaci oběť naléhavě potřebuje a od policie oprávněně očekává“.

Odborníci i běžní občané se tedy shodují na představě, jak by mělo přijetí oznámení vypadat – kromě samotného splnění úředních povinností poskytnout oběti i základní slušnost, empatii a porozumění, důvěru, ochranu a podporu. Často však policisté projevují nezájem, věc bagatelizují, neangažují se, přijetí omezí pouze na sepsání protokolu, čímž poškozenému naznačují, že je v podstatě obtěžuje. V následující části se pokusím analyzovat stav a příčiny takového jednání.

Na úvod nutno předeslat, že přijmout oznámení je povinnost, kterou má policista ze zákona (§ 158 trestního řádu) a v případě nepřijetí oznámení je na místě stížnost nebo podnět k prošetření kontrolním orgánům. Zpravidla poškozený kontaktuje policii telefonicky, na základě čehož je na místo vyslána hlídka nebo v případě méně závažných trestných činů se poškozený odkáže na místně příslušné oddělení policie. Jako odstrašující uvedu příklad získaný rozhovorem s obětí trestného činu loupeže:

Žena v důchodovém věku byla ve dvě hodiny odpoledne napadena v chodbě bytového domu v Praze hned poté, co odemkla dveře a dostal se s ní dovnitř i pachatel. Po původně sexuálním napadení zezadu, kdy si oběť dle jejího názoru zřejmě spletl s mladou holkou, pachatel oběť fyzicky napadl a snažil se ji oloupit o věci. Po déletrvajícím souboji s poškozenou, kdy se jí podařilo pachatele výrazně poškrábat v obličeji, udeřil hlavou poškozené o roh zdi, nožem uřezal ucho kabelky, kterou poškozená držela, odcizil z ní peněženku a utekl poté, co někdo pootevřel dveře sousedního bytu. Ihned po jeho útěku volala poškozená linku 158, kde věc oznámila, ale k jejímu překvapení byla instruována, aby se nechala ošetřit v nemocnici a se zprávou se dostavila na místně příslušné oddělení, ačkoli vysvětlovala, že pachatel právě utekl, je tedy nedaleko, zraněný v obličeji a lehce poznatelný a rovněž že má poškozená za nehty důkazy. Přesto na místo nebyla vyslána hlídka, místo toho bylo pouze bazírováno na sdělení údajů k oznamovateli jako místo trvalého bydliště (což v tu chvíli pro ni bylo naprosto nedůležité). Po pomoci příbuzných oběti a lékařském ošetření se poškozená s manželem vydali následující den na místně příslušné oddělení policie. Zde nejen že vůbec nic o události nevěděli, ale ukázková byla neochota a otrávenost přítomného policisty – kromě toho, že je ani nepustil dále přes mříže, odrazoval poškozenou od oznámení argumenty typu „však vás neznásilnil, jste živá, tak buďte ráda“ nebo „psal bych to s vámi dvě hodiny a stejně zbytečně“ a podobnými poznámkami. Odešli tedy s nepořízenou, ale bylo jim alespoň přislíbeno, že o události vyrozumí oddělení dle místa trvalého bydliště poškozené. Proto se poškozená o další tři dny později vydala zeptat tam, co se bude s věcí dít. Kromě poznámky se jménem poškozené v knize o věci nic nevěděli a argumenty byly obdobné, přestože se poškozená snažila vysvětlit, že je schopná pachatele bezpečně poznat. I odtud odešli s nepořízenou, od té doby věci neřešila. Jak sama říká, jediným důvodem, proč chtěla věc oznámit bylo, aby byl pachatel dopaden a nemohl už takovou věc opakovat, zvláště když byla poměrně velká šance na jeho zjištění hned po činu i na základě důkazů. Bohužel se však stala obětí sekundární viktimizace, která však dosáhla takové míry, že se v tomto případě jednání policistů mělo každopádně stát předmětem prošetření ze strany kontrolních orgánů. Jak ale poškozená říká, na to už jednak neměla sílu a jednak měla strach i z případné pomsty policistů. Na otázku, co pro ni s odstupem času tří let je „horší vzpomínka“, neváhá a říká, že na samotné napadení zapomněla rychle a poměrně dobře se s tím vyrovnala, ale na to zklamání z policie co následovalo, nezapomene nikdy.

Pocity a zkušenosti poškozeného můžeme ilustrovat následujícím autentickým příběhem v Praze okradené dívky, tedy oběti jednoho z nejčastějších, někdy též nazývaných „bagatelních“, trestných činů:

„Jednoho odpoledne jsem šla s kamarádkami do Mc Donaldu na zmrzlinu a v nestřeženém okamžiku mi nějaká cikánka odcizila mou kabelku. V tu chvíli jsem přišla o všechny pro mě důležité věci. Vzhledem k tomu, že jsem měla v kabelce peněženku, všechny doklady, platební kartu, index a klíče od koleje i od práce, telefon a další již méně podstatné drobnosti, v tu chvíli jsem přestala vlastně „existovat“. Neměla jsem doklady, žádné peníze, neměla jsem z čeho zavolat a zablokovat kartu. Přišla jsem o čtvrtletní jízdenku na MHD a junior pas pro slevu na vlak, takže jsem vlastně neměla ani za co jet domů. Celkem šok. K tomu mě totálně fascinovalo, když mi v Mc Donaldu bylo řečeno, že viděli onu cikánku, která mi mou kabelku odcizila a že tam občas chodí krást. A světe div se, nikdo nic neuděl, aby mne alespoň upozornil, abych si dala pozor. Všichni to brali jako normu, prostě zase někoho odkradli.

Po prvotním chaosu, kdy jsem se snažila onu zlodějkou dostihnout, ale marně, jsem se rozhodla dojít tuto událost oznámit na místní odd. Policie ČR. Jejich přístup nebyl odlišný od toho z Mc Donald – lhostejnost, dojem, že obtěžuji, vždyť krádeže v Praze to je běžná věc. Policista se mne nejprve snažil nenápadně přesvědčit, zda to vůbec chci oznamovat. Byla jsem totálně zmatená. Tehdy jsem ještě nevěděla, že v tom, zda se jedná o tr. čin nebo přestupek, hraje roli také způsobená škoda. Policista se mě jen tak zeptal jestli ta škoda vůbec je vyšší než 5 tisíc a zda to vůbec chci oznamovat, rozhodně neměl zájem se mnou ztrácet čas. Na svém oznámení jsem trvala, vždyť jsem tam měla doklady a zkrátka pro mě v tu chvíli ty nejdůležitější věci. Všichni kolem se chovali tak, že je to pro ně běžná rutina – „houska na krámě“ byla jsem zase jedna „krádež“ a ne člověk, kterému se něco přihodilo. Měla jsem pocit, že je obtěžuji, : No, jo zase jedna “blbá nána“, která si neumí pohlídat věci a my tady s ní musíme trávit čas. Očekávala jsem trochu pochopení, možná nabídku - : „nepotřebujete si zavolat“ nebo povzbuzení: „chápu, že to asi není dobrý pocit, přijít o všechny věci, to zvládneme?“ čekala jsem také nějaký zájem věc řešit. A nic. Samozřejmě, že jsem věděla, že to byla má hloupost, že jsem si své věci dostatečně nehlídala, ale i přesto slovo útěchy by pomohlo. Pocit viny, zmatek, co dělat, co bude, pocit, že někoho obtěžuji. Jedinou mou malinkou útěchou byl jeden policista bez uniformy, který projevil alespoň tu ochotu a šel se podívat do Mc Donaldu a vyžádal si videokazetu, kde byla krádež mé kabelky natočena. Bohužel zlodějce nebylo vidět do obličeje, a tak i toto poslední světlýčko šance na nalezení pachatele a mých věcí totálně zhaslo.

Nakonec jsem pomoc našla u své kamarádky, která mi půjčila telefon a ještě zavolala svému známému, který tehdy dělal na policii a který mi také dal alespoň základní rady, jak se v takové záležitosti chovat.

Policisté pak neochotně sepsali protokol o krádeži. Když se vžívám do ironie celé té záležitosti nedokážu si odpustit ani poznámku o úrovni sepisování protokolu. V podstatě jsem jen doplňovala to, co si tam policisté diktovali, situace nebyla popsána zdaleka tak, jak se skutečně stala, ve vyčíslení škody občas chyběla nula nebo jednotky, o pravopisu raději nehovořím. Nevím, zda jsem v tu dobu byla ovlivněna opravdu mými mizivými zkušenostmi, ale opravdu jsem to všechno vnímala dost špatně. Do toho se ještě dostavily obavy s toho, až budu muset vyměňovat zámky od bytu, jak sdělím v práci, že jsem si nechala odcizit klíče od kanceláře, zajišťování nového indexu, dokladů atd. .. v tu dobu mě jednání na policii totálně zklamalo. Jediný kdo mi pomohl byla má kamarádka. Ztratila jsem totálně důvěru v instituce.

Dnes již samozřejmě chápu, že odrazem tehdejší mé zkušenosti byly také podmínky na uvedeném policejním oddělení, možná jejich přetíženost, otrávenost nad nekonečným množstvím krádeží a možná i bezmocí, že s tím nejde nic dělat. Vím ale jedno, že tenkrát mi tyto věci nebyly tak jasné a vnímala jsem jen ten nelidský přístup – čekala jsem jen to pochopení, možná trochu uznání a pár rad, co se v takových případech dá dělat, ale nic se nestalo.

Bohužel musím konstatovat, že ačkoliv se můj příběh stal již před třemi lety, velice dobře vím, že se situace příliš nezměnila. Ta prvotní pomoc, teď hned a tady, která by měla přijít od toho, kdo jako první přijímá oznámení o krádeži nebo jiném tr. činu, ta nepřichází. Poškozený je ve většině případů pouze věc, kterou někdo vyslechne. Jen pro doplnění, ačkoliv mi bylo přislíbeno, že budu informována o výsledku šetření, nikdo se mi nikdy už více neozval.“

Na základě vlastních zkušeností nutno konstatovat, že shora popsané příběhy nejsou výjimkou. Je z nich možno zobecnit několik nejčastěji zmiňovaných základních problémů při oznámení:

1. **neochota** – příčin může být hned několik:
 - vliv rutiny – vlivem stále stejných „příběhů“ dochází k jistému otupění policisty k potřebám poškozených, a tak vysoce aktuální a poškozeným silně prožívaný příběh je policistou vnímán jako zcela rutinní; činnost dozorčího, resp. zesílení dozorčí služby (policisté vyčlenění na příjem oznámení na každém oddělení sloužící ve zpravidla 24 hodinových službách) bývá vykonávána policistou většinou dlouhodobě (cca 2 - 10 a více let) a např. v Praze zpracovává na službu průměrně 5-15 trestných činů; z této rutiny dokáže vytrhnout jen něčím zvláštní událost, extrémem je ovšem fascinace- viz dále,
 - snaha zjednodušit si práci – za ní může být jednak často kritizovaná objektivně přebujelá administrativa a z toho plynoucí stres (každý trestný čin vyžaduje bezprostředně po oznámení sepsání min. 5-10 písemností a vyplnění 2-4 elektronických evidencí), jednak obyčejná lenost,
 - chybějící motivace – myšlena jednak jako systém, resp. absence systému hodnocení (prostředky individuálního hodnocení jsou osobní ohodnocení používané většinou automaticky přímo úměrně s odslouženými léty a čtvrtletní odměny ve výši cca 5-10 % platu, ovšem za dokladatelné výsledky), v důsledku čehož chybí snaha dělat něco navíc, jednak jakási naučená bezmocnost a demotivace samotným obsahem práce (každý policista je znechucen především mírnými tresty, kontakt se stále stejnými pachateli, z toho pak plynoucí přesvědčení o zbytečnosti snažení),

- chybějící podniková kultura – ze strany policejního vedení dosud nebyla vyvíjena žádná snaha rozvíjet podnikovou kulturu v tomto směru, kultura přijetí oznámení (pozdrav, uvítání, představení se, nabídka pomoci apod.) nebyly a nejsou ze strany vedení nijak regulovány ani sledovány, chování policistů bývá různé - na každém oddělení řízené maximálně do úrovně vedoucího oddělení pokud vůbec, zpravidla bez daných pravidel – viz dále,
 - čárkový systém - jedno z kritérií hodnocení oddělení, potažmo ředitelství okresů a správ mezi sebou, je tzv. čárkový systém, ve kterém se zohledňuje mj. i množství tzv. nápadu trestné činnosti v územní působnosti, tedy množství oznámených trestných činů. V důsledku toho byl ještě v nedávné minulosti vyvíjen neoficiální nátlak na oddělení s cílem všemožně snížit tyto statistiky, policisté se snažili úplně odradit poškozené od oznámení, podhodnocovali způsobenou škodu, aby čin spadl kvalifikací do přestupku, vedli dvojí evidenci apod. V současné době již po odhalení všech negativních důsledků tohoto soutěžení údajně není těmto statistikám přikládána váha jako v minulosti, nicméně jako položka ve statistice zůstává stejně jako srovnávání mezi odděleními.
 - záměr z vypočítavosti – dle jednoduchého pravidla, že spokojený oznamovatel se bude rád vracet, dávají někteří policisté zcela záměrně najevo svou neochotu, aby odradili poškozené od případného dalšího oznámení,
 - povahové vlastnosti – neochota a nekomunikativnost jako povahová vlastnost není výjimkou, protože výběr na pozici dozorčího probíhá dle jiných kritérií, většinou dle toho, zda je schopen zvládat bez problémů úřední agendu,
2. **chybějící podpora** – příjem oznámení je většinou omezen pouze na vyřízení formalit, slova útěchy a podpory zaznívají spíše u závažnějších trestných činů, a to spíše v ústraní z iniciativy jednotlivých policistů v závislosti na jejich schopnosti empatie, přítomnost kolegů tyto projevy spíše utlumují, rovněž nepatří k firemní kultuře a tato oblast není nijak pěstována.

Starý muž (79 let) byl ve svém bytě okraden dvěma ženami pod záminkou prodeje dek, a to o své celoživotní úspory ve výši 80 tisíc Kč. Zdrčen touto událostí několikrát opakoval, že je to jeho vina, že ví, že je neměl vůbec pouštět do bytu. Místo jakékoli podpory však pocity viny byly přizhívěny dozorčím slovy: „Pořád se o tom mluví v televizi, to se z toho nikdy neponaučíte“?

3. **nevhodné komentáře** – policisté můžou nevhodně komentovat událost týkající se oběti, dělat nemístné vtipy, komentovat vzhled, chování poškozeného apod., přičemž si neuvědomí, že i z provozních místností mohou být slyšet do prostor pro veřejnost, kde se může nacházet poškozený, který je v tu chvíli na takové komentáře více vnímavý a citlivý.
4. **necitlivý přístup** – z nepozornosti nebo nedostatku empatie nevhodně položená otázka může zanechat nesmazatelně špatný dojem v oběti.

V knize „Smrt krásné stopařky“ autor Hynek Klimek popisuje zkušenost otce pohřešované dcery (která byla později nalezena zavražděná) při prvotním oznámení o pohřešování, kdy se policista zeptal otce, kde budou k zastížení v případě nálezů mrtvoly, a to v době, kdy nezlomně doufali ve shledání s dcerou.

5. **fascinace** – stává se při příjmu zajímavého oznámení vybočujícího z běžné rutiny, že policisté pracující samostatně na jiných místech oddělení si „to musí přijít poslechnout“.

Na oddělení policie přišel očividně zoufalý muž z Nigérie a velmi špatnou češtinou a angličtinou se snažil vysvětlit, že je očarován woodoo ze strany své české manželky, protože toho rána neměl erekcí jako obvykle, přičemž vše doprovázel výraznými gesty. Toto si nenechalo ujít cca 10 policistů stojících v půlkruhu.

6. **průtahy** – poškozený obvykle tráví na oddělení času více, než si představoval, a to buď z příčin objektivních (velké množství předchozích případů, závažnější případy v souběhu apod.), nebo kvůli organizačním chybám (spory o to, kterému oddělení případ patří k šetření, pomalá nebo neefektivní komunikace, spory o právní kvalifikaci, čekání na nepodstatné, upřednostnění přestávky na oběd apod.).

Mladá žena - oběť loupežného přepadení byla přepadena v Praze na schodech, které tvoří hranici územní působnosti nejen dvou místních oddělení téhož obvodu, ale rovněž hranici dvou obvodů (Praha 4 a Praha 2). Důsledkem sporu o příslušnost bylo, že oběť strávila 2 hodiny v zimě na místě činu a byla svědkem příjezdu několika hlídek pořádkové policie a výjezdů kriminální policie (ne výjimečný spor o to, zda vůbec šlo o loupež – zpracovávala by služba kriminální policie, nebo krádež – zpracovávala by služba pořádkové policie), kteří se na místě dohadovali nikoli o tom, proč by to měla dělat vlastní součást (ono filmové „přebíráme to tady“), ale o tom, proč by to měli dělat „ti druzí“.

7. **neprofesionalita** – ač tento bod nelze považovat za sekundární viktimizaci v pravém slova smyslu, dobrý dojem rozhodně nedělají potíže se zvládnutím policejních činností, jako např. potíže s psaním na stroji, práce s počítačem (textový editor, informační systémy, tiskárna apod.), obtíže s protokolací (opakování stejných otázek, roztržitost, nesouvislost příběhu), pravopisné chyby

v záznamech, ale i kultura projevu, vzhled policistů (neustrojenost, zanedbaný zevnějšek) a prostředí (svačina na stole aj.). Pokud tyto nejsou přímo zdrojem „veselých“ historek, minimálně vzbuzují pochybnosti o kvalitě a profesionalitě lidí, kteří se mají zabývat problémy poškozených.

I přes uvedený výčet policejních nešvarů je možno potkat ochotné a empatické policisty, kteří zvládají svou práci profesionálně a rychle a po jednání s nimi mají oběti dobrý pocit, k tomu však nutno poznamenat, že u takových je to ryze věcí osobní a profesní cti, která však není systémově pěstována ani jinak podporována ze strany vedení policie. To potvrzují i slova Gjuričové (2001): *„Pokud se občan s pomocí setká, pak se jedná o individuální akt jednotlivého policisty, který koná na základě svých morálních a osobních pohnutek, nikoliv jako člen sboru, který k takovému jednání vychovává a vyžaduje jej. Přitom lidský přístup, korektní jednání a zájem jsou hlavními kritérii, podle nichž je policie ze strany veřejnosti posuzována“*. Jak praví Musil (1995, s. 48): *„Oběť si zasluhuje určitý soucit, empatii, byť třeba ve střízlivé formě. Úřední procedury nevyklučují projevení elementárního porozumění, solidarity a duševní podpory“*.

O tomto není pochyb, znovu se však vrátím k problematice podnikové kultury. Tato je definována takto: *„Kultura organizace v užším smyslu je souborem hodnot, norem a očekávání, které pracovníci organizace sdílejí, ke kterým se hlásí, na jejichž případné ohrožení reagují. Tyto hodnoty jsou jednak výslednicí působení tradic dané organizace, resp. regionu, nebo země, občasných vlivů a tlaků v prostředí organizace“* (Riegel, 2003, s. 162). Vyjdeme-li z této definice, nutno konstatovat, že kultura jednání s obětí jako soubor norem (tak jak byla její představa nastíněna výše) nemá v rámci policie (ani dalších OČTŘ) zmíněnou tradici, ale ani nejsou vyvíjeny tlaky v prostředí organizace na její nastavení. Pokud tedy policisté mají kulturu v jednání s oběťmi, není to hodnota univerzálně sdílená v organizaci (policie), ale maximálně do úrovně vždy nejnižšího organizačního celku (např. místní oddělení), kde případný tlak vyvine jeho „osvícený“ vedoucí a v této podobě může fungovat, spíše však je to kultura jednotlivce než kultura podniková.

Problematiku oznámení a prvního kontaktu s policií snad řeší v současné době zaváděný projekt moderních policejních služeb (v rámci projektu P 1000), který by měl řešit dle mého názoru systémovou chybu (první kontakt je s policistou, kterému

poškozený přináší práci, z níž má policista stejně, jako by ji nevykonával) tím, že každé oddělení bude vybaveno recepcí s civilní recepcí: „*Speciálně vyškolený personál z řad civilních zaměstnanců je připraven občanům pomoci v krizových situacích a poradit jim i v otázkách, které bezprostředně nespádají do agendy Policie ČR. Vše je připraveno tak, aby se i tato policejní služebna stala místem důvěry a bezpečí.*“ (Procházková, 2008). O tomto projektu více v následující kapitole 3.4.2.

Jako podstatně levnější varianta by se mohla jevit praxe bulharských policistů tak, jak ji popisuje Stehlík (2001), kdy: *“Na každé policejní úřadovně byli vytypováni policisté s vhodnými sociálními a komunikativními předpoklady a po absolvování výcvikového kurzu nyní plní funkci jakéhosi nárazníku, který zachycuje, rozměľňuje a zklidňuje emotivní reakce oznamovatelů, žadatelů, stěžovatelů, ale i obětí zločinu a jejich blízkých a obecně lidí v tísní. Bulharští kolegové hodnotí práci těchto policistů, v profesním slangu známých jako "recepční", velmi vysoko a dodávají k tomu, že prestiž policie v očích veřejnosti zejména jejich zásluhou v poslední době výrazně stoupla“.* Není pochyb o tom, že vhodnými metodami by šel z každého stávajícího kolektivu vybrat policista svými vlastnostmi co nejvíce podobný prosociální osobnosti, tak, jak ji popisuje sociální psychologie (např. Hewstone, Stroebe, p. 338). K jejím rysům patří odpovědnost, empatie a vnitřní místo kontroly – sociální odpovědnost a vnitřní místo kontroly vyvolávají v jedinci povinnost pomoci v naléhavých situacích, rozvinutá empatie pomáhá dotyčnému jedinci lépe vnímat potřeby druhých. Dle mého názoru by toto mělo být jedno ze základních kritérií výběru policisty pro jeho zařazení na příjem oznámení.

Za důležité ve vztahu k oznámení i dalším úkonům rovněž považuji zmínit institut zmocněnce (§ 50 TŘ), kdy poškozený si může zvolit svého zástupce, kterým musí být jakákoli fyzická osoba, která je způsobilá k právním úkonům (nemusí mít právnické vzdělání), a která je oprávněna činit za poškozeného návrhy, podávat žádost a opravné prostředky a zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený (Trnková, Vitoušová, Kloubek, 2007, s. 164-166).

3.4.2. Prostředí u policie

Prostředí, ve kterém probíhá jednání s poškozeným a úkony v trestním řízení, hraje rovněž důležitou roli v pocitech poškozeného, jak je o něj postaráno. Nejdůležitější potřebou oběti těsně po násilném činu je potřeba bezpečí, proto by měly být tomu

přizpůsobeny podmínky. Bohužel z technických důvodů jsou některé policejní služebny uspořádány tak, že jedna místnost slouží jako čekárna pro oznamovatele a poškozené a současně je v ní umístěna cela předběžného zadržení pro podezřelé osoby. Z vlastní praxe mohu potvrdit, jak je toto řešení nevhodné, protože do cely jsou mnohdy umísťovány osoby opilé, agresivní, hlučné, vulgární, mravně zpustlé (jednou dokonce podezřelý v cele přede všemi přítomnými onanoval), s naprosto zanedbanou hygienou apod. a poškození svou přítomností s nimi v jedné místnosti těžce snáší, nemluvě o případu, kdy je v cele podezřelý k jejich případu (tehdy jsou poškození umísťováni do provozních místností služebny, jako např. kuchyňka). Kromě těchto bezpečnostně - technických parametrů hraje svou roli i estetika prostředí. Na odděleních je vysloužilý nábytek z dob komunismu, zastaralé technické vybavení, opotřeбенé interiéry, které na návštěvníky oddělení působí nevlídně a špinavě.

V současné době probíhá největší modernizace služeben od dob komunismu v rámci zmíněného projektu P 1000, v rámci kterého jsou stávající služebny přestavovány do moderní podoby vstřícnější poškozeným: „*Naším cílem je poskytnout občanům v tísní místo klidu a důvěry a zároveň zajistit policistům důstojné podmínky k práci,*“ řekl ministr vnitra Ivan Langer (Projekt P1000, 2008).



Foto č. 1: Ukázka (vizualizace) modernizované služebny (Projekt P1000, 2008)

V rámci Projektu P1000 bylo v roce 2007 zrekonstruováno 51 policejních služeben, v roce 2008 to bude 120 služeben a modernizace budou pokračovat i dále.

Problém prostředí, ve kterém probíhá výslech, zvláště vyvstává v případech, kdy je poškozeným nebo svědkem dítě – viz následující kapitola 3.4.3.

3.4.3. Výslech zneužitého nebo týraného dítěte

Výslechy nezletilců (osob mladších 15 let, dále jen dětí) policií jsou laickou i odbornou veřejností sledovány se zvýšenou pozorností. Dítě, které je obětí především některých trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti, tedy především sexuálního zneužívání (při výslechu pak svědek - poškozený), je jednak samotným trestným činem vystaveno nadměrné psychické zátěži, a jednak je zde také nebezpečí, že opakovaným vyvoláváním vzpomínek z paměti dítěte pro účely trestního řízení bude dítě znovu a znovu traumatizováno - dochází k sekundární viktimizaci (blíže jak bylo uvedeno v kapitole 3.3.2). Jak uvádí Plšková (2006): *„Je třeba mít stále na zřeteli, že pohlavně zneužívané nebo týrané dítě je touto trestnou činností silně traumatizováno. Jednání pachatele dlouhodobě zanechává na psychice dítěte škodlivé následky. Musí být proto snahou všech, nejen orgánů činných v trestním řízení, aby dítě na tyto zážitky co nejdříve zapomělo. Neměl by přetrvávat stav, kdy nepříjemné zážitky jsou opakovaně v paměti dítěte obnovovány. V zásadě by měl být proveden jeden výslech co do obsahu vyčerpávající, aby nemusel být opakován.“*

Pokud je výslech proveden nekvalifikovaně a s řadou pochybení, následky jsou jen těžko napravitelné. Je zde rovněž obava, že obsah protokolu o výslechu nezletilce, který byl proveden nevhodným způsobem a za nevhodných okolností, může být vzhledem ke zvláštnostem dětské psychiky nevěrohodný. Trauma způsobené vyšetřováním zneužitého dítěte může způsobit, že raději vezme zpět svou výpověď jen aby byly věci jako předtím (Underwager a Wakefield, 1991). Systém trestního řízení pracuje s důkazy a odvolání původní výpovědi může být bráno jako důkaz nevěrohodnosti výpovědi, resp. svědka (Walklate, 1989, p. 75).

V trestním řádu jsou kodifikovány zásady (odchyly od výslechu osob zletilých), podle kterých má být výslech dítěte proveden. Odchyly pro výslech osoby mladší 15 let obsahuje ustanovení § 102 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Jinak se i na výslech osob mladších 15 let užijí obecná ustanovení o výslechu svědka. V zmíněném § 102 trestního řádu je uvedeno:

„(1) Je-li jako svědek vyslýchána osoba mladší než patnáct let o okolnostech, jejichž oživování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj, je třeba výslech provádět zvlášť šetrně a po obsahové stránce tak, aby výslech v dalším řízení zpravidla už nebylo třeba opakovat; k výslechu se přibere pedagog nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, která by se zřetelem na předmět výslechu a stupeň duševního vývoje vyslýchané osoby přispěla k

správnému vedení výslechu. Může-li to přispět k správnému provedení výslechu, mohou být přibráni i rodiče. Osoby, které byly takto přibrány, mohou navrhnout odložení úkonu na pozdější dobu a v průběhu provádění takového úkonu navrhnout jeho přerušení nebo ukončení, pokud by provedení úkonu nebo pokračování v něm mělo nepříznivý vliv na psychický stav vyslýchané osoby. Nehrozí-li nebezpečí z prodlení, orgán činný v trestním řízení takovému návrhu vyhoví.

(2) V dalším řízení má být taková osoba vyslechnuta znovu jen v nutných případech. V řízení před soudem je možno na podkladě rozhodnutí soudu provést důkaz přečtením protokolu i bez podmínek uvedených v § 211 odst. 1 a 2. Osoba, která byla k výslechu přibrána, se podle potřeby vyslechne k správnosti a úplnosti zápisu, k způsobu, jímž byl výslech prováděn, jakož i k způsobu, jímž vyslýchaná osoba vypovídala.”

Jak však Weiss (2005, s. 52) poznamenává, ačkoli policisté mají zájem na tom, aby se výslech neopakoval, „*procesní přepisy, respektive jejich aplikace, bývají neúprosné a někdy i zbytečně tvrdé*“, a tak se v běžné praxi provádí výslech v zásadě opakovaně.

Uvedené zásady jsou projevem nezbytného respektování individuálních vlastností vyslýchaného, jeho rozumové, duševní a mravní úrovně. Důležitým momentem je i volba odpovídající formy výslechu, obsah a způsob kladení otázek, rozsah a délka výslechu. Proto je nutná zvlášť pečlivá příprava takového výslechu a jeho správné vedení a to za asistence přibraných odborníků. Splnění všech procesních podmínek, daných pro výslech dítěte v přípravném řízení, umožňuje, že v řízení před soudem může soud rozhodnout o provedení důkazu přečtením protokolu o výpovědi svědka mladšího než 15 let bez jeho přítomnosti (jedná se o výjimku ze zásady ústnosti a bezprostřednosti). Tím je do značné míry oslaben nežádoucí jev tzv. druhotné viktimizace dítěte (Špejrová, 2001).

Samotné procesní podmínky a taktické zásady jsou poměrně složité a především přesahují rámec této práce, z toho nebudou podrobněji rozebrány. Dalšími nejčastěji zmiňovanými zdroji sekundární viktimizace u dětí bývají zmiňovány problematiky vedení výslechu a jeho nevhodné prostředí.

Ve výslechové praxi u dětí se v zahraničí a v současnosti i u nás k usnadnění komunikace oběma stranám při popisování sexuálních útoků využívají anatomicky přesné panenky – v ČR loutky Jája a Pája. Tyto vznikly inspirací projektem amerického pediatra Petera M.D. Adaseka, kdy v České republice v roce 1993 předvedl dvojici loutek, kterou úspěšně používá při výslechu dětí. Princip „*vychází z předpokladu, že hra je vlastní prakticky všem dětem a především hra s předměty a praktická manipulace s nimi je dětem nejbližším komunikačním prostředkem*“ (Weiss, 2005, s. 53). Autorkou postaviček je PhDr. Alena Plšková, působící na Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování

Policejního prezidia v Praze, která k němu uvádí (2006): „*Policejní projekt, kterým se uvádí do výlechové praxe demonstrační pomůcka (dvojice loutek „Jája a Pája“) pro objasňování mravnostní trestné činnosti spáchané na dětech, mentálně postižených osobách a jiných osobách majících ztíženou nebo znemožněnou verbální komunikaci odstartoval novou etapu odborné činnosti specialistů služby kriminální policie a vyšetřování. Tato pomůcka Policii ČR umožnila efektivněji zjišťovat fakta o průběhu události, což se dříve v převážně verbální podobě nedařilo. Na druhé straně však vzrostly nároky na odbornost pracovníků, kteří loutky ve výlechové praxi používají*“.

K jejich použití Weiss (2005, s. 53) uvádí: „*Z doporučujících stanovisek a odborných vyjádření ke vznikajícímu projektu lze konstatovat, že loutky jsou díky zpracování a variabilním možnostem velmi vhodnou pomůckou pro vyšetřování dětí, především mladších, které se staly obětí pohlavního zneužívání, znásilnění apod. Dále odborníci zdůraznili, že na loutkách lze projektivním způsobem demonstrovat různé sexuální praktiky bez nebezpečí další traumatizace dítěte podrobným popisem toho, co se událo. Projektivní technika tak odstraňuje či obchází možné bariéry, vzniklé traumatizací, a to díky snadnému manipulování s loutkou, což snadno zvládne i dítě minimálně verbálně vybavené, mentálně postižené či hluchoněmé, které tak může předvést potřebné skutečnosti bez toho, aby u něj docházelo k dalšímu stresu*“.



Foto č. 2: Jája a Pája
(Plšková, 2006)

I přes to, že tyto a jiné prostředky (knihy, kresby, panenky) usnadňují komunikaci, Underwager a Wakefield (1991) upozorňuje na nebezpečí chyby a „*nutnost vedení velmi opatrného vyšetřování, aby bylo minimalizováno riziko, že bude omylem diagnostikováno jako zneužití dítě, které ve skutečnosti zneužitě nebylo*“. Riziko falešného obvinění a s tím spojených úkonů způsobí trauma nejen dítěti, ale i rodině dítěte (tamtéž).

Pokud se jedná o prostředí, ve kterém výslech dítěte probíhá, v posledních letech je patrná snaha policistů pracujících na odděleních mládeže kriminální služby Policie ČR v těchto případech ušetřit děti výslechů v tradičních strohých výslechových místnostech, a proto buď zřizují zvláštní výslechové místnosti uzpůsobené pro děti nebo děti vyslýchají v prostorách mimo Policii ČR, jako v krizových zařízeních pro děti apod. Světový trend představuje budování místností, které svými parametry připomínají byt, v případě dětských obětí jsou dále vybaveny např. hračkami. Místnost je vybavena kamerami s přenosem do vedlejší místnosti, ve takže obhájce obviněného, rodiče, případně soudní znalec, státní zástupce a další oprávněné osoby nemohou svojí přítomností ani nepřímo rušit průběh výslechu. To znamená, že osoby, které mají právo být přítomny při výslechu, jsou ve vedlejší místnosti, z níž mají možnost průběh výslechu sledovat, případně prostřednictvím techniky upřesňovat otázky. Tyto je však nekladou sami, ale jsou předávány vyšetřovateli, který je následně pokládá dítěti. Důležitým momentem je, že celý výslech je zároveň dokumentován na videozáznam, který podchytí nejen mluvené slovo, ale i reakce dítěte na skutečnosti, které uvádí. „*Součástí každého výslechu je jeho protokolace. Zde se může využít videozáznamu nebo fotodokumentace. Výslech s použitím loutek dokumentovaný videozáznamem není narušován protokolací, která často navozuje diskontinuitu tohoto procesu. Vyslýchajícím je po skončení výslechu prováděn doslovný přepis včetně poznámek o chování vyslýchaného. Tím, že se videokazeta nebo fotodokumentace stane součástí vyšetřovacího spisu, může státní zástupce, soud popřípadě obhájce porovnat protokol s videonahrávkou. Na jedné straně je to výrazná pomoc při objasňování mravnostní trestné činnosti a na druhé straně i kontrola zákonnosti postupu orgánů činných v trestním řízení*“ (Plšková, 2006) .

Co se týče aktuálního stavu u Policie ČR, např. v Praze donedávna specialisté kriminální policie z oddělení mládeže používali specializované místnosti vybavené jednocestnými zrcadly, které jí pro tyto účely poskytuje nestátní nezisková organizace Dětské krizové centrum, Praha 4 – Michle, v současné době již ale používají takto upravenou místnost vlastní, stejně tak má vlastní místnost Policie ČR v Ostravě. V ostatních městech se postupně budou budovat, ale vlastní technické a hlavně prostorové možnosti zejména okresních a obvodních ředitelství Policie ČR, což jsou nejnižší útvary, kde specialisté na mládež mohou působit, jsou nadále velmi omezené.

Underwager a Wakefield (1991, p. 6) kromě opakovaného vyslychání uvádí jako zdroje sek. viktimizace vztahující se k problematice sexuálního zneužívání dětí i sporné techniky použité při absenci jejich skutečné znalosti, neuváženou terapii sexuálního zneužívání nebo vyjmutí dítěte z domova a odtržení od přátel. Doporučují, aby dítě bylo odebráno z rodiny jen pokud je to absolutně nutné k zajištění jeho osobní bezpečnosti, neboť to může zvyšovat trauma dítěte více, než pokud by v rodině zůstalo.

Jako další zdroje bývá rovněž uváděno hysterické chování rodičů, učitelů a policistů, popř. situace, kdy je malá společenská nebezpečnost samotného deliktu jako materiální znak trestného činu a samotné projednávání věci způsobí větší trauma, než skutek sám. Underwager a Wakefield (1991, p. 6) upozorňují: *„Vyšetřování případů údajného sexuálního zneužívání může způsobit stejné trauma jako zneužití samotné“*.

Zásadní poznámku má rovněž Weiss (2005, s. 55): *„Podle našeho názoru nejhorší, co může dítě po sexuálním napadení ještě potkat, je navození pocitu opuštěnosti, izolace, samoty a pocitu ztráty lásky ze strany svých nejbližších. Ovlivnění těchto pocitů však již není v kompetenci a náplni činnosti orgánů policie, ale jiných specialistů a odborných pracovišť, kteří musí zejména s dětskou obětí a s jeho rodinou pracovat a překonat všechny nepříznivé následky spáchaného sexuálního trestného činu“*.

3.4.4. Úkony trestního řízení s obětí znásilnění

Problematika sekundární viktimizace ve vztahu k obětem znásilnění bývá kromě již uvedených oblastí (které však oběť znásilnění vzhledem k povaze činu a jeho traumatizujícím důsledkům vnímá obzvláště citlivě) zmiňována v těchto kontextech:

1. znalecké vyšetření osobnosti či věrohodnosti znásilněné – vyjdeme-li např. z rozhovorů uskutečněných s oběťmi znásilnění – klientek Bílého kruhu bezpečí (Čírtková, 2007, s. 21-23), pak závažným zdrojem sekundární viktimizace je právě vyšetření znalci psychologie a psychiatrie; konkrétně oběti uváděly následující charakteristiky sekundární viktimizace: neposkytnutí dostateku vysvětlujících informací o proceduře vyšetření, malý respekt k důstojnosti oběti, nedostatek času na oběť, malý projevený zájem o pocity obětí, nezájem o důsledky znásilnění na běžný život oběti, nezájem o rozsah emocionální újmy, používání lékařské dokumentace bez svolení oběti, používání údajů o oběti a její rodině, které apriori diskreditují oběť a nahrávají pachateli a neinformování o možnostech

psychologické pomoci a terapie. Příčinu lze spatřovat jednak v absenci norem a předpisů, které by konkretizovaly postup znalců při zacházení s osobami poškozenými sexuálním útokem, a jednak absenci školení a výcviků znalců přicházejícími do kontaktu s nimi (tamtéž);

2. způsob provádění výslechu – zde bych dále rozlišil dvě oblasti, a to:
 - kým má být výslech prováděn - v případech sexuálních útoků je většinou jejich obětí žena. Zde může být problémem fakt, že drtivá většina pracovníků policie jsou muži, a tedy je pochopitelné, že těsně po prožitém traumatu např. ze znásilnění žena může vnímat jakýkoli kontakt s muži jako nepříjemný či přímo nesnesitelný, a to tím spíše, když by mu měla při výslechu popisovat průběh a veškeré detaily spáchaného deliktu. Tento poznatek je již v povědomí většiny policistů samozřejmý a v těchto případech se Policie ČR snaží o to, aby prováděly výslechy ženy- policistky v maximální možné míře a tím se eliminoval negativní dopad tohoto problému;

Ne vždy to ale platí, bohužel jsem se však v praxi nedávno setkal s odpovědí vedoucího pracovníka na dotaz podřízeného, zda by oběť sexuálního napadení neměla raději vyslýchat kolegyně, a to :„je jí 25, tak je dospělá, to snad zvládne, mně nepřípadá nic divného na tom, že to bude vyslýchat chlap“;

- eliminace stresu při výslechu – zdrojem stresu při výslechu může být vše, co v účastnících výslechové interakce vyvolává pocity nepřipravenosti, nekompetentnosti, bezmoci, ohrožení pro ně významných hodnot či potřeb (Spurný, 2003, s. 38). Jedinec ve stresu je potenciální příčinou vzniku interpersonálních konfliktů a naopak interpersonální konflikty jsou jedním z nejčastějších zdrojů psychické zátěže při výslechu. Jejich přítomnost při výslechu vyvolává jednak aktuální psychickou zátěž, jednak může vyvolat zejména při opakovaném výskytu psychickou zátěž déleodobějšího rázu, se všemi důsledky na psychiku účastníků, např. nešetrně vedený výslech oběti se může stát nejen zdrojem její druhotné traumatizace, ale i dlouhodobě působící psychické zátěže, vyžadující odbornou psychologickou pomoc (Spurný, 2003, s. 41). To samozřejmě neplatí jen pro oběti znásilnění, ale pro ně o to více. Z toho tedy vyplývá, že policisté by se měli pokusit eliminovat stres při výslechu na maximální možnou míru, samotná problematika vedení výslechu je však obsáhlejší, než aby o ní bylo možno dále pojednávat zde;

3. stereotypy a mýty o znásilněných promítané do úkonů trestního řízení - oběti znásilnění jsou sekundární viktimizací postiženy zvláště – jejich postavení není tak samozřejmé jako u obětí jiných trestných činů a vyšetřování provázejí zažitá stereotypy a mýty, jak byly uvedeny v kapitole 3.2.3. Koubová (1995, s. 51) popisuje „*typické znásilnění, jak odpovídá představám obyvatelstva a nebudí ani pochybnosti u orgánů činných v trestním řízení... : Pachatel přepadne náhle v noci nebo na osamělém místě neznámou ženu a s použitím zbraně či hrubého brachiálního násilí ji donutí k pohlavnímu styku – oběť se zjevnými stopami násilí ublížení na zdraví čin oznámí bezodkladně policii*“. Následně uvádí některé problematické momenty při vyšetřování znásilnění pramenící z této nereálné představy:

- pozdní oznámení trestného činu – samo o sobě neopravňuje policii k nedůvěře vůči oběti, neboť závisí na mnoha faktorech, zda a kdy bude čin oznámen, prožívaná situace po činu je motivačně velmi složitá, často je preferována potřeba svěřit se blízké osobě, která může pomoci při rozhodování a jednání,
- míra podílu oběti na činu a predeliktní vztahy pachatele a oběti – samotný fakt známosti s pachatelem způsobuje počáteční nedůvěru vůči poškozené a je na ní nahlíženo skepticky,
- pachatelem použité násilí a obrana oběti – ústřední moment dokazování a zároveň hlavní sporná skutečnost, která je však důležitá pro kvalifikaci daného jednání; zde se nejvíce objevují neúmyslné mezery ve výpovědi a potíže s chronologií události; poškozená má tendenci vědomě či nevědomě přeceňovat svoji obranu, cítí-li nedůvěru vyšetřovatele, snaží se prázdná místa v paměti a výpovědi doplnit tím, co je obvyklé;
- dokonání činu a způsobená škoda – pokusy znásilnění, kde došlo k nepatrnému či žádnému tělesnému poškození, se nesetkávají s patřičnou aktivitou vyšetřovacích orgánů, ač můžou zanechat závažné psychické škody nebo se opakovat.

I Čírtková (2007, s. 42) poukazuje na skutečnost, že policisté v rámci vyšetřování a soudci při hodnocení důkazů podléhají těmto mýtům, kdy např. předcházející flirt s pozdějším pachatelem a soukromý byt jako místo činu ovlivňují náhled na oběť v negativním smyslu a naopak zvýhodňují pachatele. Jinde (2002) uvádí

výzkumy, dle kterých těmto stereotypům a mentálním skriptům podléhají i samotní znalci posuzující věrohodnost obětí znásilnění.

V provedeném výzkumu bylo zjištěno, že ze 102 obětí znásilnění ho oznámilo 39 %, ale z toho jen 25 % (tedy celkem 10 %) bylo akceptováno pro obžalobu, přičemž selekce významně upřednostňovala atypické skutky: znásilnění obětí neznámým pachatelem spojené se závažným fyzickým zraněním a/nebo použitím zbraně, navíc byly jako oběti upřednostňovány bílé ženy (Campbell et al., 2001, podle Herman, 2003).

Zároveň tento typ znásilnění odpovídající stereotypu „opravdového znásilnění“ je i častěji oznamován OČTŘ, zatímco znásilnění známým pachatelem a beze zbraně častěji zůstávají neoznámeny a tedy součástí tzv. latentní kriminality, čímž bývá opět podporován mýtus „opravdového znásilnění“ (Starzynski et al., 2005).

3.4.5. Rekognice

Rekognice je neopakovatelný úkon v trestním řízení spočívající v identifikaci podezřelého svědkem v řadě nejméně tří figurantů. Tento je prováděn za účasti soudce a není možno ho opakovat. Zde se v praxi rozlišují dva typy rekognice, a to rekognice in natura, kdy jsou podezřelý i figuranti fyzicky přítomni a rekognice dle fotografií, kdy svědek identifikuje podezřelého na jedné z fotografií, ostatní jsou opět foto náhodně vybraných osob. Druhá varianta je sice snazší na realizaci a příjemnější pro svědka, nemá však takovou výpovědní hodnotu jako varianta in natura, a proto se používá jen v odůvodněných případech (podezřelý na útěku apod.). Rekognici upravuje § 104b trestního řádu:

- (1) Rekognice se koná, je-li pro trestní řízení důležité, aby podezřelý, obviněný nebo svědek znovu poznal osobu nebo věc a určil tím jejich totožnost. K provádění rekognice se vždy přibere alespoň jedna osoba, která není na věci zúčastněna.
- (2) Podezřelý, obviněný nebo svědek, kteří mají poznat osobu nebo věc, se před rekognicí vyslechnou o okolnostech, za nichž osobu nebo věc vnímali, a o znacích nebo zvláštnostech, podle nichž by bylo možno osobu nebo věc poznat. Osoba nebo věc, která má být poznána, jim nesmí být před rekognicí ukázána.
- (3) Má-li být poznána osoba, ukáže se podezřelému, obviněnému nebo svědkovi mezi nejméně třemi osobami, které se výrazně neodlišují. Osoba, která má být poznána, se vyzve, aby se zařadila na libovolné místo mezi ukazované osoby. Jestliže osoba má být poznána nikoliv podle svého vzezření,

ale podle hlasu, umožní se jí, aby hovořila v libovolném pořadí mezi dalšími osobami s podobnými hlasovými vlastnostmi.

(4) Není-li možno ukázat osobu, která má být poznána, rekognice se provede podle fotografie, která se předloží podezřelému, obviněnému nebo svědkovi s obdobnými fotografiemi nejméně tří dalších osob. Tento postup nesmí bezprostředně předcházet rekognici ukázáním osoby.

(5) Má-li být poznána věc, ukáže se podezřelému, obviněnému nebo svědkovi ve skupině věcí pokud možno téhož druhu.

(6) Pro rekognici jinak platí ustanovení o výpovědi obviněného a svědka.

(7) Podle povahy věci lze rekognici provést tak, aby se poznávající osoba bezprostředně nesetkala s poznávanou osobou. Provádí-li se rekognice za účasti osoby mladší než patnáct let, užije se přiměřeně § 102. Rekognici za přítomnosti svědka, jehož totožnost se utajuje z důvodů uvedených v § 55 odst. 2, lze za podmínek utajení jeho podoby a osobních údajů provést, pokud je svědek poznávající osobou.

(8) Po provedení rekognice se podezřelý, obviněný nebo svědek vyslechnou znovu, je-li třeba odstranit rozpor mezi jejich výpovědi a výsledky rekognice.

Rekognice in natura však bývala ještě v nedávné době zásadním zdrojem viktimizace pro svědky a poškozené, neboť její realizace spočívala v prostém ukázání prstem, resp. celou rukou z bezprostřední blízkosti přímo na osobu podezřelou tak, aby tento klíčový okamžik mohl být zadokumentován na fotografii pro další využití před soudem. Pro poškozené a svědky byla tato situace silně stresující především z přímé konfrontace s podezřelým.

V současné době již jsou v ČR všechny ředitelství vybaveny speciálními místnostmi určenými pro provádění rekognic, kde je umístěno jednocestné zrcadlo, za které odděleným vstupem vchází svědci, resp. poškození aniž by přišli do přímého styku s podezřelým. Místo ukazování rukou se používají čísla, která mají podezřelý a figuranti v ruce a po shlédnutí těchto osob svědek sdělí číslo pachatele. V další fázi si figuranti čísla s podezřelým náhodně vymění a úkon se opakuje, aby byl vyloučen omyl. Tento úkon by v současné době neměl být zdrojem sekundární viktimizace a jako možný zdroj ho uvádím jen pro úplnost.

3.4.6. Veřejné hlavní líčení

Mezi nejčastěji zmiňované problematické oblasti ve vztahu k hlavnímu líčení jako zdroje sekundární viktimizace jsou uváděny:

1. povinnost oběti vypovídat veřejně o detailech trestného činu i své osobě - u soudu se uplatňují zákonné zásady, jako zásada veřejnosti (soud probíhá za účasti veřejnosti) a ústnosti (svědectví jsou podávána svědky na živo ústní formou). Zde může být obzvláště traumatizující, pokud u deliktů zasahujících do nejintimnější sféry lidského života, jako např. znásilnění, musí toto poškozený veřejně vyprávět do nejmenších detailů a je veřejně dotazován na své soukromé záležitosti. K tomuto Koubová uvádí (1995, s. 52): „*poškozená se obává projednávání vysoce osobních otázek činu před cizími lidmi, zveřejnění některých skutečností ze svého života, podrobení se znaleckému zkoumání*“, k čemuž nutno rovněž dodat i zveřejnění takového zkoumání při hlavním líčení znalcem.

Jako aktuální příklad lze uvést mediálně sledovaný případ sbormistra Kulínského obžalovaného se sexuálního zneužití 49-ti dívek, kdy postupně s výsledky jednotlivých poškozených jsou zveřejňovány podrobnosti z jejich výpovědi u soudu spolu s výsledky znaleckého zkoumání jejich věrohodnosti, k čemuž bývají připojeny spekulace novinářů a vyjádření obhajoby o tom, že odvolání nebo změna původní výpovědi je jasný důkaz nevěrohodnosti svědka apod.; nutno uvést, že byl zveřejněn i výsledek znaleckého zkoumání osoby Kulínského.

Zde se tedy uplatňují strukturální příčiny, tedy vyplývající z formálních předpisů a většině obětí (které vystupují současně jako svědek) nezbyvá, než tuto proceduru podstoupit. Existují však dvě zákonné výjimky, a to:

- § 200 odst. 1 TR - Při hlavním líčení může být veřejnost vyloučena, jestliže by veřejné projednání věci ohrozilo utajované informace chráněné zvláštním zákonem, mravnost nebo nerušený průběh jednání, anebo bezpečnost nebo jiný důležitý zájem svědků; k témuž účelu může předseda senátu učinit i jiná přiměřená opatření. Veřejnost lze vyloučit také jen pro část hlavního líčení...

Za důležitý zájem svědků, lze tedy považovat přítomnost pachatele nebo veřejnosti, přičemž nutno trvat na tom, že jejich přítomnost by mohla ovlivnit kvalitu výpovědi. Jedná se o spíše výjimečně užívané opatření vzhledem k technické náročnosti provedení, neboť soudy nebývají k realizaci tohoto opatření uzpůsobeny; opatření může být umožněno na individuální žádost svědka po domluvě s předsedou senátu, k čemuž je samozřejmě nutný předpoklad, aby

svědek o této možnosti věděl (což souvisí s problematikou poučení) a byl schopný ji vyjednat;

- § 211 odst. 1 TŘ - Místo výslechu svědka lze v hlavním líčení číst protokol o jeho výpovědi, jestliže soud nepokládá osobní výslech za nutný a státní zástupce i obžalovaný s tím souhlasí...;
- 2. dotazy stran - svědek-oběť je podroben dokazování v soudním řízení, jsa odkázán sám na sebe. Jeho psychické zatížení přesahuje vše, co si lze představit, když se sám obžalovaný může svými otázkami, tvrzeními a výhradami obracet na své dřívější oběti. Ze strany soudu se jen zřídka činí přítrž výhradám nebo otázkám, které svým obsahem nebo formou jsou až na hranici podezírání oběti. Také státní zástupce není vždy ochoten zasáhnout, protože předseda senátu by se k tomu mohl v zájmu objektivit řízení stavět kriticky. Dokazování podléhá i věrohodnost svědka-oběti (Wünsch, 1998, podle Protivinský, Jelínek, 2000). Podezřelý má možnost v zájmu spravedlivého procesu klást svědkovi otázky, je však na orgánech činných v trestním řízení, aby zajistili, že tak bude činěno důstojnou formou. Dalším důležitým bodem je zajistit, aby svědek, resp. oběť nebyla takovou situací zaskočena, tj. aby byla dostatečně poučena o této možnosti a mohla se na ni psychicky připravit;
- 3. problematika neznámého prostředí – svědek je zpravidla předvolán na určitou hodinu a vstupuje do místnosti už v rámci probíhajícího procesu, kdy jsou přítomny zúčastněné strany, tj. soudce nebo senát, státní zástupce, obhájba, obžalovaný + různý počet osob ze strany veřejnosti, tzn. do prostředí, ve kterém nikdy nebyl, se spoustou na něj upřených očí a bez možnosti se „aklimatizovat“, neboť hned po vstupu zaujímá místo pro svědka a je poučen a dotazován. Této situaci lze stěží zcela zabránit, jako alespoň částečná pomoc se ideální jeví např. opatření realizované organizací Witness Support, a to umožnění svědkovi prohlédnout si jednací místnost, ve které bude vypovídat, před začátkem soudního jednání – viz kapitola 4.4.2;
- 4. společné čekárny – v ČR dosud neexistuje systémové řešení toho, aby před jednací síní společně nečekala oběť a pachatel trestného činu. Ani nově vybudovaný Justiční areál Na Míčáncích na Praze nemá vybudované čekárny vyčleněné pro oběť, jediná možnost, jak zaručeně nepřijít do styku s pachatelem, je v rámci

využití § 200 odst. 1 TR popsaném v bodě 1 této podkapitoly. Z vlastní zkušenosti mohu popsat situaci při čekání na výslech:

Jako svědek policista jsem byl předvolán k odvolacímu soudu proti dvěma pachatelům ublížení na zdraví, kteří jako ochranka diskotéky v garáži zbili hosta. Všichni jsme byli předvoláni na devátou hodinu, tedy obžalovaní, oběť, já a další svědci a sešli jsme se na chodbě přede dveřmi do jednací síně. Než obžalovaní byli jako první vyzváni ke vstupu do místnosti, atmosféra se dala krájet, ačkoli nepadlo ani slovo. V tu chvíli bylo jasné, že jde o hodně, protože obžalovaní v první instanci dostali poměrně vysoké tresty (2-3 roky nepodmíněně), přičemž poškozený jako klíčový svědek stál hned vedle nich a já jako policista, který proti nim zakročoval a shromažďoval důkazy rovněž. Ačkoli jsem ve věci nebyl na rozdíl od poškozeného emočně angažován, přesto byla tato situace pro mě krajně nepříjemná, nemluvě o pocitech poškozeného, který mi mj. sdělil, že „kdyby věděl, co všechno to (trestní řízení) bude obnášet, tak se na to vykašle“ (čímž však částečně myslel i dle jeho názoru vysoké tresty pro pachatele, jednalo se ale o recidivisty v podmínce, o čemž nevěděl). Za zmínku stojí i skutečnost, že do síně jsem byl vyzván ke svědeckví až v 11 hodin, tedy jsem čekal dvě hodiny.

Jako inspirace by měly sloužit opatření realizovaná v zahraničí - U zemských soudů v Německu byla vybudována tzv. „Místa péče o svědky“. Jsou obsazena sociálními pedagogy a sociálními pracovníky a mají v soudních budovách vlastní místnosti, resp. čekárny pro svědky. Tato místa jsou svědky často využívána a pozitivně hodnocena. Rovněž zmíněná organizace Witness Support zajišťuje oddělené čekárny pro svědky při každém trestním soudu ve Velké Británii;

5. organizační záležitosti – poměrně často si svědkové stěžují, že musely na soudu trávit dlouhou dobu, protože byli všichni předvoláni na stejnou hodinu, ačkoliv je každému zřejmé, že nebudou vyslýcháni současně. Samozřejmě o profesionalitě soudu nesvědčí případné zmatky, podobné těm, které ilustruje následující výpověď svědkyně (tedy ani ne oběť), která náhodně viděla zloděje vloupat se do cizího auta, věc telefonicky neanonymně oznámila na linku 158 a díky jí se podařilo policii pachatele nedaleko místa činu dopadnout. Kontaktovala mě poté, co k jejímu překvapení (nikdo ji na příslušném policejním oddělení, kde vypovídala, nepoučil) byla předvolána k soudu, a to kvůli obavě z pomsty pachatelů. Po poskytnutí praktických rad absolvovala soud a její zkušenost zní takto:

„Musím přiznat, že zážitek ze soudního jednání ve mne zanechal skutečně hluboké dojmy... Začátek jednání byl stanoven na 10.00 hod, od 9.45-11.15 hod jsem čekala s přibližně třiceti obdobně vytočenými lidmi, přesněji advokáty, zoufalými svědky a zjevnými kriminálními živly před soudní síní. V 11.15 hod se konečně otevřely dveře (na kterých byl mimochodem seznam projednávaných případů daného dne- případy byly nazvané po 30 minutách, v 11.15 hod stále ještě nekončil proces začínající v 9.00hod) a nějaká velmi zmatená žena neskrývala své překvapení nad počtem čekajících lidí. Na můj dotaz, kdy se začne projednávat případ B+B mi bylo sděleno,

ze ho má pani soudkyně ve svém diáři na 13.00 (přestože na pozvánce i dveřích bylo 10.00), tudíž pravděpodobně někdy odpoledne. Pod výhrůžkou advokáta příslušného případu, že se odpoledne rozhodně nedostaví (ve skutečnosti padaly i některé nereprodukovatelné výrazy...), začal případ B+B cca v 11,45. Přestože se celého procesu účastnilo včetně advokátů pouze pět lidí, tj. jeden z obžalovaných, jedna poškozená a jeden svědek (moje maličkost), pani soudkyně mě neustale a velmi sveřepě oslovovala pani poškozená. Vrcholem celé akce bylo, když se mě pani soudkyně s protokolem v ruce, který začínal slovy: "Dne 4.10.2005 jsem se kolem poledne vracela se svou dcerou z nákupu, přijížděla jsem automobilem ulicí...." zeptala, co jsem toho dne při procházce v parku viděla..??? Tak asi tak. Zážitky ve mne zůstávají stále velmi živé, bylo to zkratka nezapomenutelné! Několikrát jsem si již kladla otázku, jestli to všechno (nám náhodným svědkům) opravdu stojí za to. Neříkám, že bych příště neudělala totéž, ale s opravdu pevně zaťatými zuby... Mně nechybělo mnoho k tomu, abych byla ze soudní síně vyvedena pro hrubou urážku..."

4. MOŽNOSTI POMOCI OBĚTEM

4.1. *Laická pomoc*

Jednání s člověkem, kterého postihla tragická událost, je obvykle stresující pro lidi z jeho nejbližšího okolí i pro profesionály. Prožívají nejistotu a pochybnosti o tom, jak se chovat, a pokládají si otázku, zda je vhodnější dělat jakoby se nic nestalo, nebo je lépe se ke kritické události navracet. Jak bylo popsáno v kapitole 3.2.1, nejbližší okolí často volí pro oběť nevhodnou strategii ignorování faktu trestného činu, kdy se buď vyhýbá hovoru o bolavých místech anebo oběť vybízí k tomu, aby na věc konečně zapomněla. Jak uvádí Čírtková (2007, s. 126), oběť nikdy zcela nezapomene na trestný čin a nemůže pasivně čekat na návrat do běžného života, do zhojení ran musí investovat svou vlastní mentální energii, proto by rodina měla být místem bezvýhradné emocionální podpory, vhodně komunikovat s obětí a podporovat ji při zdravých způsobech vyrovnávání se s traumatickým zážitkem.

V následujícím přehledu uvedu základní vodítka pro chování k oběti nejen pro osoby z jejího okolí, ale současně mohou být využity i policisty (a jinými profesemi), vycházející z doporučení Čírtkové (2007, s. 127):

- ve vztahu k sebeobviňování oběti (popsaném v kapitole 3.2.2) by mělo být oběti dáno jasně najevo, že ona trestný čin nespáchala, že za to, co se stalo, je zodpovědný pachatel. Není vhodné výčitky bagatelizovat, je třeba s nimi pracovat citlivě, oběť vyslechnout a nabízet alternativní pohledy na věc. Jako vhodné se jeví pomoci přijmout chování oběti jako sobě vlastní, to, že pokud se v tu chvíli nějak rozhodla a nějak se chovala, tak protože v tu chvíli to považovala za správné a nikdy nelze přesně předem vědět, co se stane,
- v případě příznaků PTSP je důležité, aby oběť a její okolí vědělo, že se jedná o normální reakci na nenormální situaci a popř. si k tomuto vyhledat informace z mnoha dostupných zdrojů,
- pomoci obnovit pocit bezpečí a schopnost důvěřovat, které bývají kriminálním činem ochromeny; představa světa, který je upořádaný, relativně bezpečný a předvídatelný, je narušena, oběť se může uzavřít doma a omezovat vycházky i sociální kontakty,

- emoce vyvolané viktimizací (např. strach, vztek, smutek) je třeba ventilovat. Tím, že oběť může o svých zážitcích hovořit, dochází k uvolnění, ventilování emocí je základní podmínkou pro zpracování dopadů trestného činu, k tomu potřebuje důvěryhodného člověka, který s ní projde procesem ventilace,
- oběť zpravidla přichází o jistotu, že může svůj osud regulovat, že je schopná ovlivnit to, co se kolem ní děje, je narušen pocit vlastní autonomie, musí přeskládat prolomené iluze a mentální mapy přeskládat, může jim v tom pomoci rodina podněcováním k aktivitě a podpoře k činnostem, do kterých má chuť,
- rodina a přátelé také mohou pomoci při řešení aktuálních problémů, jako doprovody na policii, při vyhledávání právních, sociálních či psychologických informací.

Speciálně pro jednání policistů (a jiných OČTŘ) s obětí trestného činu uvádí L.Čírtková (1998, s. 126) tyto obecné zásady:

- informace - oběť má právo na informace o průběhu trestního řízení. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny poškozeného informovat o jeho právech, průběhu trestního řízení ve všech jeho stádiích a o programech a možnostech pomoci a péče včetně jejich dostupnosti,
- bezpečí - následkem trestného činu je narušení pocitu bezpečí poškozeného a strach oběti z toho, že by se mohl trestný čin opakovat. Policie by se měla snažit eliminovat tuto obavu, a to jak prostředky psychologickými (rady, zkušenosti, informace o možnostech zabezpečení bytu, rady jak předcházet), tak fakticky prostřednictvím možností, které umožňuje zákon (vazba pachatele),
- důvěra - je nutné mít na paměti, že oběť trestný čin nespáchala. Poškozený by neměl cítit nedůvěru, a když je třeba se ptát na osobní věci nebo rozpory v jeho výpovědi, je vhodné vysvětlit důvody těchto otázek,
- empatie - není vždy jednoduché se vcítit do role oběti a dle toho s ní jednat. Policisté a soudci by však toto měli mít na paměti, neboť vnímání traumatizující události poškozeným je často zcela odlišné, než by si mohli myslet. Jedním z nejrozšířenějších mýtů o obětech trestných činů je, že typickou reakcí poškozeného na prožitou újmu je chuť na odplatu a revanš. Pro oběti fyzického násilí však platí zásadně jiná reakce na prožitou újmu.

Zbořilová (2006, s. 166) k tomuto zdůrazňuje potřebu informace oběti sdělovat srozumitelně a případně opakovaně, a to nejen informace o průběhu vyšetřování, ale i o místech, kde vyhledat další pomoc či podporu. Navíc uvádí další zásady pro jednání s obětí, a to:

- normalizovat prožívání oběti – ujistit o přirozenosti reakcí na prožité trauma, o tom, že je možné vrátit kvalitu života oběti do podoby před zločinem
- komunikovat s obětí jasně, přehledně – oprostít se od hodnocení a postranních významů, nabídnout přijetí, dát najevo úctu a respekt.

Heretik (2004, s. 317) naznačuje, jak by měla vypadat pomoc znásilněným: „*Pomoc obětem znásilnění by měla probíhat hlavně v rámci systému urgentní krizové intervence, resp. krátkodobé psychoterapie. Krizová intervence by měla poškozené poskytnout jednak právní a sociální pomoc (poučení o právech při soudním jednání, ochraně před sekundární viktimizací), jednak poradenské a medicínské služby (od gynekologického vyšetření až po psychoterapii).*“

Samozřejmě v případě vážnějších nebo přetrvávajících potíží (PTSP) nejen u obětí znásilnění následuje systematická a kvalifikovaná odborná pomoc a péče specialistů. Jedná se především o činnost psychologů, popř. psychiatrů. Její podrobnější popis však přesahuje rámec této práce.

4.2. Příprava policistů pro práci s obětí trestného činu

V předchozí kapitole byly popsány zásady jednání a zacházení s obětí, určené rodině, přátelům a sociálnímu okolí vůbec, ale stejně tak by je měl znát každý profesionál, který sice není přímo zaměřen na pomoc obětem, ale s oběťmi přichází v rámci profese do styku, jako lékaři, zdravotníci, OČTŘ, a z nich především policisté, kde kontakt s poškozenými představuje značné procento jejich práce. V této části bude přiblížen systém vzdělávání policistů ve vztahu k obětem.

Každý policista (myšleno příslušník Policie ČR) musí po přijetí do služebního poměru absolvovat tzv. základní odbornou přípravu, která probíhá na středních policejních školách Ministerstva vnitra ČR v Praze, Brně, Jihlavě nebo v Holešově. Délka základní odborné přípravy pro středoškolsky vzdělané uchazeče se v posledních letech několikrát

měníla, resp. zkracovala (od 18-ti měsíců po současných 9 měsících). Její součástí je i absolvování závěrečné praxe. Základní odborná příprava poskytuje nově nastupujícím policistům základní znalosti, dovednosti, návyky a postoje potřebné pro výkon služby. Vyučují se mimo jiné předměty, služba pořádkové a dopravní policie, kriminalistika, psychologie a policejní etika, právo, střelecká příprava, spojovací příprava, zdravotní a tělesná příprava, technika administrativy, informatika a výpočetní technika. Studium základní odborné přípravy je ukončeno vykonáním závěrečné zkoušky (Základní odborná příprava, 2008). Z celkového počtu 968 vyučovacích hodin je předmětu „Psychologie, etika policejní práce, komunikace“ vyčleněno 62 hodin, což činí 6,4 %. Dále je prováděn Integrovaný výcvik výkonu služby (modelové situace) v počtu 150 hodin, v nichž je psychologie rovněž zahrnuta (Základní odborná příprava na SPŠ MV Jihlava, 2008).

Právě v předmětu „Psychologie, etika policejní práce, komunikace“ je obsažena výuka o obětech trestných činů a o komunikaci s nimi, na tuto problematiku jsou však z celkové časové dotace vyčleněny 2 vyučovací hodiny. Aktuálně (ke dni 24.3.2008) se zvažuje zkrácení základní odborné přípravy z devíti na pět měsíců jako reakce na vysoký podstav policistů a s velkou pravděpodobností k němu i dojde, čímž bude zřejmě zkrácena i výuka psychologie.

Zde nutno zmínit poznámku Palovčikové (1995, s. 56) zdůrazňující potřebu výchovy: „... pokud se u nově nastupujících policistů zaměříme pouze na vzdělávání bez důrazu na to, aby se u nich pod vlivem bezprostředního výchovného působení formovaly žádoucí morálně – etické vlastnosti, je málo pravděpodobné, že bude v praxi jejich jednání a chování na požadované úrovni.“ Dále uvádí (tamtéž): „... nedostatečná způsobilost policistů plnit úkoly v oblasti ochrany obětí trestných činů a zabraňovat jejich další traumatizaci není důsledkem jejich neinformovanosti, ale spíše tím, že je na základě příslušných informací nestihneme nebo nedokážeme náležitě formovat, tedy vytvářet u nich příslušné morální postoje, přesvědčení, motivy, vlastnosti.“

Ze shora uvedených údajů vyplývá, že problematice vzdělávání o obětech a psychologii vůbec je věnováno času poměrně málo a bude ještě méně, natož věnovat se systematicky v této oblasti i výchově bude přinejmenším problematické. Kromě samotného chování policistů v praxi neexistuje zpětná vazba o efektivitě této výuky, nicméně s jistotou lze konstatovat, že v nejbližší době se nechystá zásadnější změna k lepšímu, a to ani co se týče kvality výuky, ani kvantity.

Další vzdělávání se odehrává na Policejní akademii v Praze, to už se však přirozeně nedotkne všech policistů. Policejní akademie ČR dále nabízí ve svém katalogu programů celoživotního vzdělávání pro zájemce z řad kriminalistů a vyšetřovatelů jednodenní seminář "Psychologie oběti trestného činu". Účast na něm však zcela závisí na zájmu policistů o danou problematiku, případně na předvídavosti a "osvícenosti" příslušného vysílajícího velitele. Jiná možnost pro policisty ve výkonu není, v současné době se nechystá žádný projekt, který by se nějakým způsobem mohl ovlivnit policisty ve výkonu služby ve vztahu k práci s obětí.

Jen pro úplnost zmíním projekt „Community policing“, který je postupně zaváděn do policejní praxe, tento však s obětí trestného činu souvisí jen okrajově, spíše se zaměřuje na otevřenost policie vůči veřejnosti, na znalost policie místní problematiky a na prevenci kriminality: *„Community policing může jednak znamenat komunitní přístup k policejní práci, policejní práci orientovanou na službu veřejnosti, anebo společenskou policejní činnost. Zatímco předmětem zájmu tradičních policejních strategií je protiprávní chování, předmětem zájmu community policing jsou následky, které kriminalita způsobuje, vzniklé škody a potenciální hrozby“* (Veselá, 2005).

4.3. Pomoc obětem ze strany státu a státních orgánů

Opatření a státní instituce, které se podílí na pomoci obětem, lze shrnout v následujícím přehledu:

1. Úprava legislativy – po několika novelách trestního řádu v něm byly kodifikovány jisté zásady, které vycházejí vstříc potřebám poškozeného v trestním řízení; zde bude uveden pouze přehled paragrafů, ve kterých jsou tyto zásady ustanoveny, protože ačkoli podrobnější rozbor jednotlivých ustanovení by byl po právnické stránce zajímavý, pro psychologickou práci je nadbytečný, proto pro podrobnosti odkazují na příslušnou literaturu (např. Trnková, Vitoušová, Kloubek, 2007), navíc některým bodům již byla věnována pozornost v předchozích částech:
 - § 43 odst. 3 TŘ upravuje tzv. adhezní řízení, v praxi je však málo efektivní, poškozený je často odkázán na vymáhání škody vlastními silami v občanskoprávním řízení, a tak většina poškozených rezignuje už jen při této představě, čímž jsou pachatelé zvyhodňováni,

- § 163 TŘ upravuje souhlas poškozeného s trestním stíháním,
- § 309 – 314 TŘ upravuje institut narovnání mezi poškozeným a obviněným,
- § 8 a TŘ upravuje poskytování informací o trestním řízení sdělovacím prostředkům,
- § 50 TŘ upravuje právo poškozeného na zmocněnce
- § 55 odst. 2 a § 209 TŘ upravují institut utajeného svědka,
- § 200 TŘ upravuje možnost vyloučit veřejnost při hlavním líčení,
- § 211 odst. 1 TŘ upravuje možnost číst při hlavním líčení protokol o výsledku svědka namísto jeho osobní účasti,
- § 102 TŘ upravuje výslech osoby mladší 15-ti let,
- § 55 TŘ stanovuje povinnost šetřit osobnost a ústavou zaručená práva zúčastněných na úkonu,
- Zákon č. 209/1997 Sb., který upravuje kompenzaci škody státem.

Pro úplnost je třeba poznamenat, že v oblasti legislativy je Česká republika vázána Rámcovým rozhodnutím Rady Evropské unie (2001/220/SVV) ze dne 15.3.2001 o postavení obětí v trestním řízení, které upravuje povinnosti evropských států vůči viktimizovaným občanům EU (Trnková, Vitoušová, Kloubek, 2007).

2. Probační a mediační služba – byla zřízena zákonem č. 257/2000 Sb., funguje od 1.1.2001 a podléhá ministerstvu spravedlnosti. Usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality. Představuje novou instituci na poli trestní politiky, vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva, zejména trestního. Snaží se o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost. Mediace je mimosoudní zprostředkování řešení trestního konfliktu mezi poškozeným a obviněným - pachatelem, za účasti třetí osoby - mediátora. Rozlišuje se mediace přímá a nepřímá – zprostředkovaná. Poskytuje oběma stranám možnost vyjádřit své pocity, očekávání a potřeby, které vznikly v souvislosti s trestnou činností. Současně umožňuje domluvit se na rychlém a přijatelném způsobu náhrady škody. Účast na mediaci je pro obě strany dobrovolná (Probační a mediační služba, 2008). Tím

umožní poškozenému participovat na projednávaném konfliktu, oproti klasickému trestnímu řízení, kde je poškozených jen „divákem“, který může zasáhnout jen velmi omezeně. Mediace je však v praxi málo využívaná, veřejnost ani OČTŘ se s ní nenaučily pracovat, nejčastěji je využívána u obětí dopravních nehod, většinou se ale poškození mediace nechtějí účastnit.

3. Další činnosti:

- poradny – ve všech okresech, poradny pro rodinu a partnerské vztahy apod., do jejich činnosti byly začleněny i služby pomoci obětem,
- linky důvěry – v současné době je v České republice téměř čtyřicet linek důvěry, které pracují na stejném principu - nabízejí anonymní telefonický kontakt za účelem rozhovoru o aktuálních problémech neodkladného nebo naléhavého charakteru, některé jsou státní spadající převážně pod oblast zdravotnictví, většina je ale nestátních (kompletní seznam je na stránkách České asociace pracovníků linek důvěry: www.capld.cz),
- azylové domy,
- RIAPS – Regionální institut ambulantních a psychosociálních služeb v Praze 3 – nabízí komplexní péči o člověka v obtížných životních situacích, které ohrožují jeho psychické zdraví, konzultace s psychiatrem nebo psychologem, krátkodobou psychoterapii a pobyt na lůžkovém oddělení k překlenutí krizového období,
- intervenční centra – nabízejí pomoc osobám ohroženým násilným chováním ze strany osob blízkých nebo žijících s nimi ve společném obydlí, poskytují sociální, sociálně právní a psychologickou pomoc, v krizových situacích zprostředkují azylové ubytování; pomoc intervenčních center je určena osobám ohroženým násilným chováním (psychickým a fyzickým týráním) v případech, kdy Policie ČR rozhodla o vykázání nebo zákazu vstupu násilné osoby ze společného obydlí nebo na základě vlastní žádosti ohrožené nebo jiné osoby bez podnětu Policie ČR.

4.4. Neziskové organizace pro pomoc obětem

4.4.1. V ČR

Zásadní význam pro zmírnění následků viktimizace a omezení sekundární viktimizace mají neziskové organizace pro pomoc obětem trestných činů. Některé jsou na pomoc obětem trestných činů přímo zaměřené, některé mají širší pole působnosti. Společná je pro ně emocionální a morální podpora obětem, umožnění vyslechnout problém oběti a poskytnutí potřebných informací oběti. Pro policii a OČTŘ vůbec ve vztahu k těmto organizacím platí, že jednak mají plnit své úlohy (myšleno především poskytování potřebných informací k trestnímu řízení) tak, aby je tyto organizace nemusely suplovat, a dále v dostatečné míře být schopni a připraveni obětem poskytnout na tyto organizace kontakty. Mezi nejznámější neziskové organizace v ČR patří tyto (informace čerpány z uvedených www stránek):

- Bílý kruh bezpečí (www.bkb.cz) - je nejznámější humanitární občanské sdružení s působností v České republice zaměřené na pomoc obětem trestné činnosti a na prevenci trestné činnosti. Vzniklo v roce 1991, má sídlo v Praze, další poradny má v Plzni, Pardubicích, Brně, Olomouci a Ostravě, dále provozuje Dona Linku (www.donalinka.cz) a Intervenční centrum BKB Ostrava pro oběti domácího násilí. Poskytuje bezplatné odborné služby obětem a svědkům trestné činnosti, v poradnách pracují zejména právníci, psychologové, sociální pracovníci a lékaři pracující bez nároku na odměnu, kteří poskytují obětem především právní informace, praktické rady a v neposlední řadě psychologickou podporu, ve velmi závažných případech spojených s násilným trestným činem doprovázejí oběti, případně pozůstalé k soudu, navštíví zraněné oběti v nemocnici a zprostředkují jim další potřebné služby. Mezi úkoly, které si toto sdružení vytýčilo, dle jejich stanov patří materiální a morální pomoc obětem trestné činnosti, zlepšení právního postavení osob poškozených trestnou činností, zvýšení informovanosti obyvatelstva i státních orgánů o problémech obětí trestné činnosti, zvýšení informovanosti o možnostech a prostředcích prevence trestné činnosti, zejména o zásadách chování, které snižují riziko stát se obětí trestného činu, spolupráce s národními i mezinárodními organizacemi zabývajícími se pomocí obětem trestné činnosti a prevencí kriminality, založení a správa nadace na pomoc obětem trestné

činnosti. Mezi základní prostředky, jak těchto úkolů dosáhnout, patří především bezprostřední morální, psychologická, právní a finanční pomoc obětem v síti poraden BKB, vykonávaná bez nároku na odměnu, diskrétně a na odborné úrovni, dále zprostředkování lékařské, psychoterapeutické, právní a jiné pomoci a služeb obětem kriminality, konání přednášek, seminářů, kongresů a jiných akcí, publikační činnost a vystupování v masmédiích zaměřené na zvýšení právní výchovy a informovanosti, vydávání vlastních informačních materiálů a rovněž rozborů současné právní úpravy a vykonávání nátlaku na zákonodárné orgány s cílem zlepšit práva poškozeného v trestním řízení a v systému náhrady škody. Zde je nutné rovněž říci, že řada z v této práci uvedených navrhovaných opatření nebo v zahraničí realizovaných opatření pro zlepšení situace poškozeného v trestním řízení byla a je navrhována ze strany BKB, přičemž některá se již podařilo prosadit. Pomoc obětem se realizuje buď v poradnách BKB, resp. osobním kontaktem, nebo zprostředkovaně médii v podobě letáků nebo informačních brožur, ale rovněž prostřednictvím vlastních webových stránek. Zvyšování informovanosti poškozených je jedním z hlavních a nejpodstatnějších způsobů, jak BKB obětem pomáhá. Právě nedostatek informací ze strany Policie ČR při prvotním oznámení události může být jedna z příčin sekundární viktimizace obětí, neboť zvyšuje nejistotu obětí. Potřeba být jednoduše a srozumitelně informován o tom, co bude následovat po oznámení, je jedna z dominantních potřeb poškozených, neboť se pak na to mohou lépe psychicky připravit. Rovněž praktické informace o realitě trestního řízení mohou zabránit případné deziluzi poškozených v jeho průběhu či po jeho skončení, neboť praxe ukazuje, že má veřejnost podstatně zkreslené představy o procesu trestního řízení. Právě tento typ informací vyčerpávajícím způsobem poskytuje BKB prostřednictvím zmíněných webových stránek. Zde jsou obětem k dispozici všechny podstatné informace, které potřebují pro případné trestní řízení. V první řadě je zde uvedeno úplné paragrafové znění trestných činů, se kterými se nejčastěji setkávají klienti BKB, jako domácí násilí, vydírání, znásilnění apod. Speciální část je pak věnována domácímu násilí, kde se lze dočíst konkrétní bezpečnostní plán v případě hrozícího nebezpečí, vysvětlení co je a co není domácí násilí. V další části je popsán postup při podávání trestního oznámení na Policii ČR nebo na státní zastupitelství, kde

jsou uvedeny praktické rady jak postupovat, jako co by mělo oznámení obsahovat, kam jít věc oznámit, jakou formou a další informace, které nemohou být laikovi známy. Následuje podrobný, přesto velmi srozumitelný popis soudního řízení, který je jakýmsi průvodcem poškozeného či svědků hlavním líčením a s tím spojenými náležitostmi. Dále je zde pojednáno o pro veřejnost málo známém institutu zmocněnce poškozeného v trestním řízení. Nakonec je zde podrobně popsán způsob, jak žádat o peněžitou pomoc obětem trestného činu nebo o náhradu škody po pachateli. Další typ informací poskytovaných zájemcům jsou kontakty jednak na jednotlivé pracoviště BKB po ČR, tak informace o navazujících službách, jako je Policie ČR, Městská policie, přestupkové oddělení městských a obecních úřadů, orgány sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), krizová centra, poradny, linky důvěry aj. BKB poskytuje rovněž informace preventivního charakteru, např. rady seniorům, kteří se nezřídka stávají terčem útoků nejružnějšího typu, ženám, ale i rady majitelům bytů a domů zaměřené proti jejich vykradení. Zvyšování informovanosti odborníků je realizováno např. pomocí karet pro lékaře a zdravotní sestry, kde jsou uváděny základní informace o domácím násilí a o postupu v případě zjištění násilného trestného činu na pacientovi a dále pomocí informací na webových stránkách pro policisty a strážníky, kde jsou uvedeny hlavní zásady ideálního jednání s oběťmi trestných činů a s dětmi zvláště, linky bezpečí pro děti a bezpečnostní plán oběti domácího násilí. Samotná činnost Bílého kruhu bezpečí je financována z několika zdrojů, jako dotace, granty, vlastní členské příspěvky, dary a prostředky získané vlastní činností sdružení. Je možnost poskytovat dary finanční i nepeněžité fyzickými i právníckými osobami. Pro představu v Bílém kruhu bezpečí v roce 2005 působilo celkem 160 dobrovolníků, z toho 119 poradců a 41 asistentů. 35 dobrovolníků pracovalo v Brně, 18 v Olomouci, 16 v Ostravě, 19 v Pardubicích, 24 v Plzni a 48 v Praze. V roce 2007 mělo BKB osobní kontakt s 911-ti klienty.

- Rosa (www.rosa-os.cz) – sídlí v Praze 4, specializuje se na poskytování bezplatné, komplexní psychosociální pomoci ženám, obětem domácího násilí, poskytuje psychologické, sociální a právní poradenství, zprostředkování další pomoci, azylový dům, sos linku, telefonickou pomoc a internetové poradenství;

- Acorus (www.acorus.cz) – poradnu má v Praze 2, občanské sdružení pro pomoc osobám ohroženým domácím násilím, nabízí odborné sociální poradenství, terapeutické činnosti, krizovou pomoc, azylový dům, emailové poradenství, zprostředkování dalších služeb, non – stop telefonní linku;
- Elektra (www.centrumelektra.cz) – sídlo má na Praze 11, na pomoc ženám i mužům - obětem sexuálního násilí v dětství a ženám znásilněným, nabízí poradenství, terapii, krizovou intervenci, online poradnu;
- La Strada (www.strada.cz) – je jedním ze zakládajících členů mezinárodní sítě působící v devíti evropských zemích zaměřených na problematiku obchodu se ženami, mj. v oblasti sociální pomoci obchodovaným osobám poskytuje La Strada širokou škálu sociálních služeb, od krizové intervence, SOS linku, přes poradenství až po dlouhodobou komplexní pomoc, cílem pomoci je opětovné zařazení obchodovaných osob do běžného života;
- ADRA (www.adra.cz) – mezinárodní humanitární organizace, mj. provozuje poradny pro oběti trestných činů, provozuje azylové domy a komplexní pomoc obětem, tzv. „pyramida pomoci“;
- Asociace občanských poraden (www.obcanskeporadny.cz) - občanské poradny poskytují nezávislé, odborné, nestranné a bezplatné sociálně odborné poradenství v 18 právních oblastech a upozorňují příslušné státní a místní orgány na nedostatky legislativy a na neřešené problémy občanů. Nyní AOP sdružuje 39 občanských poraden v 56 místech ČR, které ročně zodpoví téměř na 50 tisíc dotazů. Od roku 2006 do současné doby probíhá projekt, jehož cílem je posílení a zkvalitnění nabídky služeb pro oběti trestných činů a domácího násilí;
- České sdružení obětí dopravních nehod (www.csodn.cz) - hlavní náplní je poskytování pomoci obětem dopravních nehod, a to jak postiženým účastníkům, tak i pozůstalým, nabízí možnost bezplatné rady jak postupovat po dopravní nehodě, získat informace a pomoc při styku s policií a pojišťovnami, radu při zajištění odpovídající možné medicínské terapie, psychickou podporu po prožitých traumatech, pomoc a podporu při praktických potížích vzniklých postiženému a jeho rodině, zprostředkování kompetentních lékařských, psychologických a právních služeb, pravidelné setkávání obětí dopravních nehod.

4.4.2. V zahraničí

Pro úplnost stručně uvedu některé zahraniční organizace na pomoc obětem. V současné době existují dobrovolnické organizace zaměřené na pomoc obětem trestných činů v každé evropské zemi – zde je seznam členských organizací Evropského fóra pro služby obětem (Bílý kruh bezpečí):

- Slachtofferhulp Vlaanderen - Belgie
- SVCCC Foundation (Support victims of crime and combating corruption) - Bulharsko
- Bílý kruh bezpečí - Česká republika
- Victim Support Denmark - Dánsko
- Ohvriabi - Estonsko
- Rikosuhripaivystys Suomessa - Finsko
- Institut National d'Aide aux Victimes et de Médiation (INAVEM) - Francie
- Victim Support - Irská republika
- Fehér Gyűru - Maďarsko
- Victim Support Malta - Malta
- Weisser Ring - Německo
- Arbeitskreis der Opferhilfen (ADO) - Německo
- Slachtofferhulp Nederland - Nizozemí
- Associação Portuguesa de Apoio à Vítima (APAV) - Portugalsko
- Weisser Ring - Rakousko
- Pomoc obetiam nasilia - Slovensko
- Victimology Society of Serbia - Srbsko a Černá hora
- Brottsofferjourernas Riskförbund - Švédsko
- Weisser Ring - Švýcarsko
- Victim Support - Velká Británie
- Victim Support Northern Ireland - Velká Británie, Severní Irsko
- Victim Support Scotland - Velká Británie, Skotsko

Nejstarší tradici mají organizace Victim Support ve Velké Británii a Weisser Ring v Německu, kdy jejich počátky sahají do raných sedmdesátých let 20. st. Jedná se o významné organizace s rostoucím vlivem na vládní politiku vůči obětem, které poskytly model podpory obětem, podle kterého vznikaly obdobné organizace v dalších evropských

zemích (Maguire, Shapland, 1997). Pro inspiraci podrobněji popíši právě Victim Support a některé další zajímavé zahraniční organizace a sdružení (informace čerpány z uvedených www stránek):

- Victim Support (www.victimsupport.org.uk) – nezávislá národní dobročinná organizace pomáhající obětem trestných činů ve Velké Británii, založena v r. 1974, existuje oddělená organizace pro Anglii a Wales, pro Skotsko, dále pro Severní Irsko a pro Irsko. Její trénovaní dobrovolníci obětem nabízí možnost s důvěrou si s někým promluvit, informace o policejních a soudních procedurách, pomoc s jednáním s dalšími organizacemi, informace o kompenzacích a pojištění a odkazy na další zdroje pomoci. Pokud bych měl srovnat český Bílý kruh bezpečí a Victim Support, tak principy fungování jsou v zásadě obdobné, ale v systému činnosti těchto organizací jsou dva zásadní rozdíly:

- 1) první spočívá ve způsobu, jakým Victim Support kontaktuje oběti – poté, co oběť učiní oznámení na policii, policie se souhlasem oběti pošle krátký popis skutku a kontaktní údaje na oběť pobočce organizace Victim Support dle bydliště oběti, která poté dle závažnosti skutku naváže s obětí kontaktu – u nejzávažnějších tr. činů kontaktuje telefonicky oběť ihned, u ostatních zašle oběti dopis s letáčkem a telefonním číslem, na kterém lze dohodnout případnou schůzku s poradcem. 9 z 10-ti obětí, kterým Victim Support pomůže, je na základě referencí získaných na oběť od policie;
- 2) druhý rozdíl spočívá v personálním obsazení – zatímco BKB má striktně dané požadavky na odbornost dobrovolníka, kdy vyžaduje ukončené vysokoškolské vzdělání, dobrovolník pro Victim Support není vzděláním omezen, požadavky spočívají jen v dosažení věku 18-ti let, v časové dispozici (minimálně dvě hodiny týdně s jistou flexibilitou) a v jisté bezúhonnosti. Victim Support tedy sází spíše na kvantitu dobrovolníků, neboť věří v jistou schopnost pomáhat obětem samu o sobě, dobrovolníci absolvují základní kurz, který zvýší jejich povědomí o dopadu trestného činu na oběť, rozvine jejich schopnost naslouchání a poskytne důležité praktické informace, např. o trestních procedurách. S tím tedy i souvisí počet dobrovolníků, který je u Victim Support pro Anglii a Wales cca

10000, což je 92% personálu (počet obyvatel Anglie a Walesu je cca 53 mil., tedy cca 5300 obyvatel na dobrovolníka), zatímco počet dobrovolníků u BKB v roce 2005 byl 160 (na 10 mil. obyvatel ČR, tedy cca 62000 obyvatel na dobrovolníka), čemuž však pochopitelně odpovídá i rozpočet, resp. množství dobrovolníků odpovídá rozpočtu. Jako ideální se jeví kombinace obou přístupů – co největšímu počtu obětí poskytnout základní pomoc, u závažnějších případů pomoc odborníka.

V roce 2007 organizace Victim Support pro Anglii a Wales pomohla celkem přes 1,4 mil. obětí trestných činů, u BKB to bylo za stejné období 911 obětí. Kromě pomoci obětem dále nabízí tzv. Witness Support (podpora svědků), která spočívá v provozování služby Witness Service u každého trestního soudu v zemi, tedy podporu svědkům (i svědkům obhajoby), tedy i obětem, spočívající mj. v umožnění návštěvy soudní síně před samotným soudním jednáním, v zajištění klidné a od obžalovaných oddělené čekací místnosti, v doprovodu a přítomnosti dobrovolníka v soudní místnosti s obětí při samotném jednání, v poradenství a praktické pomoci (vyplnění formulářů apod.) a rovněž v možnosti si popovídat o proběhlém soudu. Zde se na dobrovolníka klade navíc požadavek být k dispozici nejméně dva pracovní dny v měsíci. V tomto můžeme spatřovat další rozdíl s BKB, protože zatímco doprovod k soudnímu jednání BKB považuje za nadstandardní službu, Victim Support považuje službu Witness Service za stěžejní a hlavní náplň činnosti. Další poskytovanou službou je Victim Supportline, tedy telefonní poradenství;

- Kanada - Royal Canadian Mounted Police (RCMP) - Kanadská královská jízdní policie (federální policejní sbor, který zároveň zajišťuje veřejný pořádek a bezpečnost na lokální úrovni) poskytuje „Program asistence obětem trestné činnosti“ (Victim Assistance Programs) jako jeden z preventivních programů RCMP vycházejících z principů community policing. Servis obětem trestné činnosti poskytují civilní zaměstnanci RCMP a dobrovolníci a v současné době má tuto službu k dispozici cca 75% místních oddělení RCMP na celém území Kanady. Existuje několik typů této služby podle zaměření na konkrétní druh trestné činnosti a určité skupinu klientů (cílovou skupinou tedy nemusejí být vždy pouze oběti trestné činnosti, ale např. oběti dopravních nehod aj.). Hlavními úkoly

pracovníků této služby je základní právní a psychologická pomoc obětem trestné činnosti, informování těchto obětí o jejich právech a povinnostech a o možnostech spolupráce s policií a soudem, zprostředkování kontaktu mezi policií a obětí atd. (Pospíšilová, 2006);

- National Organization for Victim Assistance (www.trynova.org) – národní organizace pro pomoc obětem ve státě Virginia, USA, založena 1975, pokládá se za nejstarší svého druhu;
- The National Center for Victims of Crime (www.ncvc.org) – se sídlem Washington, USA, kromě standardních služeb na pomoc obětem trestných činů se zaměřuje na oběti stalkingu, mladistvé oběti a poradenství v občanskoprávních sporech mezi oběťmi a jejich pachateli;
- Rape Victim Advocates (www.rapevictimadvocates.org) – Chicagská nezisková organizace složená z dobrovolníků, mezi jejich služby patří např. medical advocacy program, spočívající ve spolupráci s 16-ti chicagskými nemocnicemi - jakmile přijde do jejich stanice první pomoci oběť sexuálního napadení, nemocnice vyrozumí RVA, aby jí „advokát“ asistoval zatímco oběť bude na stanici první pomoci. Poskytnou jí emoční podporu, zdravotní a právní informace, popř. další navazující služby či kontakty na další organizace;
- The Illinois Coalition Against Sexual Assault (www.icasa.org) – Springfieldská nezisková organizace zastřešující 34 Illinoiských krizových center bojujících proti sexuálnímu násilí. Všechna poskytují nonstop servis zahrnující služby krizové intervence, poradenství a advokacie pro oběti sexuálních útoků a dále preventivní programy.

5. ZÁVĚR

Práce poskytla výčet problematiky sekundární viktimizace v nejširším slova smyslu. Některé její projevy lze redukovat pouhým povědomím jednotlivce o jejich existenci, jiné již vyžadují i jisté organizační změny a některé lze redukovat jen velmi těžko. U jednotlivých rizik byly uvedeny i možnosti jejich eliminace, ať už vzhledem k aktuálnímu stavu v ČR nebo ze zahraničních zkušeností, jinde tyto možnosti vyplývaly ze samotné logiky věci, tedy pokud něco zraňuje, stačí to nedělat.

Po uvedeném přehledu rizik sekundární viktimizace v trestním řízení a zhodnocení možností jejich případné eliminace vyvstává otázka, zda má být obětem vůbec doporučeno oznamovat zločin policii. Z celospolečenského pohledu je žádoucí, aby trestné činy byly oznamovány maximálně. Mělo by ale platit, že by si oběti měly být vědomy potenciálních zraňujících účinků trestního řízení. Často se ukazuje být jen iluzí očekávání oběti, že trestní řízení pro ni bude psychologicky přínosné. Policisté mají velmi málo informací o možnostech pomoci a u obětí využívají pouze své lidské schopnosti vcítění se do druhého, pokud tedy takovou schopnost mají. Navíc je smutnou skutečností, že policisté a jiné OČTŘ často nevyužívají ve prospěch obětí ani ty právní instrumenty, které již existují. Zvláště v závažnějších případech se poradenství jeví jako nutnost proto, aby oběť absolvovala trestní řízení bez trvalé újmy. Možnosti pomoci obětem jak ze strany státu, tak neziskových organizací, nejsou zdaleka vyčerpány.

Téma lze shrnout následovně: Spokojenost oběti s procesem trestního řízení je jednak přínosem pro ni samotnou, jednak je předpokladem pro vytvoření klimatu důvěry v orgány činné v trestním řízení a tím pro uplatnění práva. *„Jako výsledek monopolu na trestní proces orgány činné v trestním řízení nutí oběť podílet se jako svědek na trestním řízení. Proto by měly mít tyto orgány odpovědnost minimalizovat sekundární viktimizaci v trestním řízení vhodnou prevencí a opatřeními“* (Orth, 2002, p. 324). Bohužel po vyhodnocení perspektiv možného zlepšení práce policie s oběťmi trestných činů nutno konstatovat, že kromě slibného projektu P 1000 v nejbližší době nedojde k zásadnější změně. Na závěr si tedy dovoluji následující glosu: policie by měla „POMÁHAT A CHRÁNIT“, a když nemůže nebo nechce, alespoň by neměla škodit.

6. POUŽITÁ LITERATURA

AHRENS, Courtney E., et al. Deciding whom to tell : expectation and outcomes of rape survivors' first disclosures. *Psychology of women quarterly*, 2007, no. 31, p. 38-49.

BAUMGARTNER, František. Sociálne poznávanie. In Výrost, Jozef, Slaměník, Ivan. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: ISV, 1997, s. 99-126 . ISBN 80-85866-20.

Bílý kruh bezpečí [online]. 2008 [cit. 2008-04-2]. Dostupný z WWW: www.bkb.cz.

BOLLMER, Julie. *Interpersonal aspects of the just world hypothesis* [online]. 18.04.2002. Miami university, Ohio USA. [cit. 2008-03-17]. Dostupný z WWW: <http://www.units.muohio.edu/psybersite/justworld/interpersonal.shtml>.

BREWIN, Chris R., et al. Acute stress disorder and posttraumatic stress disorder in victims of violent crime. *American journal of psychiatry*, 1999, vol. 156, no. 3, p. 360-366.

BUDDIE, Amy M., MILLER, Arthur G. Beyond rape myth : a more complex view of perception of rape victims. *Sex roles*, 2001, vol. 45, no. 3/4, p. 139-160.

CAMPBELL, Rebecca. What really happened? A validation study of rape survivors' help-seeking experiences with the legal and medical systems. *Violence and victims* . February 2005, vol. 20, no. 1, p. 55-68.

CAMPBELL, Rebecca, et al. Community services for rape survivors : enhancing psychological well-being or increasing trauma? *Journal of consulting and clinical psychology*, 1999, vol. 67, no. 6, p. 847-858.

CORREIA, Isabel, VALA, Jorge, AGUIAR, Patrícia. The effects of belief in a just world and victim's innocence on secondary victimization, judgements of justice and deservingness. *Social justice research*, September 2001, vol. 14, no. 3, p. 327-342.

CORREIA, Isabel, VALA, Jorge. When will a victim be secondarily victimized? The effect of observer's belief in a just world, victim's innocence and persistence of suffering. *Social justice research*, December 2003, vol. 16, no. 4, p. 379-400.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. 431 s. ISBN 80-86473-86-4.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. 248 s. ISBN 80-85858-70-3.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti znásilnění. *Kriminalistika : čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi*, 2002, č. 3.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologie obětí. In Čírtková, Ludmila, Vitoušová, Petra, et al. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. s. 11-50. ISBN 978-80-247-2014-2.

DAVIS, Robert C., TAYLOR, Bruce G., TITUS, Richard M. Victims as agents : Implications for victim services and crime prevention. In Davis, Robert C., Lurigio, Arthur J., Skogan, Wesley G. *Victims of crime*. 2nd ed. [s.l.]: SAGE Publications, 1997, p. 167-179. ISBN 0-7619-0155-8.

EDWARD, Katherine E., MACLEOD, Malcolm D. The reality and myth of rape : implications for the criminal justice system. *Expert evidence*, 1999, no. 7, p. 37-58.

EREZ, Edna, TONTODONATO, Pamela. Victim participation in sentencing and satisfaction with justice. *Justice quarterly*, Academy of criminal justice sciences, September 1992, vol. 9, no. 3, p. 393-417.

HERETIK, Anton. *Forenzná psychológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2004. 376 s. ISBN 80-10-00341-7

HERMAN, Judit Lewis. The mental health of crime victims : impact of legal intervention. *Journal of traumatic stress*, 2003, vol. 16, no. 2, p. 159-166.

HEWSTONE, Miles, STROEBE, Wolfgang. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 776 s. ISBN 80-7367-092-5.

HOWITT, Dennis. *Introduction to forensic and criminal psychology*. 2nd ed. Harlow: Pearson Education Limited, 2006. 470 p. ISBN-13 978-0-13-029758-7.

GILOVICH, Thomas, KELTNER, Dacher, NISBETT, Richard E. *Social psychology*. 1st ed. New York : W. W. Norton & Company, 2006. 586 p. ISBN 0-393-97875-3.

GJURIČOVÁ, Jitka. Příprava policistů pro práci s obětí trestného činu (návrh projektového záměru). *Policista*, 2001, č. 6 - příloha.

GREENBERG, Martin S., FRIEZE, Irene Hanson, HYMER, Sharon. Describing the crime victim: psychological reactions to victimization. *Professional psychology: research and practice*, 1987, vol. 18, no. 4, p. 299-315.

KILPATRICK, Dean G., ACIERNO, Ron. Mental health needs of crime victims : epidemiology and outcomes. *Journal of traumatic stress*, 2003, vol. 16, no. 2, p. 119-132.

KOUBOVÁ, Eva. Význam obětí pro vyšetřování trestného činu a prevenci kriminality. In Vitoušová, Petra. *K problematice obětí trestných činů : Sborník příspěvků z celostátního semináře*. [s.l.]: Bílý kruh bezpečí, 1995. s. 50-53.

KUCHTA, Josef, et al. *Kriminologie – I. část*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 132 s. ISBN 80-210-2204-3.

LERNER, Melwin J. The justice motive: some hypotheses as to its origins and forms. *Journal of personality*, 1977, vol. 45, no. 1, p. 1-52.

List of RAPE MYTHS [online]. University of Minnesota Duluth : Sociology of Rape, 2005 [cit. 2008-04-01]. Dostupný z WWW: <http://www.d.umn.edu/cla/faculty/jhamlin/3925/myths.html>.

MAERCKER, Andreas, MEHR, Astrid. What if victims read a newspaper report about their victimization? A study on the relationship to PTSD symptoms in crime victims. *European psychologist*, 2006, vol. 11, no 2, p.137–142.

MAGUIRE, Mike, SHAPLAND, Joanna. Provision for victims in an international context. In Davis, Robert C., Lurigio, Arthur J., Skogan, Wesley G. *Victims of crime*. 2nd ed. [s.l.]: SAGE Publications, 1997, p. 211-231. ISBN 0-7619-0155-8.

MANN, Samantha, VRIJ, Aldert, BULL, Ray. Detecting true lies: police officers' ability to detect suspects' lies. *Journal of applied psychology*, 2004, vol. 89, no. 1, p. 137–149.

MARK, G., Frank, EKMAN, Paul. Nonverbal detection of deception in forensic contexts. In O'Donohue, W., Letensky, E. *Handbook of forensic psychology*. New York: Elsevier, 2004, p. 635-653. ISBN 0125241968.

MARTINKOVÁ, Milada. *Zkušenosti obyvatel České republiky s některými delikty - výsledky viktimologického výzkumu* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007 [cit. 2008-03-27]. Dostupný z WWW: <http://www.ok.cz/iksp/docs/339.pdf>.

MARTINKOVÁ, Milada. *Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti v Praze v roce 2000* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002 [cit. 2008-03-27] Dostupný z WWW: <http://www.ok.cz/iksp/docs/285.pdf>.

Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize : duševní poruchy a poruchy chování. 2. vyd. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 2000. 306 s. ISBN 80-85121-44-1.

MUSIL, Jan, VÁLKOVÁ, Jana. Oběť trestného činu. In Novotný, O., Zapletal, J., et al. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004. S. 139-169. ISBN 80-7357-026-2.

MUSIL, Jan. Oběť v roli svědka : riziko sekundární viktimizace. In Vitoušová, Petra. *K problematice obětí trestných činů : sborník příspěvků z celostátního semináře*. [s.l.]: Bílý kruh bezpečí, 1995. s. 43-50.

O'BRIEN, Laurie T. Blaming the Victim. In Baumeister, Roy F., Vohs, Kathleen D. *Encyclopedia of social psychology*. Vol 1. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc., 2007. p. 120-122.

ORTH, Uli. Secondary victimization of crime victims by criminal proceedings. *Social justice research*, 2002, vol. 15, no. 4, p. 313-325.

PALOVČÍKOVÁ, Geraldina. Možnosti prevence sekundární viktimizace obětí trestných činů v odborné přípravě policistů. In Vitoušová, Petra. *K problematice obětí trestných činů : sborník příspěvků z celostátního semináře*. [s.l.]: Bílý kruh bezpečí, 1995. s. 54-58.

PLŠKOVÁ, Alena. *Demonstrační pomůcky Policie České republiky* [online]. 09. 01. 2006 [cit. 2008-03-27]. Dostupný z WWW: <http://www.planovanirodiny.cz/rservice.php?akce=tisk&cislocclanku=2006010913>.

POSPÍŠILOVÁ, Kateřina. „Community policing“ v rámci Kanadské královské jízdní policie [online]. Společně k bezpečí, o.s., c2007 [cit. 2008-03-19]. Dostupné z WWW: <http://www.community-policing.cz/soubory/kanada.doc>.

Probační a mediační služba [online]. 2008 [cit. 2008-04-2]. Dostupný z WWW: www.pmscr.cz.

PROCHÁZKOVÁ, Andrea. *Brno má nové recepce : Městské ředitelství Policie ČR v Brně dostalo v rámci Projektu P1000 moderní rekonstruované prostory* [online]. 12.02.2008. Ministerstvo vnitra, 2008 [cit. 2008-03-17]. Dostupný z WWW: http://www.micr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=85232.

Projekt P1000 [online]. MV ČR, 2008 [cit. 2008-03-19]. Dostupný z WWW: http://www.p1000.cz/007/index.php?option=com_content&task=view&id=47&Itemid=17.

PROTIVINSKÝ, Miroslav, JELÍNEK, Jiří. Možnosti péče o svědky-oběti nejsou ještě vyčerpány. *Kriminalistika : čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi* [online]. 2000, č. 3 [cit. 2008-03-19]. Dostupný z WWW: http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2000/00_03/jelinek.html.

RIEGEL, Karel. Práce a organizace. In Štikar, Jiří, Rymeš, Milan, Riegel, Karel, Hoskovec, Jiří. *Psychologie ve světě práce*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2003. s. 137-177. ISBN 80-246-0448-5.

ROBERTS, Albert R., et al. *Helping crime victims : research, policy and practice*. Newbury Park: SAGE Publications, 1990. 280 p. ISBN 0-8039-3468-8.

Sexual Assault : Myths and facts [online]. Council on sexual assault & domestic violence, [2007] [cit. 2007-05-07]. Dostupný z WWW: http://www.safefromabuse.com/assault_myths.html.

SLAMĚNÍK, Ivan. Prosociální chování. In Výrost, Jozef, Slaměník, Ivan. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: ISV, 1997, s. 339-364. ISBN 80-85866-20.

SPURNÝ, Joža. *Psychologie výslechu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 120 s. ISBN 80-7178-846-5.

STARZYNSKI, Laura L., et al. Correlates of women's sexual assault disclosure to informal and formal support sources. *Violence and victims*, 2005, vol. 20, no. 4, p. 417-432.

STEHLÍK, Milan. Příprava policistů pro práci s obětí trestného činu (návrh projektového záměru). *Policista*, 2001, č. 6 - příloha.

STEM/MARK, a.s.: *PHARE - Výzkum veřejného mínění: Spokojenost občanů s prací Policie ČR* [online]. 2004 [cit. 2008-03-19]. Dostupný z WWW: <http://www.mvcr.cz/policie/phare/vyzkum.pdf>.

Supporting the needs of the victim [online]. Criminal justice system for England and Wales, 2008 [cit. 2008-03-19]. Dostupný z WWW: http://www.cjsonline.gov.uk/victim/coming_forward/victim_personal_statement/index.html.

ŠIKL, Radovan, KOUŘILOVÁ, Jana. Obranné tendence v atribuci. *Československá psychologie*, 1996, roč. 40, č. 4, s. 315-320.

ŠPEJROVÁ, Hana. Výslech dítěte za přítomnosti specialisty. *Veřejná správa*, 2001, č. 32 - příloha. Dostupný z WWW: <http://www.mvcr.cz/casopisy/s/2001/0032/32pril3.html>.

TRNKOVÁ, Gabriela, VITOUŠOVÁ, Petra, KLOUBEK, Martin. Práva obětí. In Čírtková, Ludmila, Vitoušová, Petra, et al. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. s. 154-176. ISBN 978-80-247-2014-2.

UNDERWAGER, Ralph, WAKEFIELD, Hollida. Avoiding secondary victimization in child abuse investigations. *Stepfamilies*, 1991, vol. 11, no. 2, p. 6-8. ISSN 0195-5969.

VÁLKOVÁ, Jana. Opomíjený subjekt trestních statistik. *Veřejná správa '99*, č. 15 - příloha.

VESELÁ, Michaela. *Community policing* [online]. Ministerstvo vnitra ČR, c2005 [cit. 2008-03-15]. Dostupný z WWW: <http://www.mvcr.cz/bezpecnost/community.html>.

VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan. *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 384 s. ISBN 80-7179-269-6.

WALKLATE, Sandra. *Victimology: The victim and the criminal justice proces*. London: Academic Division of Unwin Hyman Ltd, 1989. 200 p. ISBN 0-04-445159-8.

WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada, 2005. 264 s. ISBN 80-247-0929-5.

WEMMERS, Jo-Anne M. *Victims in the criminal justice system*. Hague: WODC, Ministry of Justice, 1996. 242 p. ISBN 90-6299-144-0.

Základní odborná příprava policistů [online]. MV ČR, c2005 [cit. 2008-03-19]. Dostupný z WWW: http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=39426#priprava.

Základní odborná příprava policistů na Střední policejní škole Ministerstva vnitra v Jihlavě [online]. Střední policejní škola MV v Jihlavě, [2008], [cit. 2008-03-18]. Dostupný z WWW: <http://www.spsji.cz/studium.html>.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním: *Trestní řád*.

ZBOŘILOVÁ, Klára. Oběti trestných činů : Základy viktimologie. In Gillernová, Ilona, Boukalová, Hedvika, et al. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. s. 280. ISBN 80-246-1293-3.